

HOVORY OKAMŽIKŮ

ARNE NOVÁK

HOVORY OKAMŽIKŮ

1926

FR. OBZINA — VYŠKOV

PŘEDMLUVA

Jako hoch neměl jsem větší touhy než státi se básníkem. Pokoušel, cvičil jsem se a byl jsem šťasten, když jsem navyl jakési technické obratnosti. Kroužení veršů a nalézání obrazů naplňovalo mne tajným blaženstvím, a nelitoval jsem času, abych studoval a napodobil dobré vzory zprvu jako nemotorný učedník, později jako mladičkový příslušník cechu, jemuž jsem přísahal věrnost, dříve než jsem na to měl právo. Ale vnitřní hlas mně stále říkal, že básníkem ještě nejsem, a tak jsem čekal, až na hovor okamžiku odpovím melodickou a obraznou miuvou básnickou. Neměl jsem se toho dočkat, neboť kritická soudnost, kterou mne, bohudíky, obdaril osud, vyvedla mne včas z básnického sebeklamu. Zvolil jsem si naopak povolání, v němž nesmi se naslouchati, co našeptává okamžik, i kdyby to byl hlas jasnovidné intuice, a kde čistota i spolehlivost díla závisí na pomalé, opatrné, metodické průpravě, krajně nedůvěřivé k tomu, co snaží se vnuknouti chvíle.

— Protože však jsem nepřekonal zcela svou starou náklonnost hovořiti s okamžiky, zvolil jsem si místo nedostupného výrazu básnického alespoň formu feuilletonu pro tyto důvěrné rozmluvy. Víím, že tato forma nepoživá valné vážnosti, a že se označení „feuilletonista“ užívá často jako přezdívky, chceme-li spisovatele snížit. Nasadil jsem své nejlepší síly, abych s toho slova sňal hanlivý přízvuk a o svých besídkách s okamžiky a s čtenáři pracoval jsem často s nemenší péčí než básník o svých verších. Snad právě v nejmenších z mých črt jest nejvíce úsilí stilistova a nejvíce umění zkratky — ani v básni nerozhoduje délka. Hovory s okamžiky jsou ovšem namnoze příležitostné, a leckdy mně šlo právě o to, abych nesešel s nich pel chvíle jako se zralé švestky, kterou si trhám se stromu na své zahradě. Přes to jsem nedovedl z této knihy, která nechce býti soustavnou a učenou, nýbrž naopak rozmarnou a básnickou, vyloučiti několik kusů, jež by snad někdo raději označil jako essaye; jest konečně lhostejno, zda okamžik, který mně je přinesl, předcházely hodiny studia.

A teď, vy hovory okamžiků, dejte se na svých lehkých křídélkách na pout, kružte kolem domů, kde bydlí mí přátelé, a usedejte na mléčná skla jejich lamp za tichých večerů!

V Brně v březnu r. 1926.

Arne Novák.

MOCNÉ CHVÍLE

Nesl s sebou jasný, široký úsměv, s nímž se probudil ráno v skromnickém a nepříjemném pokoji staromódního hotelu, a který při snídani padal jako laskavá záře sluneční na ranní noviny, chutnající teplou čerstvostí svých zpráv a tiskařskou svou vůní neúnavnému čtenáři. Nyní, procházejce se pomalu a zálibně po Františkově nábřeží mezi Staroměstskými mlýny a Národním divadlem a srkaje rozkošnický vonný a svěží vzduch, jakého se v Praze nenadál, rozbíral si pomalu v mysli příčinu své skvělé nálady. Měl z toho srdečnou radost, jak všude, v hostinci, v divadle, v koňské tramwayi i na ulici, v něm Pražané poznali naráz venkovana, a bavil se jejich prostoduchým a trochu posměšným úžasem z toho. Ještě viděl před sebou ohromného podomka v pruhované kazajce, jak mu podával v dobráckém smíchu kolem zdravých úst vycíděný šat a obuv se slovy: „Tak tu mají, pantáto!“ Hned si vzpomněl také na dvě své mladičké sousedky při opeře v Národním divadle, jednu černovlásku se sršícíma očima a druhou růžovou a plavou, které se v přestávce ždouchly lokty a zajíkajíce se chechtotem mladých ptáčat štěbetaly polohlasně: „Ale poslouchal nábožně tadyhle ten strejc; však to bude asi nějaký balšán.“ Ne, nezazlíval ani v nejmenším těmto pražským kvítkům jako se nedovedl horšiti před chvílí na veřejného posluhu s červenou čapkou a s ručním vozíkem před sebou, že do něho vrazil a ještě ho napomínal: „No, nemyslejí si, že jsou někde u nich na vesnici!“ Rozhodně líbila se mu tato boдрá otevřenost přirozených Pražanů mnohem lépe než stálé slovtuňení a kolegování ráčících soudruhů v povolání, s nímž se v tomto témdni setkával na schůzích a návštěvách a v němž cítil nepříjemnou pachut prázdného formalismu, zakrývajícího nedůvěru, ne-li závist; také v Praze je lid o tolik zajímavější a pravdivější než vzdělanstvo.

Pozoroval chodce na nábřeží a v duchu se s nimi přátelil. Dva starší byrokrati neb profesori pečlivě upravení a s odměřenými pohyby kráčeli do Slavie na ranní kávu a cosi ho pudilo, aby s nimi promluvil; ale ne, takové typy má den co den v Besedním

domě a na Špilberku, a proto věru nemusil jezdit do Prahy. Nějaký švihák se nakrucoval a vzhlížel ve vlastní neodolatelnosti snad na cestě za planým dobrodružstvím či do nevídané úřední služby; sešněrování a v pohybech směšná důstojníčkově chrastili šavličkami; studenti s knihami a sešity pod pažďm vráželi do sebe a pokřikovali jako vrabčáci; dámy nápadných barev jakoby nalíčené a s těžkou vůní v šatech až na zemi vykračovaly si a zdály se jako naschvál roztržitými; chocholatý strážník zevloval a hlasitě zíval snad po noční službě. Je skutečně Prahou součet těchto bezvýrazných lidí, které bylo by lze potkat kdekoliv jinde ve střední Evropě? Jistě ne, i pražská ulice má svůj lid, v jehož mluvě, pohybech a mravu je zosobněna pravá duše města. A nastojte: ani tento lid není bez kroje, v kterém se však neobráží jako tam doma na východě odlišnost kmenů a obcí, nýbrž různost stavovská; naráz je poznat služku hrnoucí se do trhu, řeznického pomocníka se zkrvavenou ošatkou na hlavě, učně pekařského, ubohého metaře, poslíčka z obchodu, modistčinu učednici v krátkých sukénkách. Ba, dokonce tento lid miluje hudbu stejně jako krajané pod Mlatcovskými vrchy; hoši zpívají, hvízdají, pohybují se v taktu, děvčata jdou tančivým krokem, kolébají se rytmicky, bzučí si včerejší odhovačku. Milý pane Bože, ani město, tento zavilý nepřítel vši původnosti a všeho svérázu, nedovedlo udusit v lidu již odbarveném a vytrženém z půdy smyslu pro píseň, pro melodii, pro rytmus. I tam ponechal jsi mu kus pravé, vnitřní přírody!

Tvář ranního prochazeče zvánžela náhle, a cosi jako zpytavá otázka vrylo se do vysokého, klenutého čela Moravanova: zdaž se mu opravdu líbí pražský lid povahou a jejím výrazem? Pravda, mnoho jej odpuzuje hlavně v řeči, tomto citlivém a věrném zrcadle duše. Ledabyly zpěvavý tón prozrazuje jakousi životní lehkovážnost; podivné onikání je neklamným znakem nedávného stavu i smýšlení otrockého; pitvorné germanismy, snad o poznání strávenější než v Brně, dokazují, že Prahy jest pro Čechy dobyto doposud jenom napolo. Ale rychlý spád mluvy, pružná snadnost vyjadřování, vtípný dar zahrotiti každou větu co nejúčinněji, docela rázovitá směsice důvěrného rozhovoru a naléhavosti až řečnické — tyto všecky přednosti, které je s to postřehnouti pouze

ucho znalce velmi poučeného, jsou nezvratným svěděctvím, že tento lid rychle žije, bystře myslí, snadno se vpravuje do situací a že se dovede co chvíli rozběhnouti za splašeným vozem světového pokroku. Při tomto postřehu v uvážlivém nitru moravského staromilce cosi prudce zaprotestovalo, a mimoděk zastavil se v chůzi právě naproti pomníku císaře Františka. Sdruženina představ připomněla klasickému filologovi okřídlený sandál boha Herma, který je stále v pohybu, ve větru, kdesi nad zemí; je to skutečně stav žádoucí? A oko zamyšleného chodce upřelo se napolo náhodou do vltavských vln, právě tak pádících, nestálých a podobných pražskému lidu i tím velikášstvím, přivoděným již několik staletí mohutně vzdouvajícími a zdýmajícími jezy... vše to je na pohled krásné a oslnující, ale cosi základního tomu všemu chybí.

A již si formuloval pražský host své zásadní námitky, které se draly na povrch nikoliv jakoby z hlavy, nýbrž ze srdce: tento proměnlivý a duševně pestrý zástup, který se do Prahy vlil ze všech koutů domova, pozbyl zde vztahu k půdě, nechal zakrnutí své kmenové kořeny, zapomněl na bezpečnou a zdravou oporu svého bytí a tím tak zlehkomyslně a zpovrchně. Horliteli, který se mračil a černil, přizvukoval filolog. Ano, ano, proto v Praze se mluví jazykem, který nemá pražádného nářečního zbarvení, v němž ucho marně hledá jadrně obrazný obrat, kde nikdy neprosákne kapka starodávné tradice výrazové. Jakoby chtěl přísného karatele vytrhnouti z jeho tvrdošijných obžalob, vběhl mu do cesty ševcovský učeň a dráždil mu před nohama psíka a to ne snad pohyby, cito-slovci a výkřiky, nýbrž celými větami. Ale i ty potvrzovaly námitky, a od nich přeskočila myšlenka filologova k ranním novinám, ba až ke včerejšímu rozhovoru s uctívaným přítelem jazykozpytcem: ten trojí jazyk v Praze, zdánlivě sobě nepodobný, byl stejně vytržen ze živné prstí, stejně ochuzen, stejně zbaven původní tvořivé moci. Ano, včera i ten drahý mistr svého umění, kterého si vždycky představoval po způsobě starého básníka jasným sokolem! Jeho pomalé a rozvážné věty, v nichž bylo utajeno tolik moudrého poznání a tolik učenecké zkušenosti, plynuly tak knižně, papírově, neživé, jakoby mluvčí nebyl nikdy halékával při pasení krav na Novopacku, jakoby jeho matka nebyla mu nikdy zpívala národní

píseň, jakoby svou mateřštinu skutečně byl poznal jenom z knih, z archivů, z výpisků a ne pod širým nebem, kde jí má učenec sbírat jako každou jinou rostlinu. Tedy i takové muže dovedla Praha odbarviti a vytrhnouti z kořenů?

Chodcí, který se pomalu a zdržlivě blížil Národnímu divadlu, bylo teskno, ano až stydno. Hanbil se trochu za sebe sama. Cítil, jak jednostranný moravský venkovan se svou konservativní tvrdohlavostí na chvíli udusil to, na čem si od let sám nejvíce zakládal: spravedlnost spojenou s láskou. Trápil se sám pomyšlením, že takto zneužil hostinných práv a že se ukázal krajně nevděčným k Praze, která ho obdarovala vonným svěžím vzduchem, hudbou zvonů, úsměvem a rozmarem svého obyvatelstva. Znal ve vlastní povaze dobře ten kaz, který si vysvětloval, ale neomlouval výbušnou krevnatostí... Jak často se dopustil tak tvrdé nespravedlností ducha neoprávněně se povyšujícího k žákům ve škole, k přátelům v rozhovorech, k básníkům, které posuzoval! Všichni Slováci jsou prudký a nespravedlivý kmen, a on, aspoň po přeslici, byl pravým Slovákem. Ale co to konečně omlouvá, i když to leccos vysvětluje? Kultura má přemáhat krev a rozumová rozvaha držeti plémě na uzdě, neboť jinak mohl zůstatí doma na horní hospodě a točití rozjařeným Slováckům piva či nalévati gořalenky. Pěknou to věc usamíl Moravan na posvátné pražské půdě!

Snažil se, aby na to vše již nemyslel, a tu jako na usmířenou, ale zároveň jemně jej pokořujíc, pomohla mu sama Praha, která ochočila tolik dívochů a uhladila již tolik venkovanů. Mlha, která dotud částečně halila levý břeh vltavský, se rozplynula, a celý pohled na Hradčany a Malou stranu rözestíral se do široka před očima ranního prochazeče. Nebyl by odolal ani jindy, vždyť se mu jako chlapci jevíval při vyhlídce z Mlatcovských vrchů fatou morgánou, vždyť jako muž toužil po něm, dívaje se k severozápadu se Špilberku. Avšak dnes teprve! Praha mu pověděla tímto panoramatem, o němž po staletí pracovala shoda přírody a umění, pýchy a zbožnosti, rozkošnictví a snu, naráz, nač zapomněl v krátkozrakém svém karatelství. V Praze a jediné v Praze byla a je dána českému plemeni možností vzněsti se k monumentálnímu pojetí, jenom zde zraje podnět vykřesaný z kteréhokoliv kmene národa českosloven-

ského v mohutný obrys celistvý, pouze zde spadá s Čecha, s Moravana a Slezáka všecko místní, malicherné, úzkoprsé, třeba i za cenu ztraceného svérázu. Do Prahy musil přijít Mistr Jan Hus, aby vyzrál v tvůrce národního jazyka, tam Josef Jungmann se stal otcem národního písemnictví a tam se musil usadit i Bedřich Smetana, měla-li se zrodit národní hudba umělá, spanilejší a vždy věrná sestra národní poesie.

Moravský poutník stál u Národního divadla, když jeho myšlenky, nyní již usmířené a laskavé, dospěly k Bedřichu Smetanovi. Jak se cítil zavázán tomuto velkému krajanu svého děda! Neomeškal nikdy příležitostí, aby poslechl v Brně neb v Praze „Prodanou nevěstu“, ale teď měl duši plnu „Dalibora“, kterého uslyšel v těchto dnech. A právě tam bylo soustředěno vše, co Prahu navždy činilo srdcem národa a proč bylo nutno, ale i lehkou prominouti jí její vady a slabosti: touha po velikosti, odvaha k hrdinství, smysl pro monumentalnost... Kde jinde než v Praze mohl drahý umělec stvořiti toto dílo takřka ujišťující, že žízeň národa po velikosti bude přece ukojena? Veliký mír, ale nikoliv již úsměv rozhostil se dojatému chodci v duši, stav to skoro náboženský. Cośi podobného zažil nedávno u hrobu svatého Václava, kam si zašel prohlédnouti starodávný osnův a přilbici a kde najednou stál mimoděk v slzách a s rukama sepiátýma v modlitbě. Za koho to vlastně prosil tehdy Boha a dědice české země? Teprve teď to ví: za pevné a věrné spojení všech složek národní duše, z nichž každá zachovávej svůj ráz, svou příchut, svou zemitost, za spojení ve vyšší celek soustředěný k velikosti a k hrdinství.

A uvědomuje si to nyní před Národním divadlem tvář v tvář Hradčanům, jehl blažeností, že si s Prahou přece jen porozuměl.

L É T O B Á S N Í K O V O

Řeka plyne klidně a šumí slavně uprostřed lučin, kde se blýská kosa sekáčova a vesele třepí píseň děvčat pohrabujících s lehkými pohyby. Parník, podobný dětské hračce, černý a bílý s jarým dýmem klouže bezstarostně vodou, supá a dýmá jakoby pro zábavu, zastaví se na okamžik u můstku, složí lehounce dvě tři postavičky a zase čeří bez námahy řeku, která se mu podává ve šťastném porozumění. Starý, prostoduchý kostelík, obklíčený hřbitůvkem na strmém svahu skalnatého boku, mlčí intenzivně v plné sluneční záři, již červenové odpůldne jest plno jako pohár zlatého vína nalitý až po okraj. A nade vším obloha jasná a lehká, tak nekonečná ve své jemné modři, jakoby ji odrážela celá řada zrcadel, a kdesi, snad blízko neviditelného zdroje světla a štěstí, skřívánčí píseň, z níž bez ustání prší tolik smyslové blaženosti, že se až ohlédneš po řece, zda na její slabě rozčeřené hladině se nedělají kruhy, jak s nebe kanou akordy.

Toto vše vnímá a celou duší pije na břehu básník, jenž si předepsal takovou míru rozkošné malátnosti, že ztěžka řící, zda se pohybuje či stojí; každý projev svalové energie by jen porušil zasvěcení chvíle. Sotva čtyřicetiletý podobá se ve své rozcuchané huňatosti nějakému přírodním božstvu; jest snad z lesního rodu Panova, ale jeho matkou byla nejspíše nějaká vodní víla, neboť odkud odjinud by měl ty podivné a krásné oči, hned divokého, hned dobrotivého kouzla, v nichž chvěje se tajemství a úskok lesních tůní? Šat, který si nvceně oblékl podle městské konvence, jest po bohémsku pomačkán a hodí se dobře do přírody; neliší se mnoho od sena, jež prosýchá a voní na lukách. Před půlhodinou přijel za venkovem a rodinou z města, ale jak daleko leží za ním jeho kalná pěna a vířný rmut! Teď neví již ničeho o kancelářské robotě každodenní, střídající se s nechutným zápasem o groš; zapomněl na špatně ukrývanou závist přátel i na malicherné lichocení žáků; méně než o poplašné troubení komára ve vzduchu dbá o výtky karatelů, kteří čtou verše s červenou tužkou v ruce a s utkvělou vzpomínkou na vlastní kantorskou feruli. Matně, docela šeptmo

bzučí mu v hlavě ještě francouzský alexandrin s neodolatelnou cé-surou, který našel v knížce na lodi, když byl sbalil dodělanou korekturu, ale již se mu rozplynul ten bezvadný, umělý útvar v podvědomí, smyt šumotem vln a přehlušen skríváním trylkem; básník vnořil se do přítomné chvíle, tak plně jako do vlažné lázně.

Když přijel z města, zastavil se na okamžik v zahradním domku u své rodiny; děti mu přiběhly jako kůzlata v ústrety; žena krásná a mlčelivá v plném rozvitií plavé a silné své mladosti pozdravila se s ním trochu roztržitě, snad upoutána nějakou drobnou domácí starostí; dobrý přítel herec, jenž přišel na návštěvu, tiskl mu pevně ruku, jak dovede to jenom druh, kdykoliv ochotný osvědčiti přichylnost činem a pomocí. Jaká jistota střela se v té rodinné jizbě letního bytu, kde vonělo a svítilo tolik květin na stole mezi hračkami dětí a knihami, květiny v oknech, obletovány motýli a včelami, květina na plném živůtku a ve světlých vlasech ženiných, ano i na pokrývce postele rozhozené luční květy! Odcházel, pocelovav rodinu a omluviv se příteli, a cestou v zahradě potkal druhou svou matku, krásnou ještě starou paní, s níž si tak dobře rozuměl, protože lépe než kterákoliv z žen spojovala laskavou moudrost s básnickým vzletem a mateřskou něhu s půvabem ženství. I dnes podala mu kromě slunného úsměvu vtípně formulovaný aforismus, v kterém jako v topasu svítila smírná pohoda letního podvečera.

A teď jest na chvíli sám. Sám? Jak nepřesné a nesprávné to slovo! Právě vrcholem jeho rovnovážného štěstí, jehož se domyslíl a spíše ještě docítil v slunném létě svého mužství, jest, že se nikdy necítí sám. Se všech úhlů světa podávají mu živly v laskavém bratrství ruce; všechny síly oživující přírodu probíhají v nekonečném pohybu jeho srdcem; v rytmu svých tepen nachází věčný koloběh vznikání, rození, vývoje a obměny oduševnělé hmoty. Stačí nastavit citlivou pleť lázni slunce, a celá bytost se prochvěje rozkoší tepla, které udržuje život na zemi a jistě také na jiných hvězdách. Zadrž vztyčenou dlaní lehounké vanutí větříku, který čeří povrch řeky a okvětní lístky jestřábníků na hrázi; zdaž necítíš pohyb uvádějící vesmír v tvůrčí chvění a podmiňující tvar a podobu věcí? Sestro vodo u nohou, živitelko mraků a milenko kořenů, v tobě pozdravuji kolébku země, která sama se houpe a zároveň zpívá

melodii hodnou věčného napodobení! Neopustila jsi nás lidí, ani našich nevinných bratří květů, neboť zázračně stoupáš do očí v podobě slzí ve vteřinách nejvyššího dojetí a štěstí a do kalíšků jako rosa před divem slunečního východu a ranních červánků. Básník ví, že vědomí této obecné jednoty jest Bohem a koří se mu v modlitbách, které se bezděky člení rytmicky a souzvuk citů dovršují souzvukem hlásek, a protože přicházejí samy, nevolány a přece vítány, není jméno básníka světskou lichotkou ani ctižádnostivým licoměrnictvím. Někdy se mu zdá, že by měl jako jeho praotcové z rodu faunů a dryád uctívatí Boha a jednotu pouze v přírodě a skrze ni, tančit kolem zurčivého pramene v lesích, vztahovat ruce k slunci, utíkat o závod s větrem, a opravdu jeho bohoslužba obrazová a básnická není často ničím jiným.

A přece Bůh není jenom zákon a vývoj hmoty věčně živoucí a věčně omlazované. Když večer v tichu, jež soustřeďuje, skloněn nad knihou a myšlenkou, hovoří s dějinami a s národy, prožívá tutéž jednotu v oblasti ducha: filosofové a zakladatelé náboženství bratří se s ním přes století, báje a legendy nabízejí mu obrazy i podobenství pro zážitky jeho citu a rozumu, v starých dějích a zkazkách setkává se s obdobami svého člověčenství — jaká to jednota lidského ducha, který vzestupuje a vyvíjeje se, nepřestává býti týmž a ve stejném rytmu proudí dějinami i zkušenostmi každého z nás! A toto poznání, stejně silné jako slastné, rozsvěcuje velké, podivné oči pravnuka faunů a rusalek září skoro tajemnou, jejíž odlesk ještě dnes se najde na některých slokách básníkůvých, kde silou víry a lásky jest zhašen rozdíl mezi životem a smrtí, rozdíl stupně, nikoli však podstaty.

Nestačila by však básníkovi slast pouhého uvědomování a prožívání prajednoty světa a ducha, kdyby jí zároveň neztělesňoval aktem tvůrčím a v tom se nepřipodoboval samému Bohu. Nejpyšnějším zázrakem jeho básnického léta jest přece, že pojal celé své umění jako organisovanou jednotu, kde se článek pojí přirozeně k článku, kde i po létech se náповěď jedné básně rozvíjí v symfonii pozdějšího hymnu, kde se motivy vracejí a dějinné vise řadí v celek složitý a rozmanitý, jehož vnitřní souvislost stává se stále zřejmější. Budiž Bohu dík za dar a štěstí jedné každé písně, která

zachytí plnou milost okamžiku, ale jak teprve děkovatí za schopnost a blaho symfonie, z níž hučí věčnost i přes hranice života jednotlivcova? Dokud byl básník mlád, chytal nejistou rukou rosné kapky, zachvívá se pýchou, jestliže se v nich chvělo sedm barev vidma, a hle, dnes jest jeho poesie podobna řece valných vln plynoucích bez přerušení!

Básník, zardělý studem nad tak svrchovanou měrou bezpečného štěstí a oprávněné hrdosti, usmívá se rozpačitě a rozhlíží se kol dokola, jakoby se divil, kterak z náručí božího se najednou octl uprostřed drobné skutečnosti, na břehu řeky, kde dva rybáři právě spustili udice, kde silné zdravé děvče obnaženým, opáleným rukama pere bílé prádlo, kde přistává, směšně supě, parníček. A náhle si vzpomněl na domov a rodinu, ohnisko to, v kterém věčnost protíná drobnou realitu všedního života. Jaký pocit jistoty a bezpečí jej ovál! Představil si vše, jak to byl opustil před okamžikem, ženu, květiny, děti, přítele, druhou matku a o všech byl si jist, že vědomě i bezděky spolupracují na díle jeho poznání i symfonické tvorby. Žena, která nejprve vzněcovala jeho citovou touhu a potom ještě silněji jeho smyslovou rozkoš, drží teď jeho mužský osud v rukách tak pevně jako oblohu země a to silou klidné péče a věrné, spolehlivé lásky. Jak dobrá a něžná jest ke každému! Básník vzpomněl si, jak se laskavě věnuje jeho příteli herci, jakoby se chtěla mu odvděčiti za to, že dokresluje mužovy postavy a naplňuje kadlub jeho veršů melodickým stříbrem svého hlasu. Chtěl pospíšet za nimi, polaskati se s dětmi, mezi nimiž jistě se batolí jejich babička, s pohádkou na rtech a s aforismem na mysli, ženský mudřec lahodného úsměvu. Ale zdržel se u vody, nad kterou plul ve vzduchu krásný velký pták a zahleděl se za ním do dálky, a již již zrakový dojem se přerозoval v symbol, vznět v melodii, skládající pouhou sloku v básni věčnosti. Ó požehnané léto, v němž všecko tak rychle kvete a dozrává!

JSI KSÁSNÝ, vltavský úvale s chuchelským kostelíkem dnes o tolik smutnější, že ses stal svědkem oklamání a zrady velkého srdce

básníka bezelstného jako dítě? Ve chvíli, kdy horoucí panteista čerpal z vod a ze slunce, z vláhy v oku a ze vzrušení v srdci důkazy pro naprosté bezpečí člověkovu uprostřed vesmíru a života a kdy se cítil tolik jist rodinou a Bohem, dokonávala se v jeho domě mezi vonícími květinami a ve mdlém zeleném stínu letní jizby zrada, uzrávající již po měsíce, zrada ženina, zrada přítele. Příroda prostá a živočišná vzbouřila se proti mravnosti, útvaru to zcela umělému, a pud, probuzený laskáním přezrálého krasavce, zvítězil nad rozpaky srdce, skoro dívčího v nevinné smyslnosti i ve výčitkách svědomí před mužem, jemuž se nepřestala podívat a sloužiti, klamajíc jej.

Pozdě zvěděl básník, vždycky pohrdavě a lehkověrně nevšímavý k denním skutečnostem svého okolí, o ženině nevěře a přítelově zradě, které se mu objevily hadím úskokem léta domněle pozeňnaného. Tehdy pochopil rázem, že se mu všechno rozdvajilo: svět a Bůh, hmota a duch, příroda a osud, štěstí a dokonalost a z jasného monisty stal se zachmuřený dualista. Jak sám nenáviděl tohoto krutého podzimu, kdy jakoby vyhaslo slunce, a kdy ani jeho oči nedovedly již plát a zářit! Neklňme však již básníkově jeseni, která ho učinila lyrikem tragickým a neruše ani klidu obou stínů, jež, míjejíce se v zahanbení, bloudí roztržitě po luzích asfodélových — i rána fatá jejich zradou stala se básníkovi podnětem tvůrčím, napomáhajíc, aby sám sestoupil hloub do svého nitra a odkryl tam prameny čistší a pravdivější. V životě jako v přírodě není podzim vyvrácením, nýbrž bratrem léta, a právě tak bolest jest spíše rubem než popřením štěstí; pochopití obé jako nutnou složku dokonalého člověčenství a průchod k vyšším formám mravního bytí znamená nejvyšší moudrost životní.

Ale nezapomínejme ani zázračného léta básníkova, jemuž podobně prožívá nejen jednotlivec ale i národ sotva jednou za desítiletí, léta dobrotivého a entusiastického, léta přetékajícího božstvím a slastným vědomím jednoty, léta, o němž platí dva tehdejší plesné jeho verše:

*Ráj obrovský byl přede mnou svět širý,
kde pouze život pučí!*

D Ů V Ě R N Ě P O D O B I Z N Y

JEŠTĚ JEDEN BUDITEL

Zemřelý slavjanofil Edvard Jelínek zaznamenal ve svých „Slovanských črtách“ názorným a vřelým způsobem dojem, které si r. 1835 ruský slavista Michal Petrovič Pogodin odnášel do Moskvy z Prahy po návštěvě u vůdčích českých filologů a buditelů. Jmenovitě osobností Šafaříkovou a Jungmannovou byl moskevský učenec přímo očarován: jejich vznešená prostota, odříkavá skromnost, nadšení pro myšlenku a pracovitě úsilí činily z nich v očích a v srdci ruského pozorovatele skutečné hrdiny ducha, jimž dějiny jsou dlužny vděk a nesmrtelnost.

Nelze nevzpomenouti tohoto zaníceného líčení z doby naší vlastenecké romantiky, čteme-li nyní v knize polopovídkové, polovzpomínkové příspěvky k povahokresbě Jungmannova a Šafaříkova dovršitele, Jana Gebauera. Nejsou z pera jeho žáků a universitních nástupců, kteří doposud neuznali za dobré ani vydati vědeckou pozůstalost svého mistra; učencova pietní dcera načrtala otcovu podobiznu tužkou ne vždy pevnou na okraji studentských příběhů a osudů svého bratříka Jurky. Tak se nám dostává hodnověrného, poněkud sentimentálního obrazu velkého jazykovědce ve spojitosti s rodinnou kronikou: Jan Gebauer-badatel zastírán jest namnoze Janem Gebauerem-otcem, který občas se od psacího stolku zvedne, aby pobesedoval mravoučně, ale i rozmarně se svými dcerami a syny a hlavně aby se vlídným nepatetickým slovem polaskal se svým dorůstajícím Benjámkem.

Živě rýsuje se před námi unavený, ale neúnavný rek duševní práce. Hospodárnost silami a stále vracející se obava, že by mohl nedokončit svého díla, přesně rozdělily čas učencův, nedopouštějící ani rozptylování ani vyrušování. Až nábožensky přísné vědomí povinnosti a hluboké pochopení národního dosahu vlastní životní práce okřídli zvláštním myšlenkovým vzletem denní zaměstnání a odňaly mu ráz suchopárnosti. Živý obdiv pro krásu mluvnické zákonnosti i věrná láska k jazyku a jeho tvůrčímu duchu posvětily úsilí gramatikovo, z velké části sběratelské a třídící. Jan Gebauer neznal a nedbal v mužných a stařeckých svých letech vůbec světa,

jenž ležel stranou jeho vědeckého zaměstnání: i rozpaky, v které jej, duševního aristokrata a při tom zastánce lidového pokroku v politice, uvádělo rozhodování v panské sněmovně o všeobecném hlasovacím právu, mizely před lítostí, že zájezd do Vídně připraví jej o několik pracovních dnů. Za takových příležitostí si s bolestí uvědomoval, že se připozdívá; želel, jak pozdě přisedl k životnímu úkolu; rozpomínal se hořce na rukopisné boje, které přinesly takové vyrušení a zdržení. Náboženství práce a kulturní víra nebyly Janu Gebauerovi lacinou náhradou za zbožnost vyššího typu. Překonav statečně mladistvé krize, které jej vyvedly z katolického semináře, napojiv se z vod filosofického idealismu, ale obohativ se také, ve shodě s dobou, pozitivistickými vědami, vypracoval se k humanitní etice, která namnoze se blíží názorům Palackého: konání povinností a charakterní mravnost jsou nejlepší službou Bohu, jehož nepoznatelnost nevede nás k ateismu, nýbrž k pokoře; rozumové poznání nám nestačí a musí být doplňováno zbožností před záhadou života a vesmíru.

V srdečné a často naivní knížečce Marie Gebauerové o Jurkovi studentu nikde nekáže Jan Gebauer tyto záhady do široka a s tuhou dignitou učenecké autority; v tom není poslední půvab tohoto intimního podání. Jenom nahodile a příležitostně posiluje jimi svého Jiříčka, když se ocitá v náboženské krizi puberty neb naznačuje je nejstarší své dceři, která jej provází při jízdě do Vídně, když k němu do vlaku neodbytně přisedne starost o práci právě opuštěnou. Jímavě a zároveň přesně poznamenává Marie Gebauerová k tomu: „pohlížela na otce, jenž jako dítě prostý seděl vedle ní“. Kdo znal osobně Jana Gebauera, dobře se pamatuje na tuto dětskou prostotu, jež se zrcadlila i v čistém a poněkud smutném pohledu jeho modrých očí a zabarvovala jeho hlas, nepevný při namáhavé stavbě vět pomalých a zhusta anakolutických.

Jan Gebauer nebyl z učenců samotářů, jimž styk s čirou myšlenkou znechutil společnost lidskou. Byl to člověk význačně rodinný. Zestárlý vdovec, jehož nepraktičnost ukládala dcerám přesnou a pozornou péči o pohodlí otcovo, okřival mezi dorůstajícími dětmi, miloval jejich nevinné hádky a dobrodušné škádlení, věřil pevně v jejich dobré jádro, pyšnil se nehlučně jejich životními úspěchy.

Ale pravým slunéčkem jeho životní jeseně byl nejmladší hoch, léty značně oddělený od svých sourozenců. Jsou to nejsvěžejší strany rodinných vzpomínek Marie Gebauerové, jež líčí, jak otec vede Jurku ke gymnasijskému zápisu; jak v neděli odpůldne pozoruje jeho přímánské kousky; jak se o prázdninách těší z jeho jarého chlapectví ve volném vzduchu: podzimek s posledním kusem záře kolem hlavy jde ruku v ruce s jarem. A jak si dobře rozumějí!

Dnes to vše jest již jen pouhým mythem — i sám Jurka Gebauer z kruté vůle osudu. Stejně jako život Jungmannův nebo Šafaříkův provází postavu Gebauerovu ona vznešená prostota, která byla tak příznačná pro naše buditele. Jak by ne? Jan Gebauer, kdysi omylem pokládáný za jejich protinožce, byl přece jen jedním z nich. Snad buditel poslední, nikoliv však nejmenší.

Z A P O M E N U T Ý S T A Ř Ě Č E K .

Vetchý, obrýlený stařeček s cizím úsměvem uprostřed bílých vousů, jest i se svým starodávně rozmarným jménem mladším pokolením nadobro neznám; ba veřejnost neví téměř již nic ani o typu, který Primus Sobotka do nedávna jako poslední mohykán ztělesňoval. Na Olšanských hřbitovech pod vrásčitými kmeny akátovými propadá se na sta rovů takových buditelských idealistů, na něž se rozpomene leda dějepisec literatury při knihopisné práci, aniž si dovede v mysli vybavit mnohem více než názvy jejich knih a článků, a také na venkově tlí v hrobech zarostlých laštovičnickem, pampeliškami a fialkovým listím podobní čechovští „mrtví vlastenci“. Nepsali ani básní, ani dramát, ani románů a neměli proto ani za živa valné popularity; nesedali na vlivných místech ani v politických stranách ani v organisacích a nikdo se tedy neucházel o jejich přízeň; spokojovali se v plaché své skromnosti překladatelstvím, svízelnou robotou redaktorskou a nevděčným úsilím popularisačním. Především byli velkými nepraktickými pošelci.

Jejich druhové, s kterými studovali na německé universitě v Praze filologii neb dějepis, udělali co nejrychleji státní zkoušky a tyranstvím dolů i patolizalstvím nahoru zrychlovali svou úřední dráhu, vedoucí k úřadu gymnasijního ředitele se zlatým límcem na kabátě a pštrosím pérem na klobouku, neb dokonce k závratnému důstojenství zemského školního inspektora; moudře omezili svou mimoškolskou četbu na úřední normalie a „Pražský deník“; tloustli, ukládali k věnu hloupoučké své ženy penízky opatrně nastřádané, kupovali domy, vdávali dcery a nemysleli než na svůj prospěch a a rodinné blaho. Zatím bohémští idealisté protloukali se po leta bídně jako vychovatelé a dočasní suplenti; dřeli se pro vlastenecké nakladatele v redakcích do úpadu; spokojili se na konec, když již sestárli, nějakým podřízeným kancelářským místem. Ale při tom studovali bez ustání; osvojili si jazyky slovanské i západní; sledovali pokroky jazykozpytu i historického badání; nepřestali milovati básní a básníků; vkládali do krátkých článku nejen

mnoho učeností a důmyslu, ale i mnoho slohového umění a literárního vkusu; brousili a tříbili jako klenotníci mateřský jazyk, jež znali až do nejjemnější tkáně; s pohrdáním a humorem ušlechtilých cyniků řeckých shlíželi se své životní výše na shon po penězích, úřadech a důstojenstvích. Tento rod mizí a vymírá. Před čtyřmi lety doprovodili v Brně k hrobu jeho příkladného zástupce Františka Vymazala; kolísaje mezi Prahou a Brnem nepřežil dlouhou svou osmdesátku jiný tichý, nepatetický hrdina tohoto pošetilého idealismu, Primus Sobotka.

Kdyby si někdo umínil založit galerii vzorných českých redaktorů, kteří bez osobní ctižádosti naplňovali podniky, jež řídili, svou anonymní a skrytou prací, svým organizačním důmyslem, svou formální kázní a svou stále pozornou pečlivostí, nesměla by tam chybět podobizna Prima Sobotky. Pět let, jež věnoval obrázkovému „Světozoru“, šest roků ve službách lidovýchovné „Matice lidu“, celá desetiletí v redakční kanceláři Ottova Slovníka naučného (po mladistvé průpravě v encyklopedii Riegrově) jsou právem pýchou jeho skromného života. Nejsa zapsán žádné literární koterii, nýbrž naopak nadán přísnou spravedlností, soustřeďoval ve svých podnicích opravdové pracovníky, ať přicházeli zprava či zleva. Odborná průprava vědecká pojila se u něho vždycky s širokým rozhledem obecným a s věrnou láskou k poesii, takže nikdy neodstrkoval děl básnických, ani naukového písemnictví. Z anglické literatury přinesl si jasný a zdravý smysl, jak popularisovat, a pokusil se o to i jako redaktor i jako spisovatel. V úvodě k nejsobitější své knize napsal Sobotka zlatá a nestárnoucí slova „Mám za to, že hlavně forma je toho příčinou, že náš lid nerad čítá články a knihy vědecké; kdyby se mu podávaly způsobem srozumitelným, slohem jednoduchým, svěžím a mluvou jaksí hravou, čipernou, nikoli suchopárně učenou, zajisté by se mu v nich také zalíbilo.“ To zní na poslech po anglicku; ale zamysleme se hloub a poznáme, že jest to program jungmannovský. A jungmannovská byla také Sobotkova úzkostlivá péče o jazykovou správnost a čistotu všech prací, které otiskoval a jichž nepropouštěl nikdy bez prohlédnutí. O Primu Sobotkovi jako redaktoru plně platilo staročeské přísloví: Svíce jiným svítíc, sama se tráví. Nevím ostatně, zda to nebylo

vůbec nejoblíbenější heslo našich buditelů z celého mudrosloví prstonárodního.

Také Sobotkovo překladatelství, věnované skoro vesměs literatuře anglické, souvisí s tradicemi školy Jungmannovy; spojovacími členy jsou tu asi František Doucha a Jakub Malý. Kde Sobotka tlumočil veršem, poněkud suchým a střízlivým, anglické básníky, volíval díla střední polohy, v nichž nevře tvůrčí inspirace horkým napětím, nýbrž kde akademismus drží obraznost v otěžích; obě harmonicky zádumčivé idyly anglosaských gentlemanů, Tennysonův „Enoch Arden“ a Longfellowova „Evangelina“, jsou z toho rodu a leží vývojově před velikými činy překladatelského umění Sládka. Vedle nich sáhl Sobotka jako překladatel i k anglické próse románové a vědecké, a zase jsou to klasikové, v nichž se mu zalíbilo: velký vyprávěč XVIII. věku Fielding a neméně popularisator-přírodovědec Darwinova století, Romanes.

Jako redaktor i jako překladatel používal Primus Sobotka svého filologického vzdělání za vítanou pomůcku; v původních jeho knihách jest filologie samou pracovní a myšlenkovou metodou. Slovo filologie má tu široký význam, jaký mu dávala doba romantická: poznání jazyka, podložené hlubokou láskou k němu, budíž klíčem k duševní dílně národa; tedy v podstatě životní program bartošovský. Sobotkovi nešlo jen o národní kulturu českou, nýbrž o původní vzdělanost Slovanstva všeho, na něž pohlížel se značným kusem romantické idealisace, spínající původní byt a cit Slovanů co nejtěsněji s přírodou. První a nejucelenější Sobotkův spis s těžkopádným názvem „Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských“ působí jako velká procházka luhy a háji za ptačího zpěvu; čtenář zapomíná, že jej ujal za ruku učený sběratel, jenž vzácně nashromážděnou látku metodicky roztřídil a zpracoval, aby z ní vyvodil zajímavé závěry o duševním životě Slovanů a jejich bájetvorné minulosti. Stejným způsobem, ale s větší rozmanitostí hledisk a metod jsou upraveny též Sobotkovy „Výklady prstonárodní z oboru jazykozpytu, bájesloví, psychologie národní“: jako živý a kvetoucí organismus rozvíjí se před námi jazyková a básnická tvořivost lidu, jejíž hlavní znak nachází Sobotka ve schopnosti

symbolisační a mytotvorné. Jest až podivuhodno, s jakou měrou vtípu, rozmaru a humoru dovede mluvit o těžkých otázkách a jak zajímavě umí oživovat svou látku; řekli bychom, že se jen bavíme, kdyby se nám co chvílí nedostalo poučení o skutečně vědeckých problémech. V poslední a nejpopulárnější publikaci Sobotkové „Kratochvilné historie měst a míst v zemích koruny Svatováclavské“ projevuje se už jen sběratel a humorista, jenž obecné výklady si nechal v mošně, ale i zde proniká zdravé a správné pojetí, že každý projev lidského života je známkou národní duše, neúnavně tvořivé, věčně mladé, stále se obrozující. Najdou se v knihách Sobotkových stránky, dokazující jeho vzdělání v novodobé etnologii, v evolučních naukách, v zásadách i důminkách srovnávací psychologie národů, ale celek zůstává posvěcen oním vzletným a vroucím romantismem našeho obrození, který pevně věřil v lid jakožto tvůrčí princip národní kultury a jenž hledal zrození lidové duše v teplém klíně přírody.

Buď jak buď, Primus Sobotka v podstatě byl a vždy zůstal dědicem obrozenských ideálů, jimž v duchu a pravdě sloužil se skromnou obětavostí, a proto s pietou, povinnou hrobům buditelů, položme k jeho popelu kytíčku mateřídoušky.

Nescísné opály jiskřily nám před očima, když jsme si vysokým umrzlým sněhem prošlapávali pod zářivě modrou oblohou cestu na Kotouč. Zmizela Trúba, skrylo se neklidné a nikdy neunavující panorama štramberské, zestilisované nyní zimou na výrazný dřevoryt, nechali jsme za sebou již poslední baráčky, do nichž čtvrt roku slunce nesvítí, a jsme sami ve vysokém lese. Ještě jednou jsme od Masarykova pomníku pozdravili Štramberk, který se v monumentální zkratce prodral řídkým stromovím, obešli jsme bok Kotouče, a již iluse lesní přírody je úplná. Cestička docela se ztratila ve sněhu, jehož vrstva vůči hledně narůstá, nikde stop chodců, stromy houstnou, a cosi z osvobozujícího ticha beskydských hvozdů rozestřeno je v čirém, silném a mrazivém vzduchu, kam slunce tká zlatý svůj ornament.

Najednou, tváří v tvář mohutnému vápencovému masivu Jurova kamene, nás doktor Hrstka zastavil — neboť s kým jiným než s ním, geniem loci ve Štramberce, možno konati pout po Kotouči, ať páli slunce srpnové nebo ať led pod sněhem modeluje docela nově tento podivně a vynalézavě pitoreskní kout Moravy? Přistupujeme k vysoce zasněženému pahorku, z něhož teprve postupně se noří umělá skalka s lavičkou, a z veliké závěje dívá se na nás napolo rozpačité, napolo unaveně zvláštní kamenný stařík, se sněhem na obočí, v záhybech lícních, na vousech. Když jsme přišli, pokrývala mu hlavu vysoká bílá beranice po staré horácké módě, a krk mu zahřívala obrovská sněhová šála, jakou nosívají výměnkáři v Orlických horách, když se vyberou tu neděli před svatým Matějem na slovo boží. Smeteme lehkou rukou sněhový nános s pískovcové busty Štursovy a teprve nyní poznáváme tu celou intenzitu životnosti, kterou velký sochař soustředil do Jiráskova výrazu. Ne, to skutečně není ten dědouš z Hronovska, jadrný jako pařízek a zakublaný jako kozák pod mechem, kterého dlouhá cesta sněhem a životem nahrbila, ale nepodlomila — kdež by!

To zde do Jurova kamene, připomínajícího najednou skálu na Blaníce, hledí moudře a výmluvně starý a dobrý kronikář lidu čes-

kého a myslí a přemítá. O čem asi? Našel sám pro to kdysi krásné a hutné slovo biblické z žalmu sedmdesátého sedmého: I přicházeli mně na paměť dnové předešlí a léta dávná — a verš ten čteme teď na ústech kamenných a umrzlých. Nikde jako zde na Kotouči není ta řada let dávných tak nekonečná: tady, dávno, pradávno před historií usadil se v jamách a jeskyních první člověk našich vlastí, starší všech plemen známých a s námi příbuzných; sem na samé rozhraní českého živlu prudce udeřila nájezdná vlna tatarská, jistě jen poslední z věkového vlnobití valícího se východu; a ještě málem včera, před velkým osvobozením, vybíjel se v tomto kraji kopalen a železáren napiatý zápas obytí a nebytí českého národa Alois Jirásek přimhuřuje víčka krátkozrakých očí, aby zachytil tento nezměrný průvod pravěku, středověku a novověku před svým duševním zrakem.

Vysoký smrk smetl s haluze soše trochu sněhu do tváře, a nám se zdá, jakoby jakási tesknota rozprostřela se po obličejí upřeném zpytavě do Jurova kamene. Ano, rozumíme již, co si velký kronikář sám v přísném sebezpytu nyní vyčítá. Vzpomíná na svou mladistvou touhu zpodobiti cyklicky všechny hrdinské děje svého národa a uvědomuje si, že nasadil práci a energii celého života, aby ji uskutečnil. A přece zůstala vlastně nesplněna a jeho životní dílo má ráz zlomku: našli tam sice místo nejzápadnější Slované z Chodska, zadunělo tam bohatýrství tábořského bratrstva na samém nejvýchodnějším okraji Slovenska, ale Morava tam chybí skoro naprosto. Nic o domovině Palackého, nic o kraji a junáckém plemeni pod Lysou horou, zcela nic o Štramberce a Kotouči. Není to krutá vyčítka sobě samému, nýbrž jen kus melancholie: kolik půlstoletí práce bylo by třeba, aby zamýšlený hrdinský cyklus byl opravdu úplný? Po slově biblickém starý latinský citát paprskem únorového slunce se stře přes kamennou tvář: *ars longa, vita brevis*. Je to tak úplně přesvědčivé při pohledu na ten věkovitý Jurův kámen.

A tu náš průvodce, drahý doktor Hrstka, přerušil mlčení. Vypráví, jak ogaři a děvuchy nosívali Aloisu Jiráskovi na Kotouč kvítí a věnce, vzpomíná hluché stařenky, jež se o berličce dobelhala až k pomníku, aby se podívala do kamenného líce vypravěči svých milovaných Psohlavců, a je šťasten, že se symbolický dosah jeho pietní myšlenky osvědčuje.

Alois Jirásek není na Kotouči cizincem: snad až k němu přijdeme na besedu v letním slunci nebo v podzimní záři, uvidíme, jak se, hledě do Jurova kamene, spokojeně usmívá. Proč by si měl sám něco vyčítati zde, kde mu lid spontanně dobrořečí?

V domě Jana Nerudy, otce českého feuilletonu, byli příbytkové mnozí, ale daleko hojněji než prostorná horní poschodí, poskytující volný výhled do širého světa, obydleno bylo útulné přizemí s nízkými stropy a nevelkými okny, přes jejichž zálibně pěstované květiny bylo viděti na každodenní ruch kmitavé ulice s pitvornými, dobrodušnými i ubohými postavičkami. Tam se v sedmdesátých letech, přibližně v době, kdy Jan Neruda sám po prvé přehlézel a rovnal svou feuilletonistickou žeň, usadili dva jeho žáci. Starší z nich, Svatopluk Čech, se zařídil ve stinném bytě, jehož zadní místnosti hleděly do zahrad, po starodávnu, naplniv místnosti pohodlným nábytkem a rodinnými podobiznami z patrimoniální doby, a kdykoliv vyhlédl z okna na ulici, pátral, zda nenajde v pohyblivém davu venkovské známé staromódního střihu a obřadných způsobů; jindy však díval se mimojdoucím upřeně na čelo a do očí, aby zjistil, zda tam neplane odlesk tužeb a snů onoho svobodného občanství a lidového češství, které jemu samému jiskřilo v srdci. O něco později než Svatopluk Čech nastěhoval se do Nerudova domu o pět let mladší maloměšťák z českého jihu, v leccems podoben sousedu i domácímu a přece zcela svůj a rázovitý; ačkoliv se stýkal rád s umělci a osvojil si od nich leckterý obrat v řeči i způsob ve vystupování, zůstal vždy od hlavy až k patě patricijem z okresního města, jehož typy nacházel i na cestách světem a ve společnosti pražské. Byl to František Herites z Vodňan, krajan Otakara Mokrého a Josefa Holečka.

V několika črtách zalitých vlídným teplem vděčné vzpomínky František Herites vzkřísil otcovský dům i se všemi podmínkami vlastního citového a názorového vývoje: rodina těsně spiatá důvěrou a láskou, náležela k měšťanské šlechtě s dobrou tradicí, se starobylým a pohodlným domovem s rodinnou, rozsáhlou zahradou; chudí a potřební, trpící a bloudící docházeli v lékárně vodňanské podpory a úlevy; příbuzenstvo a zvláště staré služebnictvo tvořilo s Heritesovými krásnou zádruhu; styk s venkovem, tím zamklým a přísným krajem Chelčického, byl důvěrný a přímý; rodiče žili a

vychovávali četné své děti v praktickém křesťanství, jež, zachovávajíc tradiční formy katolické, bylo vzdáleno dogmatiky a fanatismu. Staří naši venkovští Homaisové čekají po tolika beletristických oslavách i parodiích na svého kulturního dějepisce, jenž středověky malebné a alchymisticky tajemné výzbroje našich maloměstských apatyk užije za pouhý rámec, aby tím ostřeji vynikl zajímavý typ. Pronikavost pohledu získaná při pracech lučebních uzpůsobovala pozorovací schopnost pro studium povah, nad nimiž se moudrý pan lékárník cítil povznesen; ale nestačilo mu, aby je sledoval, vykládal a zařazoval do herbáře svých dušezpytných zkušeností nýbrž snažil se poraditi, pomoci jim, jak neslo s sebou již jeho povolání; touha vyjadřovati se vybraně, ano i jaksi záhadně naučila jej výrazu hledaně elegantnímu, mluvě zálibně krouženě, kořeněně vtípem, ale daleko jemnějším a tlumenějším, než v jakém si líbovali venkovští lékaři, kteří se bránili schválnou hrubostí dojmům svého povolání.

Tyto dary domova a rodu přenesl Herites do literatury, kde se mladý lumírovec záhy přihlásil k praporu Nerudovu.

Co znamená v sedmdesátých létech příklad drobné prósy nerudovské? Především příkaz studovati s pozornou pokorou nepatrné projevy každodenního života; hledati za figurkami z trhu a ulice věčný zákon lidského srdce; milovati malého člověka a vmýšleti se do jeho názorového a citového světla... v tomto smyslu neúnavný figurkář Herites zůstal vždy Nerudovým žákem. Na rozdíl od mistra zajímal se více o lidské typy než o individuální zvláštnosti; od humoru, který se usmívá skrze slzy, postoupil občas až na pomezí tragiky, kdy ve zkouškách života a smrti promluví Bůh v člověku; jako jiný maloměstský mistr drobnomalby ve světovém písemnictví, Nizoněmec Raabe, řídil se vždycky podle pravidla: „Pohlížej ke hvězdám, ale nezapomeň na zemi!“ Jeho feuilletony — a v tom se podstatně liší jak od Nerudy, tak od hlavního causeura lumírovské školy Jana Liera — houstnou skoro vždy v genrovou kresbu povahopisnou a velmi často v malou povídku skrovného dějového jádra; není to dojista náhodou, že již třetí kniha Heritesovy prósy opouští feuilletonistiku, aby ji zaměnila za povídkové umění v užším smyslu a že později se svazky rozmarných i vážných besídek u Heritesa

střídají pravidelně s výpravnými kronikami mravů, povah a osudů maloměstských. Vyprávěč byl v něm silnější než feuilletonista a kreslič povah přehlušoval v něm pouhého dekoratéra.

Své feuilletony, jichž jest asi deset svazků a jejichž názvů sem nemíním přepisovati, jmenuje Herites často a rád arabeskami. Tohoto názvu, který má u Nerudy jiný význam než u Čecha, se dnes již neužívá, a druh sám se nepěstuje dávno s oblibou, jaké se těšil v sedmdesátých a osmdesátých letech; po našem vkusu nenáleží pro svou slohovou hybridnost do slovesného umění v nejpřísnějším smyslu slova. Pravou příčinou, proč nyní nevznikají arabesky v tom způsobě, jak je psávali Svatopluk Čech, Otakar Mokřý neb František Herites, jest nedostatek pohodlného klidu, který předpokládá tento útvar, jenž nevyžaduje slohové kázně, nýbrž rozmarného prodlení. Pisatel arabesky musí se na chvíli cele a zálibně oddati podružnému nápadu, zapřísti jako bourec do jednotlivosti, pomazliti důvěrně s detailem: kdo se toho odváží dnes, kdo si k tomu vyšetří čas, kdo si neomrzí takový tklivý intimismus? František Herites vynikal mezi druhy právě darem zahloubati se celou duší do všeho nepatrného, přeletavého, vadnoucího v okamžení — měl krátkozrakost, která se někdy stává uměleckou a lidskou cností. Není bez významu jeho pozorný a trpělivý smysl pro rostliny, tak příznačný pro lékárníka rodem a povoláním. Kniha, jež jej učinila populárním, jmenuje se „Z mého herbáře“ a botanísuje v povahách lidských, které seřazuje do typů; ale ještě mnohem osobitější je jeho pozdní svazeček „Botanická pohádka“, kde sleduje pohledem až jamotovským dění v přírodě sub specie rostlin.

Herites pozorovatel, jemuž nic není hodno nepovšimnutí, byl výjimkou a vzácností uprostřed svých hlučnějších a slavnějších druhů z Lumíra, kteří viděli vše ve velikých obrysech; i tím lišil se od nich podstatně, že dbal vedle vážných a patetických zjevů také lidských směšností a ubohostí, s nimiž se bavil, které káral, od nichž vychovával jadrnou satirou k člověčenství úplnějšímu a čistšímu. Nikdy však nebyl pozorovatelem nezúčastněným chladného pohledu a pevně objektivního obrysu; naopak náležel k pozdním následovníkům velkého Jeana Paula, u něhož v oku soustře-

děném zaleskla se co chvíli slza. Někdy se zdá, že dojetí Heritesovo temení hlavně z elegie, ze vzrušení nad věčným tokem nenávistného života, nad grácií věcí a osudů, jež vadnou a zapadají, ze soucitu a z něhy. Ale vlastním zdrojem tiché, teplé, mužné Heritesovy slzy jest jeho humor, méně svobodný než humor Nerudův, méně hravý než humor Čechův, ale právě tak český jako ten i onen. Jest posledním posvěcením Heritesovy feuilletonistiky, nejsladší trestí jeho moudrosti životní.

V jeho jméne pozdravujeme staříckého spisovatele. Jeho družové z Lumíra jsou mrtví; literární idyla vodňanská náleží slovesným dějinám, rodný dům a drahá zahrada přešly dávno do cizích rukou; genry a formy, jichž užíval Herites, povídkář a feuilletonista, zastaraly; čas nadobro vylámal hroty jeho tendenčně výchovným besídkám. Tedy elegie, stesk, výčitka o dnešním jubileu? Ach ne, přátelé! Podzimní slunce zalévá plným proudem kraj starcův, nad nímž natkáno jest babího léta; hrudy odpočívajících rolí lesknou se jako ze zlata a voní teplem; opozdilý pták s písni poletuje pod vyjasněným nebem. Vlídny, smířlivý úsměv všude, jakoby radost z úrody odvezené do stodol, jakoby děkovný pozdrav na rozloučenou, ale také jako srdečný vzkaz novým příchozím po zimě, kteří budou bloudit a hledat, chybovat a napravovat, odpouštět a milovat, sklánět se k životu a slitovávati se!

Z tichého a v sobě uzavřeného města, kterým, málem již před půlstoletím, počal Ignát Herrmann prováděti ve svých povahokresebných črtách a drobných situačních povídkách svého čtenáře, zůstal půdorys několika čtvrtí, stavební fysiognomie nečetných ulic a náměstí, osamělý stín starých osiřelých stromů, denně řidnoucí hlouček světa odumřelých pamětníků a sotva více. Dávno vyprchal duch, který Praze, vyzuvší se nedávno z milovaných pout svých hradeb, dodával živé jednoty a pojil její různé vrstvy v přirozený organismus: regulace městská rozmetala nadobro teplá, tmavá a stinná hnízda dychtivě pracujících a skromně požívacných měšťáků čtvrtí živnostenských a obchodnických; rozčilený chvat hospodářského pokroku a nedočkavá záliba v uhlazeném komfortu vyplašily skrovné a domácké milovníky a pěstitele starých hospodářských řádů, mhouřící úzkostlivě oči, sotva prudké světlo elektrických lamp vniklo výbojně do jejich ulic — a tak navždy bylo veta po maloměstské Praze let sedmdesátých a osmdesátých, když nová forma života národního a státního urychlila přeměnu dlouho odstrkované metropole ve velkoměsto. Tímto úplným přerodem Prahy se stal Ignát Herrmann mimo nadání spisovatelem historickým, což jistě překvapí u životopisce a biologa města, který se vyhnul úmyslně jeho částem, kde minulost v světských a chrámových památkách zkameněla. A aby byl tento pražský paradox dovršen, lze dnes v Praze shledatí spíše zbytky gotického, barokního a empírového města, jehož epickými malíři jsou Jirásek s Wintrem, než pozůstatky sousedské Prahy buržoasní, jejíž důvěrná kronika vyplňuje nejlepší knihy Ignáta Herrmanna.

Potomek staré impresorské rodiny králové-hradecké a nahodilý rodič z mlýna na Doubravce není Pražanem ani podle krve ani podle tradice ani podle dětských vzpomínek, ale snad právě proto jeho pozornost pro město vlastního osudu byla stejně svěží jako intenzivní. Nepřišel ostatně do Prahy, aby ji klidně pozoroval, nýbrž aby ji bolestně prožíval: podrobovala chudého učně a mládence kupeckého zkouškám, pokořujíc často jeho přirozenou hrdost,

nutila administračního úředníka a obchodního agenta, aby se jí přizpůsoboval a na ni vyzrával, dávala psychologické a mravní hádanky novinářskému a literárnímu začátečníku, ale nesla také neúporného snaživce silnou vlnou výš, až se stal z pokorného dělníka a trpělivého kronikáře města jeho důvěrníkem a miláčkem. V Praze přilnul zdravý a čestný mladík především k tomu, co bylo sourodé s ním samým: k drobným a bodrým lidem, kteří zápasí s osudem o skromné místo ve společnosti klopotnou prací a jejichž účetní kniha životní je stejně hustě popsána ztrátami jako zisky, k prostým postavám z drobné početné buržoasie, které bez patosu a docela bez smyslu pro vzpouru přijímají skutečnost, uprostřed níž vyrostly, k mravenčím nosičům hmoždícím se v městském mraveništi svízelnými břemeny a pudově hnaným mravní silou svépomoci, rodinného vzestupu, hmotného zabezpečení. Jako mladý spisovatel si vyvolil Ignát Herrmann za učitele Jana Nerudu a to rozhodně spíše Nerudu ze Studií krátkých a kratších než Nerudu Povídek malostranských, ale i bez tohoto vůdce byl by jistě hledal své hrdiny tam dole, mezi kramáři a úředníčky, v dílnách drobného řemeslnictva a v průjezdech starých hostinců, na dvorech malých činžovních domků, kde ženy nájemníků perou, děti piští, kam zaléhá kladivo zámečnickovo, hoblík truhlářův, pravidelný klepot ševcův a kde po větvích kaštanu poskakuje kos, rozmarný kamarád chudého člověka. Nebylo náhodou, že na počátku své literární dráhy byl Ignát Herrmann s pochvalou označován za kronikáře pražského Podskalí, na jehož obvodu se odehrává jeho nej-jadernější román U snědeného krámu, dosahující na některých stránkách realistické velikosti: tato staropražská čtvrt, malebná, třebaže bez jakékoliv historické štafáže a pečeti, byla opravdu světem malých lidí, které jednotné prostředí a boj o život zhnětly v samostatný nárudek osobitý v hrubozrnném žertu, v bodré poctivosti, ale i v jakési sentimentální dobrotě — mnoho ze sebe sama vložil Ignát Herrmann do těchto masivních pražských dětí, které mají na velkých omrzlých rukách tuhé mozoly, pod čtvercovanou kazajkou zlaté srdce a pod promaštěným štítkem nehorázné čepice občas neočekávanou vláhu v očích.

Herrmannův pohled do života je neromantický a sentimentální.

Buduje si svůj svět výhradně z rysů a poznatků, které vypožoval sám, a to spíše sluchem než zrakem — odtud jeho jemný smysl pro dialog a také jeho příkladná péče o jazykovou ryznost — kombinuje jenom velice střídmě, neužívaje valně obraznosti. Netvoří, nýbrž spíše reprodukuje, čímž není řečeno, že svět jeho děl není občas skutečností zhuštěnou, domyšlenou, intenzivnější, tam totiž, kde pozorovatelská schopnost nebyla souznačna s ulpěním na jediném modelu, a kde příliš nezasáhl sklon sentimentální. Tento (vedle jakési uskrovněnosti názorové a intelektuální) způsobil, proč se Ignát Herrmann, ač celým založením neromantik, přece nestal skutečným realistou. Nechápe života celého v neobmezené šíři, nýbrž pouze to z něho, co ho dojmá, vzněcujíc jeho sympatií neb soucít. Nepostihuje tvrdou, krutou, dynamickou intenzitu společenského dění, nýbrž tu vlnu z něho, která budí odezvu v lidském srdci, přístupném jemu samému hlavně jen ve svých středních a nižších polohách. Z této stálé a živé účasti Herrmannovy na osudu jeho postav, z této silné životní sympatie a konečně i z družného zájmu o malého a všedního člověka teče jeden pramen jeho humoru, jenž není ani ironický ani osvobozující a docela nic tragický. Druhým jeho zdrojem je jasné veselí zdravé lidové duše, rozmarná záliba pro frašné projevy pouličního vtípu a optimistický názor světový. Herrmannovi lidé pracují, podléhají a zase se ze životního víru dostávají na břeh. Stárnou v malých hříšcích, tloustnou v nevinných rozkoších, umírají spíše z omezenosti než z omrzení života. Smějí se mezi slzami, jsou sami směšní svým dojetím nad nicotnostmi šosáckého osudu, nacházejí v této rovnováze veselí a pohnutí ono uspokojení, které jim nahrazuje náboženství, jako jejich instinktivní i rodinná a obchodní poctivost jim činí vyšší morálku postrádatelnou.

Herrmannův teple skutečný a názorně pravdivý svět není ani zvláště vysoký, ani nemá pravé realistické šife; přes to jest ucelený, úplný a jednotný, neboť z reální látky budoval jej netoliko pozorovatel, jenž skutečnost intenzivně prožíval, ale i muž veliké životní sympatie, vřelého srdce, vlahé lidskosti. Zrodil se v pravé chvíli, která přála realistickému postřehu pozorného sluchu i oka; našel si v sousedské Praze buržoasní šťastnou shodou okolností

pro své dílo sourodou oblast, avšak vložil do svébo spisovatel-
ského podnikání také jistinu, která jest jeho osobní výsadou,
čestnou svědomitost statečného občana, účastnou humanitu věr-
ného lidumila. Že tento kapitál vynesl dobré a požehnané úroky
— o tom slovem nebo vzpomínkou ujistilo Ignáta Herrmanna na
tisíce čtenářů.

MORE GEOMETRICO. V sedmdesátých a osmdesátých letech stáli v popředí svobodomyšlného poselstva českého dva výrazní zástupci exaktních věd, lišící se podstatně od politisujících advokátů: pohyblivý přírodopisec popularisačních snah doktor Ed. Grégr a vážný matematik spekulativního založení profesor František Tilšer. Šlo-li o svobodnou školu, šlo-li o pokrok technický, šlo-li o zájmy učitelstva, byli rázem na svém místě: Edvard Grégr se temperamentně rozhorlil, završil ironií a vtípem v útočné a ohnivé řeči, kdežto František Tilšer se zahloubal metodicky do otázky, promyslel ji s důslednou logikou a v proslovu akademicky důstojněm přednesl přesvědčivé důvody, provázeje je ušlechtilé klidnou výmluvností, rozzařující bílým světlem jeho monumentální hlavu kněze táborského. Nedbaje nikdy ani osobních ohledů, ani vlastního prospěchu, sloužil obětavě věci, ale nad ní stavěl vždycky ideu, jež mu byla světlejší než klubovní usnesení a než oportunita chvíle — nejen staročeští odpůrci, ale i vlastní straníci často zazlívali profesoru deskriptivní geometrie, že také v politice postupuje přímočaře, more geometrico. Učenec, jehož prvním pracím se obdivoval J. E. Purkyně, a jehož vrcholné koncepce zaujaly Johna Tyndala, byl filosofickým liberálem z rodu Johna Stuarta Milla, ale sám se — a to netoliko v studijní oblasti odborné — hlásil vždycky jako žák ke Kašparu Mongeovi, v jehož naukách nacházel východisko všeho usilování vědeckého, mravního a sociálně obrodného. Miloval revolučního Francouze, jehož zásady vytrvale domýšlel, láskou velice uvědomělou: stavěl ho s národně obrannou tendencí proti německy abstraktnímu Kantovi; hledal spojitost mezi jeho encyklopedickými snahami a pansofií Komenského; chtěl do duchové vzdělanosti české přinést z galsky srostitého světa Mongeova blahodárný prvek živé představivosti jako doplnění a korektiv převládající u nás abstrakce; způsobem, v němž byla mimoděk utajena složka umělecká, žádal, aby se naše niterná skutečnost neskládala jenom z myšlenek a slov, nýbrž také z obrazů.

Ikonognosie, jak nazval svou osobitou vědu, neměla být pouze

pomůckou a metodou naukově poznávací, nýbrž novým principem života jasného, pravdivého, všestranného, a ti, kdož by prošli její kázní, měli být bezpečně vyzbrojeni proti zmatenosti myšlenkové, proti mravní a politické lži, zakrnělé pedanterii. Profesor František Tilšer, zakladatel tohoto ikonognostického náboženství, této nové víry more geometrico, zachoval si takovou zbroj sám až k samému prahu svých let devadesátých, světlý idealista patriarchálního typu.

PAN RADA. Postava P. Ignáta Wurma vtělila se mladšímu pokolení již v legendu, nerozlučně spiatou s českým Olomoucem: veselý a rozmarný jednoruký stařeček provádí hosty národopisnými sbírkami Vlasteneckého musea; zastavuje se před výšivkovým oddělením; smeká staromódní klobouček se slovy „Cti otce svého i matku svou“; upozorňuje na motivy lidového ornamentu, pocházející prý až z doby velkomoravské; horlí, spřáteliv se z návštěvníky, hned o kultuře cyrilometodějské, hned o myšlence světového míru; šíří kolem sebe teplo a úsměv, čekaje jen koho podarovati z tohoto nevyčerpatelného bohatství radostného kněze a šťastného křesťana, jemuž již jeho první farníci přezdělí Jezule.

Ale pan konsistoriální rada z olomoucké vikárky nebyl jenom místní zvláštností Olomouce, ani nenáleží do moravských dějin pouze pro účast při založení a vybudování tamního Vlasteneckého musea po boku Havelkově a dam Wanklových — to byl toliko slunný západ, ozařující svou teplou hanáckou červení požehnané stáří Wurmovo. V mužných letech stál věrný žák Sušilův a Tarouccův v popředí moravské politiky jako důsledný státoprávník na straně Belcrediově a Pražákově, zastává neústupně program národně-konservativní — celý muž hájil celé přesvědčení. Byl státoprávníkem, ježto miloval historii jako pevnou oporu všeho ušlechtilého lidského snažení; přiznával se hrdě ke konservativismu netoliko jako kněz, ale i jako Slovan, jenž se ve všech životních projevech hrozí nivelisace, podkopávající půvab odlišností a rozmanitosti; všude zdůrazňoval smysl národnosti, která se mu jevila zvláštní milostí, plynoucí z přemoudrého úradku božského. Dokud byl mlád, rozně-

coval rád své posluchače s kazatelny; později se stal ve vídeňském parlamentě a v brněnském zemském sněmu populárním řečníkem; nejrázovitěji a nejstatečněji vystupoval však jako neohrožený horlitel před svou duchovní vrchností, ať to byl biskup Gindl nebo Schaffgotsch, kardinál Schwarzenberk nebo Fürstenberk, vídeňský nuncius nebo Wurmův přítel, Slovan velkého srdce a dalekého pohledu, biskup Strossmayer. Uměl na ně působiti svým cyrilometodějským nadšením, přesvědčoval je důmyslnými postřehy o potřebách církve a kněžstva, došel u nich úspěchu pro českou věc, nedbaje vlastních osobních výhod.

Až do konce života zůstal chudým vikářem při dómě, jenž se však cítil vždycky bohatcem, protože našel ještě větší chudáky, které mohl nasycovat, šatit, podporovat penězi. V poslední své vůli napsal: „Zlata a stříbra nezanechávám, leč které mi snesla láska přátel“: i z té lásky rozdával plnými rukama. A přece zanechal po sobě tento dobrý a prostý kněz ještě cosi vzácnějšího: úsměv radostného a blahoslaveného štěstí, na nějž nikdo z těch, kdo se s ním setkali, nezapomene.

REALISTA. Poznal jsem doktora Rašína velmi pozdě, a to v době, která mocně přemodelovala jeho povahu. Vrátil se s doktorem Kramářem právě z vídeňského vězení, a redakční schůzky Národa u Černého koně o pátečních večerech byly pro ně oba příležitostí, aby se důvěrně informovali o změnách českého smýšlení a cítění v tom „čase za živa pohřbených“. Dr. Rašín pobytu v žaláři nikterak nepromarnil: přemyslel si důkladně naše i zahraniční problémy válečné a předválečné, včetně se s podivuhodnou vnímavostí do české literatury posledních desetiletí, kterou byl uprostřed advokacie a politiky poněkud zanedbal, a v důsledku toho srostl s národním životem pevněji než kdykoliv před tím. Nebylo na něm pranic ze sentimentálního pathosu vůdce, který ke svému národu přichází z okovů a proto se na všechno dívá v lichočné záři divadelních lamp, naopak byl docela střízlivý, až to mnohého entusiastu v té opojné době slastného čekání a nebezpečné jistoty bolelo,

zvláště když i tehdy rašínovský vtíp měl svou ostrou jízlivost a rašínovský pohled svůj krutý chlad. Málem všichni jsme byli ilusionisty, ale dr. Rašín, národohospodář a peněžník, byl realistou. Znal lidi do dřene kostí a ježto jim nerad odpouštěl, měl v onom čase tolikerého národního a politického slabošství mnoho příležitostí jimi pohrdati. Rozuměl poměrům v Praze i na venkově a bral je v počet při každé směle koncepci svých druhů. Smál se povýšeně zlatým střechám, které jsme příliš ochotně nasazovali nedaleké české budoucnosti, ale přemýšlel opravdově o úhelných kamenech v jejich základech. Nedovedl jsem jako pouhý laik sledovati finančních a hospodářských otázek, do nichž se horlivě v diskusích zabíral, ale s psychologovou zvědavostí jsem se díval do jeho ostře modelované, výbojně chytré tváře, kde pracovaly pod inteligentním čelem pronikavé oči.

A říkal jsem si, že všechny politické vignety jsou falešné, měřili se na pravdě povahy. Pokrokář? Kdysi. Muž svobodomyšlný? Patrně. Demokrat? Asi. Ale především realista, právě proto, že se k realistické straně nikdy ani zdaleka nehlásil.

PŘÍKLAD. Šest neděl tělesných muk, klamavých nadějí a příliš příznačných recidiv, šest neděl marného odevzdání do důmyslu i štěstí lékařů a operatérů, šest neděl zápasu nepodlomeného ducha se smrtí, která si tělo, tak tuhé a pevné, neodvolatelně poznamenala již v hrozný den atentátu — a to všechno před očima veřejnosti, za kontroly ctitelů i odpůrců, v průvodě komentářů Prahy i venkova a s přímým odrazem v zrcadle novin: takový byl závěr života doktora Aloisa Rašína. Sta a tisíce těch, kdož denně s napětím a účastí hledali v novinách bulletiny z podolské sanatoře, trnuli nad nesignifikanční marností této zkoušky a žehrali na rafinovanost osudu, který jako zlý dravec nezničil vzácnou svou kořist naráz, nýbrž si s ní mučivě a krvelačně pohrával. Proč, jen proč, volali k nebi, o jehož spravedlnosti pochybovali, musí syn člověka postupovati takovou cestu křížovou, která vede právě jen do zahrady Josefa Arimatejského? A přece, dovolte srdci, jež po šest neděl svírala

úzkost, aby samo z hlubokosti vyznalo svůj paradox: ani těch šest neděl odumírání a trápení doktora Rašína nebylo marno. Známe jenom málo autentických vět, které pronesl k rodině, k lékařům, k přátelům, k politickým spolupracovníkům od onoho osudného 5. ledna. Jsou mezi nimi laskavé žertíky, jasné projevy zájmu o českou věc, chrabré výrazy chuti k činnosti a nakonec ten jímavý nezapomenutelný, opravdu hrdinský vzkaz k členům vlády, jak rád by s nimi pracoval dále, on, jemuž již nohy stydly, tep ustával, srdce dohasínalo. Tyto věty, mezi kterými není jediného vzdechu, jediné výčitky, jediné sentimentality, jsou krásným příkladem a odkazem tohoto celého a pravého muže všem lidem v národě, kteří chtějí být opravdu muži, uprostřed doby tak zbabělé, změkčilé, nedůtklivé. Doktor Alois Rašín, jenž pod šibenicí ukázal, jak pohrdat smrtí, a v době revoluce, jak využití života, naznačil příkladem, jak umírat. Kolik lidí mezi námi smí se podle nadání a znalostí odvážit, aby pokračovalo v jeho životním díle ve prospěch hmotného blaha mladé republiky? Myslím, že by bylo bolestno zjišťovat, jak málo jich jest. Ale všichni, kdož máme před sebou život a za ním neodvratnou perspektivu smrti, můžeme si zapamatovati jeho příklad poslední: umírat statečně jako čestní vojáci na bojišti osudu. A zapamatujeme-li si to, netrpěl doktor Alois Rašín v Podolí šest neděl nadarmo.

TŘI POPULARISÁTOŘI

HNĚVŠÍN. Na tisíce posluchačů znalo zemřelého profesora Drtina z jeho universitních čtení, jak s upřímným zaujetím pro předmět a s povzbudivým úsměvem kolem pěkných mužských úst rozvíjel své synkretické výklady o vývoji, nepřátelském proplétání a na konec vyšší syntéze velkých duchovních hnutí antiky a křesťanství, renesance a reformace, osvícenství a romantiky. Další, ještě početnější tisíce pamatují se naň z jeho ušlechtilých veřejných přednášek v nejrůznějších koutech vlasti, kdy zanícený hlasatel humanity a osvěty kázával jakoby s průvodem varhan a v klidném rozletu oduševnělých samozřejmostí unášel své hojné publikum do neďalekých již oblastí občanské utopie, až povládné jenom vzdělaný rozum s kultivovaným srdcem, až místo kasáren se budou stavět pouze školy a filosofové budou řídit obce i státy. Při jeho smrti vzpomnělo si asi také několik vděčných duší z tohoto nepřehledného zástupu, který si zavázal svou vlídnou ochotou a pomocnou obětavostí, na dobrého, skromného muže, jenž ve své profesorské studovně, v ředitelně při svém semináři nebo v úřadovně ministerské přijal každého petenta, s účastí vyslechl, těsnopisně do notesu poznamenal, povzbuzením, radou nebo slibem doprovodil jeho starosti a těžkosti, pak se starostlivě zamyslel, jak prospěti, a vždycky dodržel slovo. Ale toto vše nebyl ještě celý profesor František Drtina. Abyste plně pochopili jeho osobnost, musili jste ho vyhledati někdy o prázdninách v jeho rodném Hněvšíně, kde si na boku statečku svých otců zbudoval prázdninový domek a kam zajíždíval, jak jen mohl. Najít zapadlou povltavskou vesničku Hněvšín není snadno. Jest nejlépe přístupna od Nového Knína pomocí zoufale pomalé lokálky Vrané—Dobříš, ale prof. Drtina se tam vypravoval rád s druhé strany Vltavy přes Sedlčany, kde žil dlouho jeho staříčkový otec a déle ještě originální strýc, Bohem nadaný matematik, jenž kdysi učival na vojenské škole a v pensí pak střídavě botanisoval, koupal se ve Vltavě a četl svého Helmholtze a Arnošta Macha. V Hněvšíně profesor Drtina, horlivý turista a důkladný znatel neočekávaně heroického Povltaví, splýval s krajem i s lidem, a jeho

selská, bodrá dobrosrdečnost tu působila jako přirozený květ půdy. Zde teprve bylo patrné, že docela tkví v povaze středočeského sedláka, tlumeného hloubavce, uvážlivého praktika, spokojeného milovníka životní pohody, jak v nesčíslných formách a odstínech zvěčnil tento typ básník F. X. Svoboda, Drtinův krajan a spolužák ze sousedního Mníšecka. V mírně zvlněném, lesnatém a podbrdském trojúhelníku, který svírají Vltava, Berounka a Litava a jemuž vltavské srázy mezi Kamýkem a Štěchovicemi dělají resolutní kulisu, jest všecko umírněné, pokojné a tiché bez démoničnosti hor a bez heroismu zápasu s živly; na chlebě, ne příliš rezném, který se tu rodí, nelpí ani slzy, ani kletby; křesťanství, které zde dávno uzavřelo mír s potřebami země, nemělo sklonu ani k fanatismu ani k sektářství. Hněvšinský rodák a povltavský vlastenec František Drtina byl sourodým filosofem tohoto středočeského kouta.

ŽÁK VOJTY NÁPRSTKA. Na rozhraní osmdesátých a devadesátých let soutěžily v Praze dva ústavy o náčelnictví ve výchově přírodovědeckého zájmu: starodávné Museum království Českého, které se z Příkopů již již stěhovalo do skvělé budovy na Václavském náměstí, a Náprstkovo museum, jež své nesoustavné a svrchované zajímavé poklady ukrývalo v nevhodných místnostech u Halánků na Betlémském plácku. Soutěž ta nebyla však nepřátelstvím, nýbrž zvolna se změnila v dělbu práce. Zemské museum za vedení profesora Ant. Friče dbalo v duchu svých vlasteneckých zakladatelů hlavně o vlastivědu, pracujíc k přírodovědeckému výzkumu Čech, kdežto Vojta Náprstek veden svými zálibami a zásadami americkými, chtěl, aby poznávání mělo výsledky praktické, aby budilo pozornou lásku k přírodě a i zvědavost o faunu a floru cizí, obhacujíc život člověka, upoutaného povoláním v městě. Vojta Náprstek předplácel pro svou knihovnu a čítárnu cizí přírodovědecké časopisy, podporoval sběratele přírodnin v exotických zemích, kupoval od nich kusy i pro Zemské museum. Shromažďoval kolem sebe i naukové pracovníky i nadšené laiky a vštěpoval jim názor, že přírodu netřeba jen zkoumat pod mikroskopem, ale i pozorovat

kolem sebe soustředěným a láskyplným pohledem. Příroda mu byla pojmem velice širokým; vešly se tam i koniklece, jež na výletech s Americkým klubem dam do pražského okolí sbíral uprostřed zpívající mládeže, i ona kostra velrybí, na kterou se svým měšťanským stolokruhem skládal zlatku po zlatce, až ji mohl instalovati v sále Zemského musea.

Z následovníků a mladších spolupracovníků Vojty Náprstka odešel snad poslední: profesor Bohumil Bauše, sám také stařec málem sedmdesátiletý. Byl žákem profesora Friče a proto dbal v přírodních vědách hlavně popisné stránky, nespouštěje nikdy se zřetele vlastivědných záměrů. Ale jeho popularisační úsilí, projevivší se v desítkách knížek a snad tisících článků, bylo ze školy Náprstkovy: sdužovala se v něm volná světovost s bodrou lidovostí, nadšení pro pokrok badavého ducha lidského s přirozeným smyslem praktickým, vychovatelská snaha poučná se zábavným tónem. Pilný čtenář a tlumočnick anglických revuí a magazinů se přirozeně stal spolutvůrcem přírodovědeckého feuilletonu českého, pokud se nezakládá na pozorovatelství vlastním, nýbrž na zpracování objevů a nálezů cizích. Při tom bylo však u Baušeho vždycky patrno, jak dobře zná a horoucně miluje přírodní bohatství vlasti, za nímž posílal studenty i turisty, děti i nedělní výletníky. Bohumil Bauše pročetl, prostudoval i přeložil mnoho knih, ale zůstal jenom proto tak dlouho svěží, že se nejčastěji vracel, jako čtenář, vykladač i obdivovatel, k oné „velké knize bez omylu, bez vady“, o níž prostoduše veršoval básník, velebený za jeho mladosti a drahý také kruhu Vojty Náprstka: „v knihách mluví jenom lidé, v přírodě však mluví Bůh.“

NEDĚLNÍ ODPŮLDNE V PŘEROVĚ. Když jsem se chystal na několik dnů do Přerova, varovali mne přátelé důrazně před nudou tamního nedělního odpoledne. Procházeje se v neděli dopoledne městem, měl jsem dosti strachu a dával jsem přátelům již napřed za pravdu. A přece byla jejich výstraha zbytečná, neboť jsem v málokterém z moravských měst zažil tak pěkné nedělní odpůldne, jako v Přerově. Zaskočil jsem na malou hodinku do praehisto-

rického musea Těličkova ve školní budově a ani jsem nezpozoroval, že jsem tam uvázl přes tři hodiny. Nemýlím-li se, učí se již žáčkové obecných škol ve vlastivědě, že největší památkostí přerovského musea jsou diluviální nálezy z Předmostí, když tam žil, mamuty zabíjel, primitivní nástroje a zbraně pracně robil a snad se i o výtvarné umění pokoušel proslulý homo předmostensis. Mne však v museu ještě více upoutal jeho tvůrce a strážce, vědecký ředitel a pokorný laborant, odborník v praeistorii a praktický konservátor, řídicí učitel Antonín Tělička.

Takměř, všecko co nám ukazoval, pocházelo z jeho nálezů; skoro každý kus kostí, zbraně, keramiky vyňal sám z cihlářské hlíny; na každém předmětu byly stopy jeho práce, jeho učenosti, jeho lásky. Měl prostou a malebnou výmluvnost zanícených sběratelů a názorný i živý výklad solidních odborníků. Uměl s jadrnou konkrétností popsat celý nález i každý střípek z něho. Když líčil celá údobí diluviálního života, když pravěkého člověka předváděl při práci řemeslné a povolání bojovníckém, když mluvil o počátcích umění v době kamenné, byl najednou epikem, aniž o tom sám věděl. Všecko v jeho podání bylo názorem, všecko bylo nadšením, všecko bylo láskou k věci. K věci? Ne, to není pravé slovo: homo předmostensis byl učiteli Těličkovi právě tak málo věci, jako Fabreovi jeho střevlíci neb housenky. Antonín Tělička byl organisovaným sociálním demokratem a miloval tudíž ex offio lidstvo. Ze soukromého nadšení a z důvěrné potřeby miloval však především člověka předmostského.

Popisoval rád a skutečně s pietou své odborné putování za hroby a kulturními pozůstatky tohoto svého nejstaršího přítele, o němž se nám v jeho podání zdálo, že před mnoho desetitisíci lety nezemřel, nýbrž jenom spí. A kdyby byl obrovitému svému kostrounu poručil: „Vstaň a choď!“, věru bychom se nebyli podivili. Ve výkladech Antonína Těličky všechna smrt byla pohlcena věčným a nekonečně pokračujícím životem. Odešel-li, nyní, tak předčasně, Antonín Tělička navždy, politujme jenom této smrti příliš chvatně, ale nevěřme, že vytrvalý burcovatel mrtvých po velké potopě světa jest sám mrtev na věky!

„EXCELSIOR.“ Dne 26. července 1901 utonul na botanické výpravě v Labi u Libice n. C. dvaadvacetiletý student přírodních věd a filosofie, Theodor Novák. Jeho přátelé ze studentských let doposud vzpomínají se zanícením na tohoto jemného, vzácně nadaného hochu, a přijde-li jim v knihovně do rukou svazek jeho „Státí vybraných“, který na jeho pamět vydala jeho rodina, sotva se ubrání dojetí. S dvaadvaceti lety doposud nikdo nebyl vědeckou osobností a nemohl učiniti velkých badatelských objevů; také Theodor Novák, jenž právě stál před filosofickým doktorátem, jeví se v pozůstalých pracích z botaniky a chemie právě jen bystrým žákem svých universitních učitelů Velenovského a Raýmanna. Ale z knihy nešťastného studenta září jiné světlo, velmi podobné tomu, jaké sálává z básnické pozůstalosti mladých lyriků, sražených předčasně zlovlným osudem s životní a tvůrčí dráhy, a skutečně, kdo Theodora Nováka znalí, stavějí jej ve svém srdci někam v sousedství K. H. Máchy, B. Jelínka neb K. Hlaváčka. Ve filosofických úvahách Theodora Nováka vysloveno bylo totiž již na samém úsvitě takové úsilí idealistické, překonávající vládnoucí tehdy pozitivismus naukový, že v tom shledáváme předzvěst a slib dnešního idealistického hnutí; nadšený čtenář Helmholtzův a Haecklův předjal jakousi neracionální schopností vývoj, jenž se měl naplniti dvacet let po jeho smrti. Není třeba býti mystikem, abychom uvedli tuto schopnost v příčinné spojení s předurčeným předčasným skonek: o básnících Máchova rodu, kteří příliš mládí odcházejí, ví literární psychologie, s jakou nedočkavou intenzitou se zmocňují života, myšlenky, snu, aby v několika rocích prožili to, k čemu jejich druhové potřebují celých let.

Tak tomu bylo též u Theodora Nováka. Stravoval se přímo vnitřním ohněm myšlení, zavíral do svých smělych vitalistických a individualistických koncepcí celé okruhy poznání, domýšlel rychle a syntetisoval odvážně. Jeho idealismus nebyl pouhou naukou, nýbrž výrazem životní pravdy: tento štíhlý efeb s očima serafa byl idealistou z milosti osudu. Povaha Theodora Nováka okouzlovala

duchovostí a čistotou, vzletem a něhou, snivostí a dumavým steskem. Umělecký rys uceloval mladičkého filosofa a badatele; jeho rodinný původ vedl jej ke kultuře slovesné; hudba a to hlavně Wagnerova byla živlem, v němž se cítil nejvolněji; ale i láska neúnavného chodce a horlivého botanika k přírodě, měla u něho kus uměleckého posvěcení. Sudba mladých učenců, kteří padnou než se směli rozvíti, jest ještě daleko žalnější než osud mladých básníků Máchova neb Hlaváčkova rodu: nezůstává po nich dílo, poznatky jejich zastarají, směr, k němuž se přiznávali, se objeví záhy pouhým naukovým bludem. Časem bývají pohřešováni, jako na př. teď Masarykova universita v Brně i Komenského v Bratislavě bolestně se ohlížejí, kde jsou Ladislav Hofman, Theodor Novák, Karel Thon; po čase bývají však nahrazení, byť často osobnostmi menší ceny a váhy. Než, Theodor Novák bude žítí v paměti svých vrstevníků až do jejich posledního dechu: jako symbol, jako mythus. Záhy po jeho smrti byl citován na jeho počest Longfellowův „Excelsior“, ona oslava idealismu mládí, jenž s praporem stoupá všemu na vzdory k alpským ledovcům, až sražen klesne mrtev: „Zde za ranního úsvitu — v své kráse leží bez citu — a s výše, kde se oblak skvěl, — hlas, jak by hvězda padla, zněl:

„Excelsior“.

L'ENFANT PERDU. Na propadlém a pustnoucím rovu Ladislava Hofmana v kteréši postranní řadě brněnského hřbitova nacházeli v dušičkových dnech roku 1923 věrní návštěvníci i nahodilí chodcové květinové dary: nezapomínající přátelé si uvědomili, že se dovršilo dvacetiletí od předčasného skonu té ušlechtilé bytosti. Vedle dvou svazků drobných prací, z nichž jeden je vědecký a druhý intimní, zůstala po Ladislavu Hofmanovi v paměti vrstevníků jeho symbolická tragika lidská — s přísnou čistotou thorwaldsenovského reliéfu jest v něm promodelován typ jinocha, jehož tělesné síly byly vyčerpány právě v okamžiku, kdy duch, stejně nadaný jako výzbrojený, se chystal k nejmělejšímu rozletu... Ikare, neblahý Ikare! Důvěrní druhové Hofmanovi vědí ještě o jiném tragic-

kém hoří, které vyčerpávalo čestnou duší mladého učenice, jak o tom tolikrát vypravují jeho deníky, o zápase životní víry s leptavou analysou, umělcovy i historikovy lásky ke skutečnosti se svědomím moralistovým, tvořivého entusiasmu s lučavkou skepse . . . Ladislav Hofman zpečetil svým žalným osudem tento problém své generace a často oslovoval sebe slovy Verlainovými: ah, pauvre, pauvre Lelian! Poslední měsíce jeho krátkého života měly ještě jinou, třetí tragiku. Smrtelně churav, zklamán poněkud v plánech na vědeckou kariéru, obávaje se úplného odtržení od pracovních pomůcek, odešel z jara 1903 do Brna, nevěda ovšem, že tam odchází umřít. Velice brzy však pocítil svou osudovou shodu s jinými naukovými pracovníky českého Brna, již sami se odsoudili k tomu, aby zde připravili půdu budoucímu životu duševnímu, i za cenu sebeobětování. Tehdy, upíraje smutný a vyčítavý pohled k symbolickému Špilberku, napsal bolestná a tolik pravdivá slova: „Mluvíváme tu často s drem Studníčkou, že my jsme tu jako přední stráž, jako ztracenci, kteří musí padnout — — a ještě jíní po nás — aby zde v Brně mohl vyrůst život — já jsem tím ztracencem i v onom širším, národním a objektivním smyslu, ale ještě víc ve smyslu subjektivním, velmi tragicky subjektivním.“ Ladislav Hofman netušil, že české duchovní Brno leží na dosah jeho generace, a že to budou ještě jeho vrstevníci, jimž sám připravil cestu přes příkop, kde utlel jeho vlastní život, jeho sny, jeho naděje . . . Tragika těch, kdož se nesměli dočkati jít. Spí tiše, l'enfant perdu, v propadávajícím se a pustnoucím svém hrobě!

VZKAZ MRTVÉHO. Strahovské lomy za Hradčany mezi počátkem Břevnova a vilovou čtvrtí na Hřebenkách ožily poněkud v poslední době mohutnou stavbou nákladné silnice, ale ve dnech, kdy se o ní nepracuje, zůstávají i nadále tou podivnou pustinou skoro bez vegetace a bez lidí, jakou bývaly v minulých létech, dokud Břevnov ještě nesahal až ke Strahovu, a dokud Hřebenky byly málo úrodnou, málo vzdělanou latifundií rozpadávajícího se dvorce. Do lysých a divokých strží mezi vybrakovanými lomy Strahovskými, kde po léta cvičovalo rakousko-uherské vojsko, za-

chážívali rádi samotáři se svým posupným žalem nebo se svými vzdorovitými myšlenkami a postávali v soustředěném pohledu pod chudými stromy akátovými, jež rostly skoro ze skály, a polovinou kořenů visely již ve vzduchu; zrali na ty němé druhy osamoceně tak dlouho upřeně, až náhlý výkřik neočekávaného skřívana je vytrhl z mlčení a meditace.

Jeden z těchto samotářů dovedl tupý a krušný stesk Strahovských lomů uvěznití na věky do uměleckého tvaru, a to s monumentalitou tak strohou a pravdivou, že na ni nelze zapomenouti. Byl to Karel Myslbek, nešťastný syn velkého otce, malíř a grafik: jako těžká lidská hrůza žižkovských proletářů znepokojovala Myslbeka malíře, tak drsný přírodní děs lomů Strahovských inspiroval znovu Myslbeka grafika k leptům, jež náleží k nejúchvatnějším českým listům. Brzo se dovrší již deset roků od Myslbekova tragického skonu, ale nám, Myslbekovým přátelům, není třeba jubilejního data, abychom si oživovali jeho stopy. Nuže, hledal jsem je znovu na Strahovských lomech o polednách vánočních. Čekal jsem studený škleb vyprahlé půdy, ponuré uzliny a zařaté pěsti v pahýlovitých kmenech stromových, okoralé jízvy v rozryté kůře zemní, jak to Karel Myslbek vídal a trpělivou jehlou leptával. Ale nic z toho jsem nenašel. Měkké a husté jíní učinilo krajinu hebkou a nylvou, nakladlo labutího prachu do trhlín země, obalilo koruny stromů květy třešňovými, do nichž vlídně a zbožně zářilo tiché slunce zimní. A mně připadalo, jako by přísný a těžký duch bolestného umělce mne na žárovišti své strastné inspirace ujišťoval, že jest již usmířen.

PASSEPARTOUT POKROKU. Nepodivil jsem se nikdy ani trochu, když mně v kterémkoliv městě, na nádraží, v hostinci nebo na promenádě, vstoupil do cesty starý bodrý kamarád Karel Pelant se širákem v týle, se strakatě vyšívanou slováckou košilí na prsou, s velikým skřípcem černé obruby na pronikavých očích a se širokým, srdečným úsměvem ve veselé, špatně holené tváři. Stísl silácky ruku a chvíli jí potřásl, pozeptal se na zdraví a dal se hned do horlení, pro esperanto nebo spalování mrtvol, pro Volnou myšlenku

nebo amerikanismus, pro praktický slovník obecných vědomostí, jakých ve Spojených Státech vychází na sta, nebo pro žurnalistickou školu. Provázel svůj zanícený, trochu nespořádaný výklad vtípnými vzpomínkami zkušeného globetrottera, přidal zpravidla anekdotu pelantovského ražení, které podle iniciálek jeho jména přezvali čtenáři jeho časopisů „kapičkami“, zapletl do hovoru plno osob více méně nám oběma známých a vůbec sršel rozmarem. Ježto mé nadšení pro praktický a veřejný pokrok je velice zdržlivé, nemohu tvrdit, že jsem s ním zpravidla souhlasil: nedám svou mrtvolu spáliti, nebudu se nikdy učit esperantu a spíše se stanu occamistou nebo karpokratiánem než vyznavačem Volné myšlenky. Ale měl jsem vždycky upřímnou radost ze setkání s tímto srdečným brachem, který nikoho — až na šosáky malých měst, kde vydával své neohrožené a prostoreké časopisy — nezarmoutil. Vždyť to bylo zosobněné naše osmnáctileté mládí ze slavné pokrokové doby, kdy jsme, vlasatí a hluční „zjevenci“, při čaji v literární a řečnické Slavii hořeli pro vše od Stirnera po Will. Morrise, od Machara po Březínu, od ženské emancipace po strindbergovské misogynství. Náš obecný modernistický entuziasmus uhasl již dávno, ale Karel Pelant hořel stále plamenem nadšeného sanguinika až přes padesátku. Byl by jistě planul do sedmdesáti let a zasloužil si toho. Jsem si jist, že předčasným a zbytečným odchodem tohoto milého Passepartout pokroku ochladla česká kulturní atmosféra o citelný stupeň.

SÍLA A VZDOR. Od pomníku Smetanova v Litomyšli, jednoho to z posledních velikých děl Jana Štursy, putoval nejeden ctitel mistrův směrem k sochařovu rodnému kraji novoměstskému a s povděkem setkal se cestou s jiným monumentálním výtvozem Štursovým. V zámožné a rozlehlé vsi Dolním Újezdě, dějišti velkého selského povstání na sklonku XVII. věku, tyčí se obrovitý pískovcový památník vůdce této krvavé vzpoury robotnické Lukáše Pakosty. Za mladého rozpuku své tvořivosti vybudoval mladistvý Jan Štursa tento symbolický pomník selské síly a selského vzdoru, který se hrdě a živelně zvedá do volného vzduchu, pohrdaje jakými-

koliv historickými a národopisnými přímětky: kostnatý a svalnatý atlet z olbřímího rodu zdvihá ohnutou paži, jako by byl do ní soustředil celou fysickou odvahu k odboji i k obraně, chráně nezdolně rodáky a hroze děsivě jejich utlačovatelům. Napiaté a tuhé svaly Pakostovy jsou přímo nality vzpurným životem, na nízkém silákově čele stře se urputný mrak vzpoury, široká ramena nesou těžké břímě odpovědnosti a oběti za druhy krve, práce a útisku — mohutné tělesenství zosobňuje zároveň krajní etické napětí temné vůle.

Nevím, zda Jan Štursa vtělil do jiného ze svých mladistvých děl tolik nejvlastnější osobnosti jako do tohoto památníku Pakostova. Byl především robustním chvalořečníkem a monumentálním ztělesňovatelem svalového člověčenství, jež si plně uvědomuje svou živočišnou krásu a sílu, projevující se ať milostným oválem smyslného a pudového ženství či tvrdým a pádným vzepětím útočné mužnosti; nejsou to ani melodie citu ani logika myšlenky, které modelují jeho velkorysé postavy tanečnic a milostnic, dělníků a atletů. I později, když se jal sochařsky vykládati velké figury z dějin ducha, dařily se mu nejlépe ty, jež si zachovaly hodně mnoho ze svalové tělesnosti a jejichž myšlenkový vzdor byl bratrem fysické síly; jeho Žížku bylo třeba očekávat s napětím.

Jan Štursa, ramenatý a zavalitý mladý muž široké tváře a selského smíchu na velkých ústech, se sám zdál býti z rodu svých postav, a to tím více, ježto kypivá jeho tvořivost prokazovala duševní sílu, která na pohled temenila z pevného zdraví. Ustrnuli jsme v poslední době, zvěděvše, že toto zdání jest naprostým klamem, nemůžeme se probrati ze zděšení nad zprávou, že Jan Štursa ve čtyřiačtyřiceti letech skončil stejnou smrtí jako jiný silný a vzdorný atlet generace mánesácké, Antonín Slavíček.

PRAŽSKÉ MOTIVY

SVATOVÍTSKÁ ELEGIE

V krutých a smutných nocích válečného času, když v úzkosti, v hněvu neb v pochybnostech uvázla přátelská diskuse o politickém příštím našeho národa, vzali jsme pláště a klobouky a pospíchali ze svého malostranského bytu buď Nerudovou ulicí neb Novými zámeckými schody na hrad pražský. Na třetím nádvoří, do jehož tvrdé tmy nepadal ani z jediného okna odlesk planoucí lampy, přešlapoval netrpělivě německý či maďarský voják na stráži; plechový lev na věži svatovítské skřípal a vrzal sípavě v nárazu větru; jenom voda v kašně se svatým Jiřím zpívala polohlasně a konejšivě svou nekonečnou ukolébavku. Královský hrad spal v mlčení a temnotách pevně a s majestátem, jakoby ve snách vyčkával se samozřejmostí zcela svrchovanou; ponořen do kamenných hloubek svého snění, nedbal o nás, o naše pochybnosti a naděje.

Obcházeli jsme pak svatovítský chrám, který svou přísnou a složitou gotikou pateticky členil noc a temnotu, vrhaje na ni chvílemi pablesk své podivuhodné zlaté mříže v prvním patře hlavní věže nebo záhadný svít v tabulkách štíhlého okna. Chrlíči na nás štěkali z hustých stínů; těžké fiály hrozily nám nad hlavou jako krápníky chodcí, jemuž v jeskyni zhaslo světlo; ze studených prostor novostavby vanula nám do tváře nezasklenými okny ještě hlubší noc. Gotika má vedle prosté a zbožné vznešenosti také svou patetickou hrůzu, svou půlnoční magii, svůj divadelní děs — zde jsme toho všeho okoušeli jako omamného prostředku proti době, která nás tísnila.

Právě za těchto obchůzek pochopil jsem po prvé cosi, co mně po léta zůstávalo záhadno a lhostejno — smysl novostavby svatovítské. Studená a školská gotika povídenštělých architektů Krannera a Mokra nemůže věru odměřeným a akademickým svým výrazem ani upoutati ani uchvátiti. Je-li ve svém okruhu slohové imitace čistou prací, není jistě osobitě pojatým a intenzivně prožitým tvůrčím dílem. Proto nedovedl jí zachrániti ani jasný vkus a historický smysl Kamila Hilberta, jenž by byl rád chladně, jednotvárně konstrukcí propůjčil něco ze své mužné spanilosti umělecké. Výtvarný způsob,

jímž v duchu dobových zásad restauračních byla podniknuta dostavba chrámu svatovítského jako úzkostlivá napodobenina novogotická, byl nesporně omylem jako tak mnohý podnik historismu výtvarného. Byly však také pouhým omylem ony národně kulturní intence, z nichž před sedmdesátí lety vzešla myšlenka dostavby? Válečná doba, kdy jsme se naučili lépe rozumět naší tradici i v jejích skrytých kořenech, darovala mně poznatek, že ony záměry nebyly jenom omylem.

Ve třicátých letech stával nad hrobkou králů a knížat českých v dómě svatovítském zachmuřený básník K. H. Mácha, zahloubán v elegii bez naděje, ve vyčítavý smutek ze zašlé velikosti bez útěchy — svým citovým romantismem, kterému chyběl jakýkoliv politický smysl, typický představitel svého pokolení. Ale již o patnáct nebo dvacet roků později za úsvitu konstituce spojovali romantikové političtí z generace následující s viděním staré české slávy požadavek její obnovy. V kapli svatováclavské dumali o korunovačních klenotech, o koruně, která se zaskvěje na hlavě českého krále, o praporci svatého Václava, jak z hradu zavlaje nad Prahou. Toto gotické češství netajilo svého náboženského posvěcení a vyústilo pak v program státoprávní; byla to mocná a působivá koncepce obrozenská, kterou jenom zvolna vytlačilo demokratické češství přízvuku husitského. Z ní vznikla myšlenka „obnovení, zachování a dostavění hlavního chrámu svatého Víta na hradě pražském“, jak jí v čtyřicátých a padesátých letech horlivě propagoval bodrý kanovník Václav Michal Pešina, jemuž se Havlíček štíplavě posmíval, že „svatého Víta dokončovati začíná“. Více než prvků církevních bylo v celém hnutí za dostavbu pražské katedrály oňoho vlasteneckého historismu, jenž si obnovu českého státu nedovedl představití bez korunovační pompy v svatovítském chrámě podle ceremonielu lucemburského. Zdálo se jenom důsledným krokem, jestliže politický návrat ke Karlovu státu bude připravován výtvarně návratem k plánům Parléroovým a provedením jejich ... dostavba dómu svatovítského se cítila jako velký symbol dosažení státní a národní samostatnosti české.

Pomalou se však pokolení odcizila této koncepci. Místo národní katedrály zaujalo v srdci lidu národní divadlo, rovněž stavba sym-

bolická; nikoliv ceremoniel korunovační, nýbrž světský mythus a ritus Smetanovy Libuše zdál se vyjadřovati slavnostnost pro celý český národ; gotická píseň svatováclavská, tak těsně spjatá se svatovítským dómem, ustupovala obrazoborskému chorálu božích bojovníků. Pomalou, stále pomaleji pokračovala akademicky chladná dostavba chrámu svatovítského bez živé účasti národa a nevím opravdu, zda tuto lhostejnost přičítá spíše na vrub církve, která nedovedla chrámový podnik udržeti v souvislosti s živým národním cítěním českého lidu, či na vrub stavitelů, již celý podnik prováděli jako úředně daný úkol, nevkládajice do něho ani vlastní invenční jiskru tvůrčí ani odlesk živoucích tužeb uměleckých.

Za světové války a po převratu tento elegický osud novostavby, již již se blížící svému zakončení, byl dovršen. Katolické kněžstvo, které na rozdíl od kleru francouzského nedovedlo spojití náboženské cítění věřícího lidu s jeho národně politickým nadšením, nadobro promeškalo vhodnou příležitost, aby se dóm na hradě pražském znovu jevil symbolem obnovy státní samostatnosti; v den 28. října 1918 nezajásalo u sv. Víta tedeum, nezabouřil s věže Zikmund; chrám stál mrtvě a bez účasti. Nová forma státu, jenž hned ve svých revolučních počátcích prohlásil požadavek odluky od církve, odňala smysl korunovačním klenotům v kapli svatováclavské, která z národně symbolické svatyně se změnila v jakési museum národní gotiky. A novostavba chrámová v studené a střízlivé své kráse, jakoby bezkrevně smutnou bělostí, se tyčí elegicky, obrána o svůj význam národně reprezentační.

Dnes vlní se kolem ní vzrušená diskuse výtvarných historiků, uměleckých konservátorů, mluvčích církve i architektury, obránců staropražského rázu i zastánců intencí Svatovítské jednoty; má býti opravdu dostavěn starý chrám Parlérův tím, že definitivně splyne s novou architekturou Mokrovou? Či mají vedle sebe zůstatí dvě samostatné stavby, jedna autentický odkaz minulosti, druhá imitační výtvar novodobého romantismu? Myslím, že spravedlnost, již nesmíme odepřítí ani romantické novogotice našich dědů, žádá, abychom při rozhodování vedle zřetelů uměleckých a historických vzpomněli také národně kulturních intencí, vezděných do světlých kvádrů novostavby svatovítské.

Š P A N Ě L S K O V P R A Z E

Do melancholického šumění, jímž podzimní vítr doprovází tichý pád listů v drobném parku Hradčanského náměstí, zaléhala v posledním týdnu říjnovém r. 1922 každodenně v hodinách večerního soumraku mocná hudba chrámová. Slavné vlnění varhan, doprovázející sopránový zpěv ženský, proudivo z nevelkého prostanství kostelíka sv. Benedikta a rozlévalo se po Hradčanech jako zátopa ekstase a tajemství. Mimojdoucí Pražan stanul v úžasu, neboť klášterní chrámek „u barnabitek“, jak se svorným omylem sluje v lidových ústech, považován je v Praze za pevnou tvrz mlčení: málokdy se otvírá pobožným věřícím, a to jen za tichých bohoslužeb, jeptišky v přísné klausuře přilehlého konventu trvají na svých modlitbách, nepromlouvajíce ani slova k okolnímu hříšnému světu, zázračná mumie blahoslavené Elekty v presbyteři šíří kolem sebe tvrdé ovzduší němé ztrnulosti. Ano, zde vysoko nad Prahou je místo, kde asketický duch může pokleknouti na studeném prahu mramorovém, dělícím věčnost od časnosti, na prahu, jehož jménem je mlčení.

Jaká to podivná událost otevřela dveře kostelíka hradčanského, měníc dům mlčení v budovu duchovního plesu? K jakému svátku zvou tamější paní domu, bosé karmelitánky, zpěvem, varhanami, zvony? Vstoupíte-li do prostory kdysi gotické, dnes bědně znešvažené přestavbami a výzdobou co nejbanálnější, uvítá vás jubilejní nálada. Girlandy z chvoje s bílými květy ovíjejí hlavní oltář a na něm umělecky ubohý Hellichův obraz zakladatelky řádu bosých karmelitánek, svaté Teresy de Jesús. Starý kněz nabízí před oltářem k políbení věřícím relikviář staropražské barokní práce skústkou zanícené světice avilské. Litanie na počest patronky Španělska nesou se slavně a toužně nečlenitou lodí chrámovou, nabývajíce nové síly z kůru varhanového. Latinský nápis mezi pletenci chvoje poučuje o smyslu slavnosti: dne 15. října 1922 dovršila se tři sta let od svatořečení podivuhodné té Španělky. Věrný Malostráňan Jan Neruda vzpomněl si na ni kdysi s lehounkou ironií v duchaplné narážce milostné apostrofy: „Ta byla krásna, světa

dív! — a zbožna byla! znáš-li, — když umřela, že v srdci jí — pak crucifixum našli!“

V avilské šlechtičně šestnáctého věku zrcadlil se duch Calderonův a Grecův v křišťálu světectví. Teresa de Jesús využila plně genia svého pohlaví, spojiv milenku s myslitelkou, básničku s organisátorkou, dámu velkého světa s pokornou služebnicí trpících bližních. A při tom — snad rys na ní hodný největšího podivu — od hlavy až k patě dcera své země a svého národa: horká něha ovládnutá vznešenou přísností, vášeň poznání i lásky řízená neúchylnou kázní, hrdá individualita pokořující se řádu nadosobnímu. Avšak celý její osud uhnětla doba, když se plnokrevná žena oddala onomu velkému hnutí, které my na severu jmenujeme protireformační a jež románskému západu sluje renesancí katolickou; v tom s velkými dramatiky a malíři figuralisty své země byla zajedno. Zřekla se světa, aby sloužila Bohu; rozkoš smyslů vyměnila za ekstasi mystickou; všechny své tvůrčí síly věnovala církvi. Ta zapísala vděčně její jméno do kalendáře a doposud odměňuje úctu k světici výnosnými odpustky, ale vděčnějším ještě měl by býti Terese de Jesús plémenný genius španělský, jehož přítomnost ozřejmuje každá řádka jejich děl, každý odstavec jejího životopisu.

Nezdá se pouhou náhodou, že právě v Praze konali církevníci tak rušnou oslavu světice španělské. Zároveň s jejím svatořečením stávají se pobělohorské Čechy s Prahou v čele náboženskou a kulturní provincií španělskou, a již zdobný verš Svatopluka Čecha vyslovil v oslavné ódě na Calderona lítost nad tragickým paradoxem, že tento nový vzdělanostní prvek přicházel k nám jako nepřátelský prvek, provázen krutostmi propagandy protireformační:

*Týž duch, jenž Tobě v duši zbožné nítíl —
nadšení posvátného plameny —
jak běsný démon záhuby se řítíl —
na kraj náš zpustlý, národ zlomený...*

Ale neznamenal pro nás Španělsko XVI. a XVII. věku skutečně pranic více než protinárodní a často nelidský fanatismus ješuitských misionářů? Sama Praha barokní odpovídá na to záporně.

Rozjímavé a mystické knihy španělské v řádových knihovnách pražských z údobí předjosefinského, bohoslužebné motivy a slohové prvky výtvarné v barokních kostelích, honosné i důvěrné památky rodinných a společenských styků mezi Čechami a Španělskem v šlechtických palácích nebyly mrtvé a lhostejný fundus instructus, nýbrž z nich ze všech, posud nepopsáno a vůbec těžko vymezitelné, linulo se zvláštní fluidum kulturní, ona rázovitě španělská úprava renesance, vznícená náboženská, transcendentní idealismus. Byla to jedna z mnohých složek české duše pobělohorské, kterou našlo a pak docela přetvořilo národní obrození, složka, na niž občas polobežděčně udeřil některý z básníků. Zvláště Julia Zeyera bez ní nelze, myslím, úplně vysvětliti, i když se odečtou umělé vlivy z knih a z cest; právě tam, kde jeho milostná a náboženská ekstase tryská ze samých hloubek bytostných nejohnivějšími proudy, tušíme, že některý z jeho předků naučil se svého Boha a svou blaženost hledati na stupních, po nichž křesťanskou duši vodila Teresa de Jesús.

Jaká marná mystika dějinná, jaké omylné vyvolávání mrtvých stínů z krypt chrámových, vzdychne pohrdlivě mnohý z vás. Máte snad pravdu. Ale mne oslovilo toto Španělsko v Čechách mocným jazykem právě v chrámku sv. Benedikta na Hradčanech, kam mne věru nevedla ani touha líbatí relikviář ani potřeba plnomocných odpustků. Bylo to náhodou ve dnech, kdy u příležitosti slavného „el día la raza“ uzavíralo se oficiálně v Praze přátelství českošpanělské a kdy se na utvrzenou svazku dvou národů mluvilo sebevědomě o pesetách a československých korunách. Je patrně Španělsko dvoji.

ŠLECHTIC STAROPRAŽSKÝ

Teprve v červencové Praze, vysmahlé a vylidněné, uprostřed zřejmých venkovánů, kteří se všude kupí v hloučcích a dvojestupech, povšimne si chodec důkladněji nejvěrnějších a nejzachovalejších Pražanů, nadobro srostlých s tamní architekturou, s tamními sochami, s tamními městskými pohledy. Tyto lidské zkameněliny Prahy barokní, Prahy empírové, Prahy předbřeznové náležejí vlastně také v oblast památkovou, a jaký div, že jejich pravým nalezištěm jest Malá strana s Hradčany, která za letních dovolených a prázdnin zase se vrací do svého musejního ticha předpřevratového. Zajděte si tam dopoledne mezi desátou a jedenáctou hodinou a jistě potkáte tlusté kanovníky a pohublé vikaristy vždycky věrné kapituly pražské; drobnými krůčky pocupitají před vámi malostranské vychrtlé a pokroucené stařenky v podivných pláštěnkách a nemožných kloboučcích; po vyprahlém a zaprášeném chodníku ponесou před vašimi zraky svou unuděnou důstojnost žalně sešlí pensisté, a ani se nenadějete, vyhrnou se z postranních vchodů paláců, které jste považovali za pouhé úřadovny ministerské, praví panští portýrové a kočí, snad bez livreje, ale dozajista se svrchovanou povýšeností v hladkém líci, které zásadně odmítá nejen přítomnost vaši, ale i celou existenci demokratické republiky.

Avšak, kdybyste neměli snad přece štěstí na tyto vzácné musejní exempláře, nemine vás setkání s typickým šlechticem staropražským: buď od kostela „u Kajetánů“ v Nerudově ulici, neb v krásném ztemnělém podloubí ulice Tomášské, vynikajícím silnou ozvěnou, nebo v zátopě světla, proudícího po bílém Karlově mostě houpá a kymácí se vysoká a kostnatá postava suchého byrokrata jakoby v mrákotách a duchem nepřítomná. Prošedivělá, snad prachem z aktů zašlá hlava úřednická krátkozrakých mžouravých očí, nepoměrně malá k trupu a zvláště ke krku nepřirozeně protáhlému, nasazena je na štíhlé tělo, podobné těm, jež novogotikové nazarénské školy rádi malovali v cudném vytržení na svých nábožných obrazech; duchem i tělem jest před námi figura z třicátých let minulého věku.

Do převratu, dik svému starodávnému rodu a vznešenému příbuzenstvu vysokých důstojenství církevních i státních, stál v přední řadě historické šlechty, ale nikdy neprojevoval kavalírských choutek urozeného viveura ani nepokojné ctižádosti politika a diplomata. Jeho střízlivému duchu bez obraznosti a beze vtípu dostačovala dráha úředníka, a čím výše po ní stoupal, tím lnul úzkostlivější láskou ke kancelářské organizaci, k přesnosti v aktech, ke kázni v úřadě. Konservativce tvrdě zkosnatělý, přísný citel autority a věrný vyznavač loyálních zásad, hlásil se stále k názoru doby františkovské, že není vyššího úkolu než býti sluhou státu; silná náboženská víra, že Boha dlužno poslouchati v jeho pomazaných místodržitelích na zemi a skrze ně, upevňovala jeho přesvědčení. Oddán celou bytostí dynastií, byl přece vším spíše než vídeňským centralistou; ve smyslu historické šlechty české minil říši a panovníku věrně, poslušně a poněkud bezduše sloužití v Praze, v rámci zemské autonomie, byť již značně okleštěné a to ještě po anenských patentech, v některé malostranské kanceláři s dvojazyčnou spravedlností. Grillparzerovský typus, ale se staropražským pozadím!

A pak nadešel převrat říjnový. Z důstojné lodi, na jejímž stěžni se mírnými pohyby houpal dvojitý prapor, rakouský černožlutý a zemský běločervený, zůstal právě jen stařecký vrak: urozený a nutný pensista, nyní bez přídomek a bez výsad, starostlivý otec dětí špatně vyzbrojených pro nový řád věcí, beznadějný majetník četných válečných půjček, ztracený cizinec uprostřed demokratických poměrů, jichž spíše nechápe než nenávidí. Ale Prahy nedovedl by opustiti, i kdyby měl na někdejších panstvích svého zchudlého rodu útulek sebe pohodlnější, i kdyby odcísařštělá Vídeň poskytovala život sebe příjemnější. K Praze prostě a přirozeně náleží, aniž snad sám ví proč.

Někdy se zdá, že je to především Praha církevní, jež ho neodolatelně přitahuje. Někdejší vůdce strany ultramontánní, v níž jeho nepolitického ducha odpuzuje příliš hlučný příval pohyblivého živlu lidového, nechybí při žádné paradě církevní; vedle pravidelné ranní pobožnosti u redemptoristů zajde si při svém bezcílném bloudění Prahou několikrát za den do některé tiché, chladné

svatyně malostranské; v obsáhlých kapsách jeho staromodního kabátu nechybí nikdy francouzská modlitební kniha. Často poklekne zcela sám s hranatou strohostí a s vroucím gestem u zábradlí před oltářem, aby se s rukama tvrdě a zbožně sepiatýma šeptem pomodlil. Zač asi? Za návrat starých řádů a obnovení autorit? Za rodinu ztracenou v moři demokracie? Za dynastii a zdar jejich nároků? Či za Prahu, město katolických tradic a zbožného citění, jejíž barokní duše v tuto chvíli sestupuje naň, tichého paladina času přešlého? Anebo nejvroucněji za spasení vlastní duše, stále nejisté, zda hledá Boha a jeho milost na správných cestách? I pro modlitbu starce, naprosto již vyřaděného ze života, je ještě mnoho možností.

Kdyby smrt byla umělkyní slohotvornou, stihla a uchvátila by právě v této soustředěné póze předbřeznového nazarénství šlechtice staropražského, v němž nažloutlým mramorem kamení kus minulosti navždy nenávratné.

VÁNOCE HANY KVAPILOVÉ

Snad pouhou náhodou, snad již zvykem zastavuji se ve vánočních dnech u pomníku Hany Kvapilové v Kinského zahradě, jenž není nikdy tak půvabný jako když nasype sníh bílých tacetek mlčící paní do klína, a když věnce z chvojí a jmelí u jejích nohou napolo zapadnou v čerstvé návějí. Jest to jenom tichá souhra bílého kamene a svěžího sněhu nebo harmonický souhlas němepostavy smlčlivým klidem okolí v této nejtíší době roku, co dodává nyní ve vánočním čase Štursovu pomníku zvláštního kouzla a významu, či podléhám to já vlivu neuvědomělé již asociace myšlenkové? Ano, šefí se v mých představách, a zdá se mně, že jsem uhodl. Hana Kvapilová sdružena jest nerozlučně se hrou, do níž voní — ach, jak ironicky! — vánoční stromek a kolem níž — ach, jak bolestně! — poletují dětské sny o štědrovečerní nadílce. Myslím dokonce, že když Hana Kvapilová hrála po prvé úlohu Nořinu, jmenovalo se drama (v prostoduché úpravě bodré Elišky Peškové) Vánoce, a tento, poněkud posunutý název sám určoval perspektivu; hle, tragédie ženy, která přes trosky rodinného štěstí, ulamujíc takřka vrcholek vánočnímu stromku drahých svých dětí, jde za hlasem svého svědomí!

Hana Kvapilová, která se na mne zde zpod sněhové své pláštěnky dívá, není Norou Helmerovou, kterou mohlo kmitání svíčiček na vánočním stromku jejich dětí uvésti v kolísání. Vše to jest již daleko za ní, hluboko pod ní — docela již nenáleží tomu krásnému městu tam dole, kde teď mladé zardělé maminky vybalují dětem dárky a lehkomyšní otcové rozsvěcují stromečky. Vše to bylo. Opustivši svět jevů, který znamená nepokoj srdce a jeho štěstí, usadila se v čiré oblasti ideje a abstrakce, kde člověk zraje v myšlenke sebezdokonalování a mravní svobody. Jak jest tu jasno a čisto, ale jak mrazivo a siro! Kolem rtů Hany Kvapilové dávno zmrzl pozemský úsměv ženy, kterým nás okouzlovala, kamenné oči naši první — a Bůh ví, zda ne také poslední — ibsenistky soustředěny jsou do ztuhlé dálky, ruce složené do klína odvykly si hladit, laskat, objímat a kdyby nabraly z květů, v nichž se ztrácejí, roz-

hazovaly by místo narcisů a tacet přehouště sněhu. Ano, o váno-
cích mluví pomník Hany Kvapilové z zahrady Kinského nejvý-
znamněji — —

Vysoko nad Smíchovem mezi zrušeným již dvorcem Hřebenkami a dávno odpanštělým šlechtickým sadem Klamovkou s tím vlašskočeským, jménem tak příznačným pro Prahu, na půdě bývalých panských a patricijských usedlostí a vinic po staletí opuštěných, roste s nedočkavou dychtivostí červené město rodinných domků a skromňoučkových vilek. Kvap, v němž vzniká tato úřednická a profesorská čtvrť, dokazuje výmluvně krutost bytové krise. Uzounké rozměry obytných místností přesvědčují o přísném znění až spartanského zákona, zaručujícího státní podporu pouze budovám, určeným nejnnutnější obytné potřebě skoro bez komfortu. Stálá účast stavebníků, kteří zde na městišti na kost vypáleném uprostřed červencového žáru tráví své prázdniny a dovolené, jest dokladem, že nová čtvrť nevzniká jenom z nutnosti a z praktického rozpočtu, ale i z lásky k podnikání a z příchylnosti k vlastnímu kusu půdy a cihly.

Občas schvátí skromné a tiché podnikatele úzkost z toho, že se sami vyhostili na sám obvod města, daleko hlavních elektrických tratí, opodál slušných krámů, v přímou blízkost nejkalnějšího proletářského předměstí a že si napolo sami zapověděli návštěvu divadel a koncertů a obávají se podívatí svým mladým ženám do očí, aby v nich nečetli vyčítavou otázku: Je to ta Praha, již jsi mně sliboval? Občas se těší pohledem na vily v sousedství, vzniklé asi před deseti roky: vždyť i jejich vlastní domeček (se záclonkami) obroste révou a popínavou rudou růží crimson rambler; vždyť i u nich poneseu třešně a moruše plody; vždyť i v jejich zahrádce, dětem ještě nezrozeným na radost, zašumí vodotrysk, jehož kapky budou pítí zpěvní ptáci — jen čas, jen čas!

Ale někdy zůstanou nadšení stavebníci u svých červených zdí a bílých hromad písků hluboko do večera i se svými ženami a oddávají se tichu usínajícího města. Ze Západního nádraží občas zapískne ostře lokomotiva, posunování vozů a úderý nárazníků přehluší klid, těžké oddychování vlaku rytmuje vteřiny. A zase mlčení, ticho, bezvětří. A, hle, co to hučí z dálky tak slavně a mohutně?

Toť valná a svobodná píseň pražských jezů, pyšný pozdrav řeky, která alespoň na chvíli v městě je velkou vladařkou. A pak do toho hymnu jakoby varhanového vpadne, jasně slyšitelná až na výšinách smíchovských, vířivá a radostná hudba z ostrovů, směs kapely za Žofíně a na Střeleckém ostrově, výkřik letního blaha večerního města, rytmus bezstarostného a úsměvného pražanství. Tu, pohlížejíce si s důvěrou a s něhou do očí dnešní stavebníci a zítřejší obyvatelé nové Prahy, tisknou si něžně ruce a šeptají s hrdostí: Přece jsme v Praze!

POHLEDNICE Z DOMOVA

LITOMYŠL. Jako sedmiletý hošík, obestřený nimbem zázračného hudebního dítěte, opustil Bedřich Smetana navždy své rodiště, a dvě letmé návštěvy v Litomyšli nedovedly již v zralém muži obnoviti vztahů k rodnému městu, kde kdysi, za biedermeierovské doby předbřeznové, okusil po prvé z nebezpečně opojného poháru hudby, a kde škola nakapala pelyňku do dětského štěstí z domova, z přírody i z lahodného prostředí společenského. A tak zůstane asi marným úsilím, odměněným leda vrátkými důminkami, hledati v Smetanově díle ozvuk jeho rodiště; ať dětinské dojmy jsou sebe silnější, přece je další život amalgamuje tak, že původní jejich podoba zmizí, až k nepoznání. Mýlíme se jistě, namlouváme-li si, že ze symfonické básně o českých luzích a hájích k nám mluví Litomyšlsko s mírným vděkem svých lučin, svého stromoví nad Loučnou s temnou kulisou pohorských lesů v pozadí, že z plesu a reje venkovanů v Smetanových operách hlásí snad ten onen motiv ze života zachovalého selského lidu na valdštýnském panství, nebo že hradní poesie soustředěná kolem Dalibora souvisí nějak s mocnými dojmy, kterými uchvacoval v samém sousedství rodného domu renesanční pyšný zámek pánů z Pernštejna. A přece sotva který návštěvník Litomyšle odolá, aby nehledal geniovy stopy v městě a kraji, hlavně v zámeckém zarámování místa, kde před sto lety stála jeho kolébka. Není to úsilí marné a nesprávné: východočeské panské a piaristické město, které koncem XVIII. věku nadobro změnilo osudnými požáry svůj ráz, zachovalo dodnes tvářnost, jakou mělo v letech dvacátých minulého století. V Panské zahradě, kde se sládkovy děti proháněly, posud voní keře a šumí stromy, zasazené nedlouho před Smetanovým narozením; kašna mezi pivovarem a zámkem zpívá touž píseň, jež zvonila do jeho her; na Olivetské hoře, kudy chodíval drobný záček tak nerad k piaristům, leží stejný stín a stejná polopanská, poloduchovní duma, a když z děkanského i klášterního kostela rozletí se nad městem zpěvné stříbro dvojích zvonů, modlí se v něm stále ještě vzpomínka Smetany-dítěte.

BEZDĚZ. Mezi strážnými vrchy české země, jejichž dějinnou dumou a přírodní krásu navždy zmonumentalisovalo Smetanovo hudební umění, má Bezděz, oslavený v Tajemství, místo zvláštní, docela jiné než Vyšehrad nebo Blaník z Mé vlasti. Symbolický smysl těchto obou vznešených chlumů vyvážil Bedřich Smetana z oblasti národně hrdinské, onoho z pravěku země, kdy v mlhovinách dějin vznikal český stát, tohoto z heroické víry svého kmene přesvědčeného, že odvahou a silou vlastních synů nadejde hodina osvobození a obnovy. Bezděz, který není jenom krajinnou kulisou, nýbrž plně oživenou dějovou složkou Smetanovy nejzralejší opery komické, nesouvisí nikterak s českým národním mythem, nýbrž byl Smetanou, na základě štědrě napovídajícího libreta, pojat jako vrch čistě romantický. Není horou hlubokého významu — jest prostě horou tajemství.

Dramatický příběh, který Smetana prokomponoval s pronikavostí zcela úžasnou, nedopouštěl, aby do teskně blažené oslavy vyzralé lásky nacházející pozdě své naplnění, zazněl snad nějaký motiv zašlé velikosti, jaký se snadno mohl vynořit při jméně starého hradu královského. Bezdězem se pro Smetanu tyčí do radostí a svárů, zistného usilování a milostných tuch, pověřivých nadějí a zbožné pokory venkovských maloměšťáčeků záhadně mlčenlivý svět romantiky. Na lesnatém úbočí Bezdězu pje lesní roh myslivcův o lásce a touze; kamennou cestou několika branami ubírají se do poutnického chrámu mariánského nábožní poutníci; v hlubinách hory spí a ze sna svítí zlaté poklady, ostřihány skřítky a permolníky; duch dobrého frátera z rozpadávajícího se kláštera ukazuje cestu k nim. To nejsou jenom motivy libreta Elišky Krásnohorské; Bedřich Smetana využil každého z nich hudebně, propletl je dramaticky a spojil co nejšťastněji ke charakteristice všech postav hlavně Kaliny a Vítka.

Ale Bedřich Smetana se nedal trpně začarovati do kouzelného kruhu bezdězské romantiky. Jeho konšel Kalina, člověk hledající a bloudící, nepropadá temné moci horských skřetů a jejich zlata; o lásce Vítkově a Blaženčině nerozhodne tajemné snažení svaté Panny ani snad nějaký zázrak; vzkaz lidumilného frátera Barnabáše neukazuje k zásvětí a k podivným překvapením v něm. Ni-

koliv v stínu a v osamělých výskách romantického Bezdězu, nýbrž dole, v plném slunečním světle a v důvěrné družnosti lidských domovů rozuzlí se všechny osudy: romantické tajemství bylo tu proto, aby je rozptýlila svítivá záře radostné pozemskosti, moudrého lidství, přirozené lásky, slovem všech oněch hodnot, které Smetanův genius nepřestával vyznávat. Tvořivá jeho šíře dala Bezdězu vše, co bylo jeho, od dramatické hrůzy zápasu s pozemskými mocnostmi o zlato po lyrickou kantilénu chorálu mariánského, ale z těchto intenzivně prožitých romantických dobrodružství pospíchal Smetana zase do světa své vnitřní pravdy a radosti, s vrchů od zřícenin a z temných lesů do českých luhů a hájů, do požehnané selanky šťastného a přirozeného lidství. Vyhnul se královskému Bezdězu, který později zaujal Svatopluka Čecha; zůstal však i cizí temně romantickému Bezdězu, tak milovanému a vyhledávanému K. H. Máchou; pobyv na chvíli s rozevřenou duší na úbočí hory tajemství, roztoužil se po volném kraji, kde nevládne tajemství, leda tajemství lásky nade vším vítězí a každou všednost posvěcující.

A přece: nikdo z nás nevystoupí na Bezděz, aniž by mu tam do cesty nevkročila Smetanova melodie. Ještě před první gotickou branou se zastavujeme, neboť se nám zdá, že se svěží zelení hustých buků měkce nese pění rohu Vítkova. Zahýbajíce se pak prudce na pravo k hradu, jehož stará věž se nad námi na skále tyčí, slyšíme melodické stříbro poutnické písně, jihnoucí v náboženské pokoře. Osaměli jsme před vstupem do zříceniny, a druhy jsou nám jenom divoké kameny, tu napolo otesané rukou gotického zedníka, tu naze vyvržené z hlubiny hory. Je-li soumrak a kolkolem ticho, buďme bezpeční, že se za chvíli prodere ze samého srdce země bolestně mužná arie Kalinova a že jí pak přerve divoká groteska tance lesních duchů. Neboť vrch a hrad Bezděz byl již navždy zabrán geniem Smetanovým.

M Á C H O V O J E Z E R O

Neviděl jsem Máchova jezera doposud za růžového večera májového, jenž mu dopomohl k básnické proslulosti, a vím také, že bych tam marně hledal i za červánkového požáru květnového soumraku to, čím si obraznost romantikova dokreslila scenerii českého Středohoří: do vln nepadá bílý stín ponurého vězení, vybudovaného podle žaláře v Chillonu, nad temným modrem nezakvétá vodní lilie žalná plachetnice, podobná té, jaké užíval Korsár Byronův, nikde nepadá do hloubky jezera, stíněna dubem, osudná skála Jarmilina. A přece vzpomínám na břehu v Doksech živě máchovské krajinomalby pro několik jejich postřehů definitivních, s nichž ani odstínu nedovedlo celé století setřítí a které jsou při všem svém jemném ladění nazřeny tak pevně. Modro vln na hladině zakvétá doposud zelení, jak uplývá do dálky, aby posléze splynulo v bledé jasno; ne-li loďka plachetní, tedy výstražná bílá bóje houpá se na vodách jako vážný let čápa, a místo vesla plavcova tvoří drobný parniček dlouhé pruhy, vroubené růžemi slunečního západu; všude, kde borový zavání háj, „objímá břeh kol a kol jezero hladké v křových stinných“ tak měkce a družně, jak to s vysokou gracií vyjádřil Máchova obrazem plným něhy a čistoty citové, „co sestru brat ve hrách dětinných“.

Za které denní doby jest v létě v Doksech nejkrásněji? Společenští lidé, kteří se v celých proudech sjíždějí sem koupat z České Lípy, z Mnichova Hradiště i z Prahy, dávají přednost odpoledním hodinám za plného slunce. Pak ztemní pláž sty postav a postaviček v pestrých koupacích šatech, hovor a smích přehluší docela pravidelnou hudbu zčeřených vln, nahé i polonahé děti lezou a kutí jako hmyz v písku na břehu a honí se za svými barevnými míči ve vodě, a zatím co sluneční paprsky se prodírají úsilně hustým stínem melancholického českého boru, zbarvujíce jeho kmeny na tmavorudo, rozprádá se pod ním život malých mořských lázní v stylisaci spíše utěšeně rodinné než výbojně měšťácké (skoro rovnoměrně účastní se obě národnosti tohoto prázdninového reje v dávno poněmčených Doksech). Není třeba ani plechové banality

sváteční hudby lázeňské ani příliš vtíravého veselí v nevalné restauraci pobřežní, aby návštěvník zatoužil po chvilkovém oddechu z tohoto ruchu, mísičního pokojnou živočišnost s bodrou rodinností a přibarveného sem tam koketerií podezřele průhlednou. Kdo nevyplul hluboko do jezera, aby se vystavil zlatým a teplým nárazům nepřetržitého příboje a tak unikl hlučné radosti obnažených lidských živočichů, poslechne asi vábení parníčku, křížujícího skoro stále mezi Doksy a Thammühlem. S jeho drobné paluby lze přehlédnouti celé jezero, jak se mocně vlní pod borovými lesy a jak měkce plyne k patě prostičkého valdštyňského záměčku v Doksech; malý ostrůvek s jakousi romantickou zříceninou vstává v syté zelení z vln neustále rozčeřených a mjí, nepozvav ani k zastávce; na obzoru vládnou stále oba mohutné Bezdězy a na jednom z nich tragické zříceniny gotického hradu přemyslovského; obzor kol a kol obklíčený vrchy, tvoří celek tak uzavřený a jednotný, že člověk ani nezatouží uniknouti z jeho obvodu. Ale již jsme v Thammühlu, lodní zvonec nás burcuje z čistého nahlížení, lidé se hrnou hlučně z parníku a opět naň, v podobě ještě vyzývavější než v Doksech doléhá k oku i k sluchu lázeňské veselí letních hostí, kteří se v nasycené a občerstvené tělesnosti protahují, zažívají, baví a vzněcují... Ne, sluneční odpoledne není v Doksech opravdu vábné, aspoň ne pro toho, komu má býti příroda osvobozením od lidské malichernosti.

Ovšem, pravý čtenář Máchův půjde jezero vyhledat za soumraku, ne-li za světla měsíčního. Není již ani človíčka ve vodě, vodní ptactvo se odvážilo z rákosí, místo parníčku potácí se hltavý racek nad hladinou, chvílemi se lehce smáčeje, a také ochranné bóje se podobají labutím. Obrisy jsou měkce pastelové, a vějířovité větve sosen nad vodou připadají nějak japonsky. Vlny, stříbrné lunou a toužebně neúnavné, vzdychají, teskní, zpívají jakousi stříbrnou melodií, a máchovská slova o jezeře, jež „zvučelo temně tajný bol“, zdají se nyní býti pouhou onomatopoickou zvukomalbou mluvy jezera, kam se bylo před devadesáti lety ponořilo nikoliv nahé tělo, nýbrž nahé srdce básníkovo. Romantika, ať sluje Rousseau, Byron či Mácha, je dcerou vod a večera; touží po lidech, avšak

pohrdá stykem s nimi; miluje barvy, které hasnou, aby pod nimi odkryla hudbu, jež jest mluvou věčnosti.

Nejsem romantikem a sdílím se přece o flaubertovskou necht k stádnému člověku, který zvučnou banalitou své syté a samolibé živočišnosti znesvěcuje mlčení přírody. A tak jsem zašel k jezeru v Doksech zrána, dokud lázně nebyly otevřeny. V rákosí a v křovinách dřímalo doposud cosi z jitřních mlh, a všecka zeleň měla hebký nádech pastelový. Sem tam vyplula čírka nebo divoká kachna z houštiny, kapr se vymrštil lehkovážně z vody, na hladině se tvořily velké a volné kruhy, jako by neviditelná ruka byla házela odkudsi oblázky. Ale to vše jenom v zátokách nepřehledně širého jezera. Valná jeho plocha — probůh, proč jen přiléhavý výraz „zrcadlo“ o vodě je zavržený germanismus? — vlnila se v silném příboji, stoupajícím vysoko a třísnícím břehy kmitavou pěnou. Byl to nepřetržitý rytmický pohyb, pravidelný a zákonný jako všechny věčné přírodní děje, ona prahudba, jejíž základní akord neseme i v tepu svého srdce i v dechu svých plic. Oč mocněji než všecka romantická dekorace přírody, výjimečné a stylisované rozpálenou obrazností, působí takový pohled do samé dílny přírody, kde se po věky stejně tvoří pohyb, nejvlastnější to projev života, ano jedna z jeho podmínek! Rytmický pohyb, tento pravor hudby, toto procitnutí vůle k objektivisaci ve vědomí božím!

Ale tentokráte dílna přírody byla docela sváteční. Mladé ranní slunce protrhávalo pomalu mlžné clony a lilo plné proudy čistého a bílého stříbra na vlny jezera... všecko svítilo, kmitalo se, odráželo s tichou radostí kovové úsměvy nebes. V mlčení a v slasti se počínala svatba slunce a vod.

Ale již přicházeli první hosté lázeňští, z nichž číselo teplé pohodlí lože a příjemná sladkost ranní kávy.

Hrad Loket přibližoval se k naší chlapecké, myslí zahalen kouřem rytířské tajemnosti za hlaholu zvonu z mravokárné romance. Město Loket kmitalo se později v naší umělecké pozornosti svěžími kvítky svého světlého porculánu, který šíří kolem sebe resedovou vůni doby biedermeierské. Těchto obou složek jsme se nesnažili spojití v jednotlivý celek, nedbajíce mnoho o tuto zněmčenou končinu naší vlasti, kterou jsme se neodvažovali pojmenovati svým domovem. Nevěděli jsme ani, že Loket, velmi zachovalý jak v části hradní tak v okruhu městském, leží v rozkošné krajině jasných půvabů stále se střídajících, ba nepřimýšleli jsme si k němu ani mocnou a jarou Ohři, která k sobě tiskne mohutnou loketskou skálu s hradem a s podhradím úplně tak, jako sevřené paže a předloktí urostlé dívky svírají k tělu velikou kyticí tmavých růží — jméno Loket, také doslovně zněmčené, vyjadřuje zcela správně polohu místa.

Z Karlových Varů, kde jsme si bezděky a s prospěchem opravili nejen názor o přírodně i průmyslově bohaté oblasti stále vzdorovitého Deutschböhmen, jest pro dobrého turistu do Lokte pouhý skok, a kdo se proň rozhodl, jistě nelitoval — již půvabná chůze podél klikaté Oharky, krouťící se smyslně pod strmými lesnatými stráněmi se svorovými útesy stojí za to, zvláště dere-li se rozmarné slunce košatými bukovými korunami a kyprým olšovým křovím, kde tancují vážky s motýli a vesele pokřikují ptáci. Máme-li vedle zbytečné mapy místního průvodce v kapse, dozvíme se rázem, že jsme se několik kilometrů za moderní oblastí lázeňskou a tovární octli v hustém hvozdě německé romantické pověsti. Zde zkameněl nad řekou i se svatebním průvodem sentimentální Faust bez titanismu, ale se srdcem velice vznětlivým, Hans Heiling, z pomstychtivosti zhrzené Undiny, tam přepravoval převozník za závratnou odměnu celý národ stěhujících se skřítků a permolníků, onde kupil rytíř z křížových válek, poctivý a zuřivý Chrudum, hrůzy a divy bez logiky a bez pointy. Divíme se, že jsme nepotkali, než se údolí rozšířilo, v bukovém lese osamělého jednorožce a že nás pod některým skalním srázem nepřivábil k sobě neodolatelný hlas Loreley

— tak vrchovatě jsou ve zdejší místní tradici nahromaděny běžné, ano skoro banální motivy romantiky německé.

V Lokti, rázem očarování přísně středověkou polohou stále pyšného královského hradu a jeho zachovalého, skromného a slohového podhradí, pospícháme drobnými uličkami a rozkošně soustředěným náměstím vzhůru za mračným masivem tvrdě rozložené hlásky, děsivě přezvané Věží tlení; vstup do hradu jest stejně malebný jako obtížný, méně pro zvětralou starobylost syrové špinavé stavby, než proto, že jest nyní soudní věznicí pro okres loketský, ba jsou-li Bory příliš přeplněny, i pro celý kraj plzeňský. V hradě samém neuvidíme tedy mnoho, ale co nám ze dvorů a ze studených kobek ukáží, má příchut středověké romantiky. Místní pověst o zkameněném purkrabí, která jest motivicky připletena k historii loketského zvonu, nudí a znechucuje se koloritem příliš tlustě naneseným; vyslechneme ji bez pozornosti. Ale v jednom z temných a syrových sklepení věznil prý král Jan Lucemburský svého nezletilého krále Václava po týdny a měsíce, v jiné nevládné a sychravé cele popraven byl pan Popel z Lobkovic pro vzpouru — to jsou už zajímavější úryvky z české romantiky dějinné, jak ji milovalo naše mládí a jak se zdá býti trvale vezděna do tlustých zdí hradu loketského, jimiž jakoby prorůstala skála, prodravší se zpod základů do neočekávané výše. Důkladný místní dějepisec poučuje nás ovšem, že minulost loketská má ještě jiné složky, které pro vědeckého historika jsou daleko významnější, jmenovitě staletý urputný zápas uvědomělých občanů svobodného města královského s hradními uchvatiteli moci, protestantskými Šlíky, kteří postupně přece jen uvedli Loket do svého poddanství, ale o tom o všem mluví více kniha než hrad sám, vzorný příklad královské pevnosti středověké, jejíž svrchovanost samozřejmě rostla z přírodních podmínek. Nelze se věru nasytití pohledu s oken nebo se zvětrávajících pavlačí a výstupků: řeka drží hradní motiv jakoby v kleštích, protější její lesnaté stráně strmí v divoké sráznosti, a i řetězový, architektonicky šťastně vyřešený most z třicátých let stupňuje bezděky středověký dojem pevnostní. A nade vším pánovitě zamračená Věž tlení, silného a vysokého dřívku a s nízkou kubickou přílbicí, jakoby pomník onoho bezohledného loketského purkrabí s metzne-

rovskou zvětralou tvář, v hrubém osníří a s dlouhým těžkým mečem po boku, který zde před šesti sty lety věznil a mořil královice Václava, v jehož mladých žilách kroužil gotický sen matky Přemyslovny a kulturní francouzská touha zděděná předků po meči.

Když nám ještě ukázali na hradě místní museum, zajímavé hlavně sbírkami mineralogickými i nesoustavným a bohatým souborem loketského porculánu, ale při tom stále zdůrazňující hradní středověkou romantiku, sestupujeme konečně do městečka, malého, okresního hnízda o čtyřech tisících obyvatelích, které dovedlo přes několik požárů zachovati alespoň v půdorysu a v siluetách věží jednotný ráz. Obědváme na verandě starobylého, stále výborně vedeného hotelu U bílého koně, odkud se přes šumící jez klikaté Ohře otvírá skvělý pohled na protější tmavě zalesněné stráně. A i zde k nám přistupuje neodbytně a svůdnicky kus loketské romantiky. Tu obědval málem před sto lety kmetný Goethe, navštíviv Loket z Karlových Varů v průvodu urozených dam Lewetzowových, mezi nimiž byla jeho poslední láska, plachá a vzdušná Oldřiška, která našla odvahu odmítnouti milostné ždání slavného starce. Byla to prosaická rozumovost mladé šlechtičny, byla to nábožná mravopočestnost obmezeného děvčátka, co Oldřišku vyzbrojilo, aby chladným nikoliv od sebe odpoutala básnickou Excellenci? Jako pravý romantik prožíval vznešený stařec bolest z odmítnutí a z rozluky, jako v období wertherovském pomýšlel na sebevraždu, důvěrná lyrika jeho nabývala zase vášnivostí a ohně. Avšak právě v tom byl pravým Goethem, že romantika zůstala jenom jednou složkou jeho lidství, a že měl sílu překonati i hodnotami vyššími. Právě sem, do krajiny loketské, kudy chodíval s Oldřiškou Lewetzowovou, zdá se býti myšlen závěr jeho proslulé Trilogie vášně, kde účtuje s tímto posledním dobrodružstvím srdce. Sem, do končiny geologicky zajímavé, mezi nerosty vzácného hranění, na půdu vulkanicky či neptunicky podmíněnou, uchyluje se mocný duch starého kouzelníka Merlina, aby se odvrátil od osobního žalu k předmětnému zkoumání jevů a zákonů, aby se, jak sám krásně dí, zajíkal tajemstvím přírody. A tím se před sto lety končí nejenom romantika loketská, nýbrž romantika vůbec.

ŽIŽKOVO POLE. Cesta od Havlíčkova rodného domku v Borové k Žižkovu úmrtnímu poli u Příbyslavě klikatí se chudou a smutnou náhorní rovinou s nepatrnými bořinami, osamělými dvorci a drobnými vískami, které jsou tolik příznačny pro Českomoravskou pahorkatinu. Chladný vítr táhne tudy i za letních dnů; zeleň lučin a lesíku teskní mdlým a tlumeným tónem; pestré kvítí vběhne jenom zřídka do cesty. Borovský kostelíček na svém charakteristickém, srázném vršku určuje chodci směr několik hodin a sotva skočil za nevelkou kulisu lesů, vítá poutníka již „ta věž příbyslavská, pěkně vysoká“, která skromnému a tichému pohorskému městečku dodává jakési středověké malebnosti. Žižkovo pole by mohl chodec snadno minouti, protože splývá zcela nenáročně s krajinným celkem, leda že se skromná skupina listnatých stromů a keřů, obklopující Žižkův památník, v létě svou sytější svěžestí a na podzim horoucí barvitostí odlišuje od zadumčivé a temné zeleně okolních lesků. Jinak vše je stejně střídme a prosté jako byl boží muž, který zde před půl tisíciletím skončil; maně vzpomínáme na heslo prvního jeho obhájce německého, do něhož shrnul rozdíl křesťanství evangelického a římské církve „sinceriter et citra pompam.“ Kamenná mohyla sama i s masivním svým kalichem hodila by se mnohem spíše na pomník kališnickým kněžím Jakoubkovi ze Stříbra neb Janu ze Želiva, než hrdinovi činu a síly Janu Žižkovi. Ve výtvarnický bezradné době šedesátých let, kdy takřka nebylo českého plastického umění, snesla ji z kamenů řemeslně otesaných tápavá a těžká ruka nadšenců, kterou vedla jakási sousedská patetičnost vlastní období táborů. Symbol náboženský, jemuž vlastenečtí liberálové již skoro nerozuměli, posloužil tu nahodile myšlence protestu a vzdoru tehdy plně živého — liturgický kalich božích bojovníků tyčí se zde na temeni kurhanu, který nasypali svobodomyšlní demokraté revolučnímu hrdinovi, pojatému v duchu Meissnerově a Sandové. Ale přistupme blíže a prohlédněme votivní desky snesené z nejrůznějších končin vlastí a na nich věnování krajů, spolků, korporací a soukromých nadšenců, a pochopíme teprve, co znamenal

oposičnickému věku státoprávního zápasu tento pomník a jeho bohatýr: protivídeňští a protiřímští oposičníci podali si zde na Žižkově polí ruce, aby znovu provedli to, co se zdálo Sirotkům a všem věrným Čechům Žižkovou smrtí zmařeno navždy: spojení národa v celek ideou a kultem hrdinství. A pro tento statečný úmysl našich bodrých dědů zůstane i nemotorný památník Žižkův u Přibyslavě milým a živým dokumentem. Netáhne nad ním náboženský chorál „Kdož jste boží bojovníci“, nýbrž jenom vlastenecká chansóna „Bývali Čechové“, ale ani bez ní by nebylo konečného národního osvobození.

POZDRAV Z HAVLÍČKOVA DOMOVA. Neputoval jsem se zástupci Svatobora k nové česko-italské desce Havlíčkově v německém Brixenu a přece přináším vám ve výroční den Havlíčkův pozdrav z míst, kudy jeho noha kráčela. I v drsném podhoří hliněném a krucemburském stál nad polí rychle dozrávajícími nehnutě dusný červencový žár, jenom na borovské a přibyslavské pláni vanul ostrý větřík, připomínající, že jsme v nejdrsnějším koutě Českomoravské vysočiny. Borovský kostelíček strmí prudce a přece srdečně nad betlémovitým městečkem, jsa zdaleka viditelný; oblaky, bez nichž snad není dne na zachmuřeném Přibyslavsku, táhnou nad jeho ostrou vřzkou nizounce, a větry tančí mezi zelenými hroby jeho pokojného hřbitova stále skočnou. Vystoupíme-li strmou a kamenitou cestou k starodávné svatyňce, kde byl křtěn budoucí voltairián a kde veselý rouhač v chlapectví ministroval pod krásnou gotickou klenbou uprostřed pítvorných barokních světců, cítíme, že jsme blízko u nebes, ale není nám zcela pobožně: chtěli bychom po havlíčkovsku zatahat svatého Petra za šňůru jeho županu a pocukat svatému Janu kraječky na obrubě jeho rochetky, až by se babičkám v Oudolení a děvčatům v Peršíkově zdálo, že jest na nebi bouřka. Sestupujíce setkáváme se se vším, co souvisí s Havlíčkovým dětstvím: v tomto zakřiveném domku chodil do školy, do této chudičké fary doprovázel zkroušeně starého dobrého vikáře, zde se v zimě klouzal a puškoval sněhem s kamarády, a již jsme před jeho domem chudičkým a sta-

robylým, jehož neohrabaná pamětní deska staví svým hrozivě bohatýrským medalionem na odív umění opravdu nejskromnější, ale kde tmavý kupecký krátek a světlá rodná jizba vydychují pravdivou náladu dvacátých let. Co však je v Borové nejmilejší, toť svěží ruch a radostná živost obyvatelstva, nedopouštějící ani pro okamžik elegické nálady. V dílnách sviští hoblíky, bubnují kladiva, rachotí stavy tkalcovské, cvakají cívky navíjející přízi na krásné uzlíčkové ručníky; v selských dvorcích vypřahají koně a skládají seno a při té horlivé práci se Havlíčkovi krajané usmívají, tmavooké dívky pozdravují nás veselými pohledy, a nám jest domácky a jaře v tomto Betlémě Efratu, který není nikoliv nejmenší mezi knížaty judskými.

PŘIVÍTÁNÍ PRÁCHEŇSKÉHO KRAJE. Sotva vyjel vlak z Be-rounska a opustil moderní železářny pod starodávnými vrchy, kolem nichž krouží bájeslovné tradice, prosmykuje se pomalu pod mohutnou hradbou Brd do jiného světa: krajinné obrysy měknou a pozbývají horské strohosti, rybníky nastavují stříbrná svá zrcadla světlým hájkům a pečlivě pěstěným lesům pro potěšení jejich mar-nivostí, kraj prozrazuje co chvíli starou kulturu panskou, která kývá zdobnou větví vzácného stromoví z parku, nakrucuje se barokně ze zvětřelé sochy nábožné či mytologické u cesty a rozespale se protahuje na zčernalé sedlové střeše venkovského zámečku nebo krásné sýpky. Jsme v prácheňském kraji, o nějž se s pyšnou a blahodějnou šlechtou dělili sebevědomí písečtí měšťané a tvrdohlaví selští furianti, kde před nedávnem ještě rozmarně nařikaly starobylé dudy o závod se zpěvnými klarinetami, a kudy posud mezi vysokým obilím a vonnými jetelišti chodí švarné dívky plných ňader a tmavomodrých blýskavých očí, jak je vídal, miloval a kreslil Mikuláš Aleš, rodák zdejší.

Je to jasný a požehnaný kraj, napolo velký, volný park, napolo nevyčerpatelná role úrody boží; je tu dobře bývat a nelze zde odmítnouti přirozeného pohostinství družného a veselého lidu. Prácheňský kraj vítá své hosti vždycky, ale nejpůvabněji teď v časném létě. Kdekerá paseka pod lesem, kdekerý úval při cestě, kdekerý

úhor mezi hájkem a polí, všude nakupeny veliké zlaté kytice, jež svítí a žhnou, plesají a tančí při nejlehčím vánku, jako by tyto kvetoucí pruty janovce a zářivé chomáče kručinek podávala země na uvítanou přichozím dobré mysli a čistého srdce. Pro ty, kdož se chtějí s krajem seznámiti ještě lépe, má další rozkošné potěšení: na mýtech a na lesních svazích, při okrajích rybníků a kolem osamělých hájoven všude je plno fialových květů lupinových, vesele rozkošnických a marnotratně hustých, jako by statisíce motýlů modráčků byly usedly na pružné stonky a houpaly se tam. Kde se tato teplá modř setká s plamennou žlutí kvetoucího janovce, tam si zahýří příroda v symfonii docela neodolatelné, kterou staré, slavné Prácheňsko uchystalo pro ty, kdo je milují a chtějí uprostřed něho prožít sladký, nevinný den radostného léta.

STOPY BÁSNÍKOVY. Sestup s nejsevernějšího kouta boskovského okresu do Čech není bez překvapení a bez půvabu. S náhorní roviny, drsné a větrné, kde všechna pole vyprávějí o úsilném zápasu neústupných horalů s tvrdou přírodou, klesá poutník rychle do úsměvného a mírného úvalu s patrnými stopami panské kultury: cesty jsou vystavěny do pohodlna, ušlechtilé stromoví tvoří půvabné aleje, malé křovinaté remízky se shromažďují ve šfavnatých lukách. A již se světle zvedá mohutná a světlá skupina zámeckých budov v Bystrém na kyprém a sytém zeleném pozadí a v její blízkosti přítulné, čisté městečko s věžatým kostelem a radnicí a pozdravuje srdečným úsměvem chodce, jakoby mu na uvítanou kynula kytka v manšetě doba, když si náš dědeček babičku bral. Je páteční odpoledne pozdního léta a protepleným vzduchem podhorského zátiší letí kromě ptáků stříbrné zvuky kostelních zvonů, unášejíce na svých kovových křídlech mysl do vděčných vzpomínek.

Ano, před dvaceti lety chodíval tudy údolímí a svahy padesátiletý, předčasně zestárlý básník, plný pozorného úsměvu k lidem a k věcem, pohroužen spíše do dojemového toku přírody než do vlastních myšlenek, ledabylý v šatu a v pohybech, ale přetékající vnitřními melodiemi, které zvolna tichly ve zbožnou symfonii ve-

černí. Jaroslav Vrchlický, tchán a host hospodářského úředníka na zámku, netvořil v Bystrém horečně, a proto zdejší pobyt zanechal málo stop v jeho poesii — těch několik meditačních a krajinářských čísel podobá se slepým granátům od nedalekého Svojanova, po nichž je básník sám pojmenoval, a sem lokalisované křižácké epos pro děti stojí snad na posledním místě mezi jeho výpravnými básněmi. A přece prázdninový oddech v Bystrém — pouhé čtyři roky před zhroucením ducha poetova — není bez záznamu v registrech života. Zde, ve vlažném stínu košatých stromů císařského panství, vyvrával jeho závěrečný názor básnicko-myslitelský, prohřátý silnou věrou ve smysl a nekonečnou souvislost všeho života a svítící jasnou vděčností vesmíru i člověčenstvu... také do zdejší krajiny zapustil jeden ze svých kořenů Vrchlického Strom života. A nám se zdá, jakoby doposud ležel na městečku a jeho okolí vlažný pa-prsek tohoto olympského úsměvu básníkovy.

VLASTENECKÉ PUTOVÁNÍ PO MORAVĚ A SLEZSKU

ZIMA NA KUNŠTÁTSKU. Vzestup z údolí Svitavy na vysočinu kunštátskou jest v zimě v létě cesta gotická. Svitava, pospíchající nedočkavě dolů do roviny, razí si hravě dráhu veselými lesy, světlými háji, lučinatými úvaly, v něž rozpouštějí Drahaný horský svůj charakter, drolící se v jakémsi lehkém rozmaru. Ale na pravém břehu tyčí se stroze a příkře již zachmuřená Českomoravská krabatina tvrdých linií, mračných lesů a drsného podnebí, v němž mrzne úsměv a kamení všecka hra. Stoupáme příkrými cestami po odvážných serpentínách, které znovu a znovu vábí, abychom se ohlédli zpět do malebného a úsměvného kraje pod sebou, avšak cosi nás stále pudí výše, mezi štíhlé pilíře jehličnatých stromů, na pokraj špičatých srázů, mezi horsky táhlé vesnice, řídké roztroušené, až spočine náš pohled na vzdušném hradě posledního českého gotického krále, který opřen o hranaté a statečné pilíře, jakoby tasil k nebi meč s gotickým heslem: Veritas Dei vincit.

Na sv. Řehoře bylo na Boskovsku a Kunštátsku plno sněhu, zde i onde pravý zimní den, zamykající ptákům nedočkavá hrdélka a časným rostlinám předčasné korunky, ale dole při Svitavě byla sněhová pokrývka měkká a hebká jako husí prach sedraný lehkou rukou při veselé besedě, kdežto nahoře na Kunštátsku silně přimrzávalo. Již u Zábludova praštělo pod koly našeho vozu, a postupně obzor tuhl a přísněl. Na planině náhorní smetl věčný vítr vrchní vrstvy sněhové, takže hrudy a kamení ostře prorážely; sem tam v úzlabinách ležely hluboké záměťe a vysoké návěje, kterými zimomřivě prodíraly keřiky své větvoví; smutně narážela kopyta koní o půdu všude zmrzlou na kámen. Na střechách chalup osamělých stavení bohaté rampouchy jako architektonická zdoba gotického stavitele, u pump a studní kamenné krajkoví opalisujícího ledu a zase nad silnicí v lese, odkud vane mráz a vlhko, špičatý oblouk větví smrkových či jedlových. V pusté krajině ani živé duše, jen sem tam zbožný pozdrav kříže na rozcestí. A hle, nad

tímto mlčením liduprázdného chrámu v studené své vznosnosti štíhlý hrad krále z milosti boží, jenž byl pravý miles christianus: zimní slunce zasvitlo na střechy a okna kunštátského zámku, a cosi jako stříbrný čepel jiskří nám před očima v mrazivém polední.

MRTVÝM VLASTENCŮM. Letní putování po moravských městech zůstává neúplným, všímá-li si jenom stavitelských a starožitnických památek, krajinné a architektonické malebnosti, souhry celku přírodního a městského nebo opět toliko pokroků hospodářských, průmyslových a zdravotnických. Taková pozornost a metoda turistická hodí se dojiná země a kraje, pro Moravu však nedostačí. Český poutník moravskými městy měl by zarazit svou hůl, odložití svůj tlumok a sejmouti svůj klobouk na místech, která mluví o vítězném postupu obrodného a pravdivého češství, zlomivšího kalnou a lhavou kletbu samočinného poněmčování... tam by měl postát v tichých a vděčných myšlenkách.

Někde je to starý, rozložitý dům patricijský, jinak zcela podobný sousedním budovám s boдрými podloubími a honosnými štíty: ale odtud vyšel z hlavy uvědomělé a srdce statečného protest proti cizáckému sebekomolení. Jinde zůstává tím památkem někdejší budova školská nízkých stropů a malých okének nebo dávné děkanství s klenbami ještě gotickými a s vůní levandule v jízbách. A zase jinde nezbývá putovníku než vyhledat si po čechovsku mrtvého vlastence na hřbitově pod nápisem vyblédajícím, rovem sesutým, květinami zdivočilými. Není ovšem na Moravě nutno jíti daleko, do dob věkovských či drašarovských, vždyť tito počestvoatelé byli málem našimi vrstevníky, a jejich lžíněmečtí odpůrci dosud žijí, spíše uražení než pokořeni, s hrdým opovržením pro Prahu a s neplodnou touhou po Vídni, čtenáři Neue Freie Presse a Interessantes Blatt, zcela nevěřící ve skutečnost, která se směje z každého pohledu prvně žvatlajícího děcka, z každého uvědomělého slova mladého dělníka, z každého citového hnutí milenců znamenajících budoucnost. Morava jest a zůstane českou, ale kolik to stálo práce, kolik úsilí!

Byl chladný, tesklivý večer pozdního července, když nás na prázdninovém putování dovedla cesta na krásný, pěstěný hřbitov malého městečka jihozápadní Moravy. Zprvu jsme se podívovali jenom starodávnému hřbitovnímu kostelu se zvonicí skoro středověkou, pevnostnímu založení hřbitova i chrámku, vlídné Želetavce uprostřed šfavnatých lučin s temnými kulisami lesů v pozadí. Ale pak nás upoutaly náhrobky s českými jmény, ale s německými nápisy ještě z let osmdesátých, celá ta marná lež a přetvářka patriciů toužících po zvelebení tím, že se ponižovali. A uprostřed toho všeho přísný a klidný pomník děkana městského, který slovem a příkladem, dobrotou intencí a silou neústupnosti podkopal navždy německý vliv v městečku, připravil půdu pro nové volby, sesadil, jakoby neodbytným pokynem zpovědníkovým, dotavadní rozhodující osobností, podvrátil vliv zámeckého panstva — a sám, mlád a předčasně, se srdcem popleněným a nervy vyčerpanými, podlehl. Kdyby byl on, slavený kazatel, měl mluvit o etice svého života, nebyl by mohl volit jiné téma, než slavné: *inserviendo aliis consumor*. Což se překládá po česku: svíce jiným svític sama se tráví. Bylo třeba mnoho takových, předčasně zlomených a dnes zapomenutých svěc, aby z Moravy prchla tma, jejímž jiným jménem je lež a sebeoklamávání.

BESKYD. Sotva jsme minuli myslivnu na Baraní, přívětivě úsměvnou na pusté sněhové náhorní planině, vyhoupl se ve vzpomínce a v touze chladný a lysý masív Beskydu, a netrpělivě jsme očekávali, až nám zprava vstoupí do cesty jeho těžký a mocný stín, na jehož zamračený a příkrý pohled nelze zapomenouti; jeť v létě i v zimě stejně mohutný a vždycky překvapí svou tvrdou sveřepestí samotářskou. Trvalo to jenom chvilku ostrého vzestupu, a již jsme jej měli po pravé ruce, táhlý, strmý hřbet bez lesa a křovin, se zasněženými pařezy a s rozptýlenými kameny, na nichž leží vysoké beranice čerstvého, ale již tuhnoucího sněhu. Vidíme však vlastně jenom jeho úbočí. Vlastní hřeben splývá v hustém kouři mlh s oblohou, ano docela patrně se přelévá těžká šed' chmurných oblak v neslyšitelných kaskádách do tělesa šeré hory. Takto, zcela

takto vidali staří Hellénové v horské, nevlídné Thessalii mlžný přechod vrchu Olympu a nebeské pláně a když pozorovali, jak obloha pohodlně splývá se zemí, vymyslili své báje o sestupu bohů na zemí, mezi muže a jejich krále, k veselým hodům bohatýrů, do ložnic sličných, pozemských žen. Jaká asi božstva scházela po schodech z mračen a po kobercích z mlhy v pohanské obraznosti zdejšího lidu do divokých raztok a valašských dědin? Scházela-li vůbec, podobala se jistě více germánským obrovitým bytostem z Nifelheimu, jaké uctívali v zemi Nibelunků, než křepkým a jarým božským mládcům, rváčům a milovníkům z Homéra a Hesioda. Ale nikoliv, tato horská krajina nemá pohanské minulosti, ať si toho jakkoliv přejí romantikové a starožítníci. Náboženskou jistotu jejího lidu, pokorně pracujícího a statečně strádajícího, vyjádřilo teprve přísné a přece útěšlivé náboženství bolesti, jehož veliké symboly, nahé dřevěné kříže obrovitých rozměrů, tyčí svá těžká a přece povznášející ramena na nejosamělejších místech chmurných hřbetů beskydských.

VÁLEČNÁ VZPOMÍNKA NA HORÁCH. Stezkou po vrcholu Radhoště od Pústevy ke kapliče možno se vydati kdykoli, v slunci i v mlhách, za jitra i o půlnoci, tak se jde pohodlně a jistě špalírem klečí a horských smrků. I šli jsme také v první den červencový, který se narodil uprostřed rozpačitých slunečních úsměvů a umíral v beznadějných mracích plných deště a mlh. Bylo k večeru a docela již pohasla jakákoliv možnost vyjasnění; zachtělo se nám však prožítí hodinku nebo dvě v oblacích vysoko nad zemí, kde příroda tká déšť, tento žíněný plášť pro smutné srdce v městě i na horách. Po obou stranách cesty hustá šedivá záclona, nadobro neproniknutelná, a bylo docela marno pátrati po pohořích, srážech a údolích, po rozptýlených dědinách, salaších a košiarech pod námi. Nuže, smířili jsme se s tím již úplně a nepřáli jsme si leda, aby příliš zhoustlý a mrazivý déšť nám nezabránil doraziti k turistické útulně. Ale když jsme se již vzdali nadobro každé naděje, roztrhla se najednou temná opona nalevo, na chvíli se zjevily útržky krajiny, modré lesy po kopcích, pastviny se salašemi na úbočích, zelený

úsměv údolí a zase stupňovitý slib horských dálek v několika pásmech. Bylo to krátké, neočekávané, závrtně radostné, a když se zase obzor zavřel v mlhavém a hustém nekonečnu, zůstal z toho na dně duše teplý paprsek důvěry v možnost nedalekých slunných dnů na horách.

A protože teď mimoděk všechno se spojuje v myslí s velkými a děsivými událostmi před desítky lety, vzpomněli jsme si také zde na válečnou dobu, na těžké dny a týdny úplné beznaděje, kdy jsme neviděli před sebou pro samou hustou mlhu zastírající všechnu budoucnost a nedovolující se orientovati o směru, kterým se řítí vývoj vojenských věcí, kdy si německý sebevědomý militarismus připínal ke svým praporům stále nová vítězství a čerstvě dobytá území — ach, jak se nám těžko žilo v létě 1915 nebo před vánočními 1917! Ale vždycky občas, také nenadále a též jenom na chvíli se roztrhla clona mlh před námi, a jako krásnou krajinu jsme spatřili nové seskupení přetvořené Evropy před sebou: však bylo toho potřeba, abychom nadobro neklesali na myslí. Pak se šlo zase lehčeji a jistěji dál se vztyčenou hlavou a pevným srdcem, až jsme přece došli svého cíle, jako my teď bílé a bezpečné kapličky na radhošském temeni.

MLUVA HŘBITOVŮ. Navštívím-li některé z měst, která jsme teprve převratem skutečně získali, Jihlavu, Znojmo neb Opavu, takže tam češství přestalo být ztracenou složkou, nenávislně trpěnou, nezapomenu si zajít na městský hřbitov. Chodím po hlavních cestách a čtu honosné i tklivé nápisy na pomnících, zastavuji se před reprezentačními náhrobky v hřbitovní kolonádě, procházím se podél zdi zakryté památníky patriciů a úředníků. Česká jména, ale v pitvorných zkomoleninách, hrnou se mně do očí se všech stran, ale dlouho se ohlížím marně po skutečně českém nápisu; mám podobný dojem jako na hřbitovech štyrsko-hradeckých, kde zpotvořená jména ze všech slovanských jazyků bývalého mocnářství přímo křičí z německého textu na pomnících pensistů vojenských i občanských. Brzy porozumím, že nešlo o náhodu, nýbrž o soustavu: zapřísáhle německá správa městská neprodávala —

ostatně v Brně bylo nejinak — míst při hlavních cestách Čechům, a zakřiklé dušičky české se ani neodvažovaly dovolávatí důsledně svého práva. Jenom místy, a to většinou v druhé řadě hrobů, zvedá se pomník s českým nápisem; to český lékař, učitel matiční školy, menšínový novinář, povoláním zavátý železniční úředník vyznává i po smrti své češství, jak je vyznával v životě i v činnosti.

Ale v nových hřbitovních oddílech náhle houstnou české texty náhrobků — jsou to již mrtví po převratě, kdy nebylo více bráněno zakoupiti pro českého nebožtíka místo i v hlavní aleji, ani nehrozilo již, že český nápis bude do rána fanatickou rukou znešvařen. Ano, i na rodinných náhrobcích domněle zcela německých rodin přibývá českých jmen zetů, dcer, synů; sem tam ustupuje zgermanisovaná zkomolenina správnému slovanskému znění. Zákon života nezastavuje se ani u hrobů.

Odcházím ze hřbitova a přemýšlím, ne bez citového přízvuku, o tomto tichém vítězství přirozené národnosti. Jsem opět na hlavní cestě. Tři ženy, patrně babička, matka a dceruška, stojí u honosného pomníku německého patricia, jenž byl spolehlivým sloupem germanisace. Obě dámy, důstojná stařena a sličná mladá paní, ošetřují květiny, zatím co půvabné děvčátko si hraje. Žvatlá neustále, a maminka s babičkou jsou nuceny mu odpovídati. A slyš, dítě mluví čistou češtinou, a také matka se vyjadřuje správně česky; jenom babičce jde to ztěžka a tvrdě, ale pokouší se o to. Předě mnou na bílý mramor náhrobní usedl černý kos, a z jeho neunavné, jasné flétny proudí věčná píseň života.

POZDRAV DO HLUČÍNSKA. Národní svátek Hlučínska spadá podobně jako slavnost československého osvobození do sychravé roční doby, a požehnaný kraj nemůže bohužel v ten den nastavití slunci svou vysokou hruď, vlnící se úrodou a radostí. Teprve uprostřed léta, když nad kvetoucími jetelišti zvoní včely a když se z tučné pastvy vrací těžký skot, otevírá nejmladší kout Československa celou svou duši, jež jest klidná, zdravá a bukolická.

Empirové zámečky cizího panstva, spíše pohodlné než elegantní, a malé kostelíky, teple omývané lidovou zbožností, zvedají se nad širými úrodnými lány řepnišť luk i pšeničných polí; v panských dvorcích jest plno ušlechtilého dobytka a ve stodolách hojnost sklizně; ční-li někde komín, nebo bzučí-li sem tam továrna, zpracují se tu jistě zemědělské výrobky, cukrovka, brambory, len. Nesmírné ticho rozestřeno jest měkkým kobercem po kraji, neboť i nedůvěřivý lid rozpačitých Moravců jest zamklý: od té doby, co finančníci, četníci i učitelé nového mladého státu rozkazují, horlí a hrozí tak energicky po česku, nejde domorodcům moravština od plic a němčina od srdce, i umlkají rázem, cítí-li, že jsou sledováni. Ale co bychom se rozčilovali v pokojné zemi, již není třeba dobývat ani násilím, ani ostrou politickou akcí, ježto sama doroste k nám prostým zákonem života? Jen čas, jen čas!

Sedíme ve vysoké trávě v lesíku nad Chuchelnou s přítelem za letního navečera. Jahody voní pod nohama v trávě, jemný větřík čechrá smíšené stromoví, slunce šíje zlatými jehlami veselý rubáš nakládnějším se dni. Přítel, praktik a reformista, rozprává plány, jak získat Hlučínsko podniky zdravotnickými, sociální péčí, osvětovou propagandou. Jest pln pokrokového ohně a mladistvé nedočkavosti na úspěchy příliš pomalé. Přisvědčují mu mlčky, ale vlastně se vpíjím velkou životní věrou a šťastným uspokojením do kraje, kde všechny formy terénu i života mne poučují o vnitřní příslušnosti k nám, násilně jenom potlačené. Nepozoren na slova druhá, naslouchám prostě dechu země. A náhle zanese k nám vzduch úryvek jadrné mateřštiny, zřejmě opavského podřečí s rázovitými obraty, s přízvukem lašským, s dobrými starodávnými výrazy. To se dvě mladé sličné dělnice, pravé sestry Maryčky z Žermanic, vracejí ze lnárny knížete Lichnowského v Chuchelné; laškují, škádlí se, jsou plny smíchu a čtveráctví. A že se cítí tak úplně mezi sebou, hovoří po našemu. Jest mně rázem jasno, že netřeba se na Hlučínsku ničeho bát, že netřeba postupovati s nedočkavým chvatem při díle získávacím. Jedno jest nutno: aby se naši Moravci na Hlučínsku opravdu a ve všem cítili mezi sebou. Pak budou hovořiti, pak budou jednati po našemu. Jen čas, jen čas!

VLAST MIGNONINA

Kalné a prudké vlny hadovitě se svíjející Adize nesou v širém toku roztálené sněhy a roztráštěné morény z Dolomitů a Oetzthalu a jakoby pohrdaly v horalské pýše rovinou a městem, ženou se pod hradbami a věžemi starobylé Verony neúčastně, zrcadlice jen nevrle temná mračna časného dne jarního. Ale také staré pevné město velkého bohatýra gótského, Dětricha z Berúna, se v dusné atmosféře neúplné a nevrle vesny chmuří a mračí: mohutné věže na Piazza dei Signori i v blízkosti románského dómu posupně sahají k tmavé patě nízkých oblaků; mocné trosky Diokleciánovy arény nastavují lhostejně a opovržlivě začernalé své zdivo předčasněmu teplu, které snad již zítra vystřídá mrazivý útok severáku z Alp. Kalný smutek únavy a mdloby teče po zašlých freskách chátrajících a z vulgarisovaných paláců v blízkosti Piazza dell' Erbe a Porta dei Borsari; a jak krutě, přísně a tyransky shlížejí zpod svých věžatých a kamenně kvetoucích sarkofagů krvelační Scali-gerové na drobného chodce, který chvátá mimo jejich náhrobní gotiku, prázdnou zbožné pokory pravého srdce křesťanského, naopak stavějící na odív ulice hrdý osníř a neproniknutelný helm vítězného dobyvatele!

A přece jihně mé srdce ve veronském ovzduší, a všecka tíha padá s něho, jakoby chodil vlahým jasem a čirou pohodou blaženého dne slunce a lásky. Zdá se mně, že vdechují fialky svěžích dívčích úst a s nimi mámivou něhu oddávajícího se panenského mládí, které mně neviditelnýma rukama prostřelo na cestu olivové snítky a chumáče květů anemonových, a jehož lichotivé šeptání mne opřádá, usednu-li v tichém zákoutí chrámovém, zadívám-li se s mostů do proudné řeky, procházím-li se osamělou křížovou chodbou z narůžovělých mramorů románských. Okouzčila mne to snad má nová, kamenná přítelkyně ze Zeleného trhu, Madonna Verona, tím svým podivným měkkým vděkem, v němž se mísí zdravý a přirozený půvab antický se zamyšlenou gracií středověkou? Vracím se znovu a znovu k této patronce městské, tak cizí uprostřed hlučících trhovců a tak blízké potřebě snílkově, a stále

intenzivněji prožívám, jak se zde z vod městské kašny vynořila bezděčnou shodou století sama syntéza vlašského ženství, které jest na pohled tak zádumčivé a v podstatě horoucí.

Nebo provázíš mne to rodným svým městem stále ty, nesmrtelná princezničko veronská, Julinko Capulettová, a jsou to opravdu tvé temné, velké, nedočkavé oči právě dospělého dítěte, co se na mne tázavě a vábivě upírají každou chvíli, aniž vím, komu náleží? Stal jsem před tvým rodným domem ve via Cappello, v jehož znečištěném nádvoří rozbili vetešníci své stánky a řemeslníci své dílny, marně pátraje po zahradě, do jejíchž keříků vavřínových a tamarýškových sestoupil nedosycený Romeo z tvé dívčí ložnice, provázen tvými pocely a obavami. Hodil jsem kvítek do tvého náhrobku, jehož středověký mramor byl jedině zachráněn ze ssutin františkánského kláštera, kdežto ostatek i s celou bratra Lorenza a Jana zabrán byl nudným a všedním koňským tržištěm. Jakobys byla žila skutečně a nejenom v obraznosti básníkově, hledal jsem stopy tvých dívčích pozlacených střevíčků po celém městě, a usmál-li se na mne s oltáře některý obraz Morettův neb Carottův s laskavou důvěrností, řekl jsem si radostně v duchu: Hle, tito světcové spočinuli pohledem se zalíbením, tyto světice s požehnáním na Julince Capulettové, když klečela na stupních v modlitbách, tisknouc k nádrům sotva rozvítým knihu modlitební a když prosila Boha ve spanilé nevědomosti za to, co se jí mělo státí zároveň slastným a záhubným osudem. Dávno se rozpadly princezny a kněžičky ze vznešených rodů Scaligerův, Viscontich a Carrarů v prach a zapomenutí, a jenom ty, dcerko fantasmie básníkovy, žiješ uprostřed svého rodného města v neporušené mladosti, ochotna zjevití se každému, kdo po tobě zatouží.

Po třetí z mladých žen, které mně byly milostnými zasvětitelkami do městského tajemství veronského a zároveň blahodějnými strůjkyněmi osvobodivé nálady za těžkého ovzduší soumráčeného, doptávali byste se marně nad Adizí — nikdo vám nepoví o plavovlasé Mariettě s modrýma očima, která prodávala květiny a fíky u kostela svatého Zena. Nespátřil jí tam nikdo, pouze úrodná imaginace české básnířky: Madonna Verona náleží výhradně svým krajanům, Julinka Capulettová stala se potěšením celého světa,

ale tato chudičká květinářka, která kdysi vykoupila českého vojáka z Podkrkonoší, obrodívši ho svou nábožností a čistotou, zjeví se jenom nám Čechům, kteří zabloudí do Verony. Dříve ještě než jsme čtli svého Shakespeara a studovali dějiny, bylo nám pevnostní a vojenské město Verona známo z půvabné a tklivé povídky Boženy Němcové „Chudí lidé“, stejně jako jméno sladké a jasné Florencie jsme poznali nejprve ze životního příběhu komtesky Hortensie v „Babičce“. Nejsou to cestovní a reálné zkušenosti z Itálie, které zde Božena Němcová vypravuje; ona, duše jižní, ano vlašská, nesměla nikdy překročití Alp a musila se spokojiti s tím, že episodicky vkládala do svých prací, hledajících a oslavujících podstatu lidové i národní duše české, své sny o Itálii, upředené z knižního studia a z básnické touhy. V „Babičce“ má Hortensiina florencká epizoda místo docela podružné, leda že jest nejpůvabnějším květem aristokratického sklonu básnířčina, který dovedla harmonicky smířiti s vřelou úctou k prostému, lidovému lidství. V „Chudých lidech“ Jakubova epizoda veronská má však význam daleko hlubší, neboť teprve skrze ni se stává vlastní hrdina povídky, mravní bohatýr v zaplátované kazajce, Jakub Halina, oním člověkem božím, jakým ho chtěl mítí idealismus Boženy Němcové, aby dovedl svou víru v poctivé, prosté srdce českého chudého člověka, schopné spasit svět obětavostí a sebezapřením.

Krajané Boženy Němcové i odborníci literární srovnali velice podrobně i pečlivě skutečností základ „Chudých lidí“ s jejich básnickým zpracováním, které leželo plných dvacet let za životními zkušenostmi poetčinými v Červeném Kostelci. Vraccjíc se v nejtěžších dobách svého podlomeného a zklamaného života vzpomínkami do šťastnějších let své mladosti, křísila jasně a určitě postavy, s nimiž se kdy byla setkala, a v nichž mladistvý její bystrozrak odhalil jiskru božskou. Při kresbě figur držela se i v „Chudých lidech“ věrně živých modelů, které literární věda dodatečně zjistila: žili kupečtí manželé Hlouškoví, žila rodina Martoňova, žil Jakub Halina se sestrou Andulou, žil neblahý myslivec, původce požáru v Kostelci, i nešťastný muzikant Salve Regina. Ale tam, kde tyto typicky krajové a kmenové postavy rostou k spanilosti povahové prostými zápletkami novelistickými, tvoří Božena Něm-

cová úplně samostatně podle svých psychologických zákonů, z nichž zákon o svobodě srdce, schopného sebeobětováním vykoupiti bližního, stojí nejvýše; pak se již nadobro od svých modelů odpoutává. Učení odborníci doložili v detailech, ale zapoměli shrnouti jednotliví formulí pozorování, že právě ty stránky v „Chudých lidech“, kde poesie kypí nejsilnějším varem, vznikly buď smělou kombinací skutečnosti a imaginace, nebo ještě častěji volnou hrou fantazie. Lyrickou improvisací, posunující bezstarostně dějiště i jména, jest půvabný výlet ke zřícenině v Litoboří. Jenom v tichém snění toužebné duše básnířčiny se linulo houslové noční duetto z polotemného okna červenokostelecké fary, kterou osadila básnířka knězem nikoliv podle vzpomínek, nýbrž podle svého idealistického požadavku. Ne ve skutečnosti, nýbrž pouze v knize určen byl milostný osud Florinky Martoňovy harmonickým štěstím s Mánkem rychtářovým, jen aby naplněn byl zákon lásky, která přemáhá překážky stavu, rozpory rodinné, nesnáze peněžní... milujte se a budete spaseni!

Také románek Jakubův a Mariettin vytvořila zcela volně, nedbajíc motivů ze skutečnosti, obraznost Boženy Němcové, když si byla nahřála peruti k rozletu u nevyhasínajícího krbu její horoucí citovostí. Spoléhajíc na vzpomínky a vypravování českých vojáků na ležení v rakouské tehdy Veroně, kolem jejichž fortů, bran a bašt místy dosud vlaje císařská vojenská sláva potřhaným praporem černožlutým, přibásnila Božena Němcová svému hrdinovi Jakubovi vlašskou minulost. Sám se uprostřed ní kreslí jako typický český voják na cizí půdě, které nerozumí a která jím pohrdá; jako piják, furiant a rváč vstupuje do života a do Verony mladý podkrkonošský chasník, jenž má dorůsti k výši člověka božího. Starobylé a krásné město, které se mělo státi zpupnému Jakubovi Damaškem, zná básnířka sama jenom z knih, a to dokonce pouze německých; zprávy ty dostačily jí však, aby nakreslila živý, byť ne zcela přesný obraz městský. Čtenářka romantických básníků nezapomněla v něm na hrobku Romea a Julie a na starý klášter františkánský; milovnice umění posunula v popředí veronských chrámů kostel sv. Zena, k jehož slavnému portálu postavila svou půvabnou Mariettu; temný obrys divadla římského kmitl se alespoň na okamžik vypravováním.

Nebyla by to však Božena Němcová, kdyby i ve Vlaších hledala své hrdinky ve vznešeném stínu chrámů, paláců neb divadel. V chudické chatě rybářské nad Adiží nachází Jakub Halina svou Mariettu, plavou, ale již poitalštěnou vnučku českého zahradníka, zapomenutý kvítek, vzešlý ze semene, které česká posádka zanechala ve Veroně. Pouliční prodavačku květin a fiků, stávající uprostřed lazarónů u dveří kostelních, dovedla básnička na několika stručných a přece výmluvných stránkách obestříti kouzlem tak čistým a teplým, jakoby Marietta byla sestoupila s některého oltářního obrazu v San Giorgio in Braida; sympatie Boženy Němcové sdílí se čtenáři, jenž ani se neodvažuje vysloviti pochybnosti o psychologické pravdivosti této silně idealisované postavy. Mravní čistota a zdrženlivost dívky z české krve znásobena jest při Mariettě živou a tvořivou mocí její vlašské zbožnosti; dobročinná a milosrdná k lidem, jest především oddána Bohu; dovede muže milovat po sestersku a vychovávat ho stykem a hovorem. Jest v tom kus roztomilé a anachronistické naivnosti, že veronská květinářka z lidu vyléčí českého vojáka z rodového záští příběhem o rodě Monteků a Kapuletů, ale věříme jejímu mravnímu působení na Jakuba Halinu již proto, že v něm vlastně jenom oživuje jeho výchovu otcovskou. Tak se ve vlašské zemi přerodí divoký, mstivý a násilnický český hoch stykem s malou lidovou světicí, jíž se slíbí státi hodným, snahou o stále zdokonalování. Ve výjevu, který má spíše půvab legendy než plnost reality povídkové, rozcházejí se milenci po bratrsku, aby si slíbili lásku a — nespátřili více. Po létech obrozený Jakub se vrací do Verony, nachází však již jenom hrob Mariettin zalévaný slzami a vzpomínkami její matky. „A navždy jsem odešel z krásné krajiny, bych doma sloužil Bohu a lidem“, zakončuje Halina evangelicky prostými a působivými slovy příběh své lásky a obrody. Další životní pout tohoto člověka božího, jenž, nuzák, rozdává bohatším, odstrčený, zjednává spravedlnost jiným, posmívaný, jde po pravé cestě k Bohu, dokazuje, že se neseťkal s Mariettou nadarmo.

Marietta Boženy Němcové není plastickou postavou, v níž přímé a syté pozorování nestrádalo přesvědčivou plností života, neb v níž povahová tvořivost básnická povznesla skutečnost k výši typu;

není jí stejně jako komtesa Hortensie z „Babičky“; vždyť i Verona z „Chudých lidí“ jest spíše knižní fikcí než reálním obrazem. Tyto výtvary zrodily se ne z poznání skutečného světa, nýbrž z ušlechtilé touhy po vyšších prvcích soužití lidského, po mravní harmonii, po uskutečnění říše lásky a dobra. Božena Němcová nezasadila jich náhodou do rámce vlašského, neboť Itálie jí, vychovance období romantického, byla tou požehnanou zemí, kde harmonie jest domovem. Básnířce samé nebylo přáno tam vstoupiti: nepoklekla u hrobu světcova v Padově, nebloudila pod bezoblačným modrým nebem mezi cypřišovými a vavřínovými háji ve Florencii, nezamyslíla se před amfiteatrem ve Veroně. A přece jí tam český poutník potkává v podobě Mariettině v sesterském společenství Madonny Veronské a Julinky Capulettovy — vždyť v tomto složitém, zamračeném a pustnoucím městě nad Adíží bude plně šťasten jenom ten, koho tam bude provázet sesterská touha po harmonii, jasu a míru.

Hned na prvních stránkách svých Italských listů zaznamenal Karel Čapek štěstí, které v Padově sestoupí jako milost boží na poutníka, stane-li v kostelíku Santa Maria dell' Arena pod Giotto-vými freskami. Podobné blaho prožil jsem také ve Florencii za jednoho jitra, když jsem v klášteře svatého Marka pobyl mezi nástěnnými malbami Frà Giovanního Angelica da Fiesole. Mužnou prostotou a dramatickou mocí stojí mistr Giotto, veliký iniciátor, ovšem výše, ale Frà Angelico má také jeho věrnou lásku k lidské duši, jeho dětinskou něhu k přírodě a jeho tichou pobožnost pravého křesťana.

Dávno již opustili klášter dominikáni, pro něž jej dal Cosimo Medici přestavěti, ale všemi prostorami budovy, proměněné na museum, dále proudí duch mnišský, spíše však řádu rozjímavého než kazatelsky výbojného — ne prudký Španěl Dominik, nýbrž pokorný florentský světec Antoninus zdá se býti patrónem kláštera. Jdeme-li tiše loubím obou půvabných kvadratur, které lehce obe- mykají bílým svým kamením kus jasné přírody jižní, přidruží se k nám bezděky vážná meditace, a zachovávajíc s námi krok, poučí nás, jak v rozjímání členiti čas i myšlenky. V klášterních celách pocítíme zase sami na sobě, kterak se soustředěná pozornost obrací ze zevního světa do nitra, kde se tušení zvolna mění ve vísí stejně určitou jako naléhavou. A právě v těchto kobkách chytí nás Frà Angelico do svého měkkého a hebkého náručí, aby nám popřál milostiplného zjevení; namaloval tam (bratřím pro povznesení a sobě pro radost) po zdech ony výjevy ze života Ježíšova a Mariina, z nichž každý jest barevnou písní mladého jara, kdy po lukách a v srdcích kvetou petrklice a zpívají skřivani. Jest tak těžko rozhodnouti se pro ten či onen obraz cyklu vesměs namalovaného za pravé inspirace, ale mně se zdá, že sebe celého vložil Andělský bratříček do nevelké fresky, kde se vzkříšený a oslavený Vykupitel zjevuje jako zahradník Magdaléně, ne již hříšníci a kajčníci, nýbrž přítelkyni Boha-Syna . . . Člověk by až zaplakal svatou rozkoší před tímto dílem. Orosené ticho velkonočního jitra voní zde květinami,

z nichž nejsličnější jest mladá dívka, rozsvícená před drahým a náhle tak záhadným Rabbim údivem a štěstím. A co vše spí pod povrchem malby! Vzpomínka ne krajinnou něhu rodného Fiesole; serafický vztah křesťanské duše ke všemu božímu stvoření, jak jej poznal mistr za zkušebných let na františkánské půdě v Umbrii; ale i kus z tradic vlastního řádu, ekstatického ve všech projevech lásky k Bohu a k myšlence. Jest to kvetoucí ráj srdce, kam také nás Frà Angelico přenáší.

A hle, v samém sousedství kobky jeho, v témž klášteře skoro současně žil mnich téhož řádu v tvrdém a činorodém individualismu náboženském, který se uvědoměle a úporně staví proti rozkošnickému individualismu tehdejší medicejské renesance ve Florencii a na konec, jako u husitství neb lutherství, vyústí v politicko-vlastenecké povstání jak proti domácímu samovládcí tak proti mohutnější moci cizinců. Prudkou silou bezohledné osobnosti, ale snad ještě spíše vnitřní pravdivostí strhuje florentský dominikán k sobě a za sebou lid, jenž byl za vlády posledních Medicich odsouzen k nečinné trpnosti, a tak se revoluce velkého náboženského jednotlivce, mění v hnutí hromadné, jež však nakonec rychle zhasne, zároveň s mučednickou hranicí na Signorii. U svatého Marka jsou cely bratra Jeronýma zachovány, a doposud cherubinský duch jeho naplňuje je svou patetickou mocí: vidíme vyhublou a kostnatou postavu převora dominikánského přecházejí za časného úsvitu ztemnělou kobkou, odříkávati modlitby a žalmy, zastavovati se v mlčení před krucifixem, zase prudce vstávají v náhlém osvětlení, črtati na pultu na okna cosi velkým hranatým písmem a opět pohlížeti skrovným okénkem tázavě na střechy Florencie, jejíž osudy dočasně leží v jeho ruce. Kdož jste, boží bojovníci a zákona jeho — —

Hrubě by se mýlil ten, kdo by se domníval, že mezi uměleckým zanícením Frà Angelica a mravní přísností Savonarolovou byl rozpor a snad i nepřátelství. Bratr Jeroným, jenž nenáviděl marné nádhery a přísně jí pronásledoval, trhal plamennými větami šperky Florentankám s bílých hrdel a házel je rozkazovačným posunem do ohně, nebyl obrazoborcem, nýbrž naopak velkým inspirátorem výtvarného umění. Zduchovnil je, odkryl pro ně po přesilujícím kvase sensualismu patos bolesti, utrpení, smutku, novou říši očistné

duchovosti a křesťanské tragiky, věda dobře, že také tvoření umělcovo jest cestou k Bohu a ke spasení. Kníže Lorenzo Nádherný sotva zasáhl do psychologie tvůrčích umělců pronikavěji než bratr Jeroným Pokorný, tichý a do sebe pohřížený kmostr skoro všeho, co ve florentském malířství a sochařství na sklonku patnáctého věku bylo duchové a nadpozemské.

Toto poznání otřese v klášteře svatého Marka českým návštěvníkem nejmocněji. Také u nás znamená století patnácté dvojnásobný proud: umělecky tvůrčí a kulturně inspirující gotiku karlovskou, jež hledajíc Boha se pohružuje do krásy jeho stvoření a uctívá Tvůrce v přírodě i v půvabu lidského těla, a mravně i myšlenkově zanícené křesťanství husitské, které osvobozuje etickou osobu jednotlivcovu, uvolňuje ji politicky, ukazuje jí právo na protest a vzpouru — tedy i na sever od Alp směr Angelicův vedle směru Savonarolova. Ale jak zcela jiný jejich poměr! Čeští Savonarolové, Milíčové, Chelčičtí, Žižkové, jsou příkrými obrazoborci, vidí ve výtvarném umění leda pohanskou smyslnost a dětskou marnost, a způsobují, že jejich národ na dlouhou dobu pozbuďte schopností vyjádřit se smyslovým dílem, založeným na studiu přírody a vyváženým z lásky k ní. Mám zatajit, že mne jako bolestná výčitka přepadla na prahu cely Angelicovy a Savonarolovy vzpomínka na náš radikální dualismus, dělící a tříštící tam, kde šťastná Itálie soustředila a shrnovala životní síly? Že jsem na chvíli zahořkl proti osudu, ne snad proto, že nám nedal ani Giottů ani Frà Angeliců, nýbrž že utvářel naše Savonaroly tak, aby se vždy a všude znovu stávali překážkou vzniku a růstu bohu-libého umění serafického?

VELKÝ PÁTEK VE FIESOLE

Odevšad z dlouhých nábřeží nad Arnem, ze zahrad obklopujících stupňovitě Viale dei Colli, z rozhleden i z amfiteatru uprostřed Giardino di Boboli, se starobylé Fiesole na svém strmém zeleném kopci a s bílými budovami mezi olivami a cypřiši zjevovalo jako vyvrcholení toskánského kraje, jakási vzdušná legenda nad vlídnou pozemskou skutečností, zkamenělá zastávka andělů, kteří po Jakobově žebříku v noci vystupují z lidských snů do nebes. Příkrý zelený vrch nepřestává nikdy k sobě nikdy vábiti člověka a burcovatí jeho nejsilnější touhu: občan antický jej důkladně opevní, středověký křesťan zbuduje tam observatoř svého chrámu, opírajícího se o důkladný klášter, aby měl blíže k nebi, rozkošník z renesance obsadí návrší vilami a obklopí je terasovitými zahradami se schodišti a branami, a moderní Američan se tu nakonec usídí tak, aby viděl zároveň starověké hradby i chrámovou architekturu gotickou a aby do drobného palazzetta umístil bílou koupelnu a elektrické vedení. Souhrn toho všeho sluje Fiesole, město etruského jména a původu, staré mnišské kultury, medicejského posvěcení, věčné přitažlivosti: až nás Florencie unaví, řekli jsme si vzhůru do Fiesole po žebříku Jakobově!

A unavila nás. Pašijový týden je ve Florencii neobyčejně hlučný; nejkrásnější chrámy a klášterní nádvoří šumí zmatkem a rozržitostí mezinárodního trhu s účastníky ve všech jazycích; po nábřežích valí se proudy nastrojených domorodců a turistů. Není to nábožná nálada pro srdce, která tradiční silou touží právě v těch dnech po hlubokém tichu zahrady Getsemanské, kde pod jarním nebem je slyšení lehounký ševl mladého listí a zdravé oddychování spící lidskosti. A tak jsme se na Velký pátek vypravili do Fiesole, za chladného, podmračného dne, kdy se pod mrazivým větrem choulily křehké, právě rozvité tamaryšky a mírně ve štíhlém smutku kolébaly tmavé stromky cypřišové.

Když jsme příkrou cestou vyjeli nahoru, byla fiesolská drobnou katedrálou dokořán otevřena a liduprázdná. Studená temnota tkala své husté závoje kolem románských sloupů, honíc se

s úzkostí z lodí do lodí, jako by ve staré basilice zůstala ve vzdušném skupenství viseti zmatená hrůza křesťanů XIII. věku, když si uvědomili, že před nimi a za ně zemřel Bůh právě v tento slavný den smutku, zahanbení, spásy. A my, kteří jsme ve svých osmi a devíti letech byli podle fylogenetického zákona tak asi právě křesťany románské doby, vzpomínáme zde, v chrámku prostém a klidném, po letech svého dětství, jak pilo dychtivě a s posvátnou hrůzou z kalichu pašijového.

Druhou nábožnou zastávkou byl klášter svatého Františka, když jsme mezitím byli stanuli i v starém divadle římském, u zbytků antických lázní, nade zdmi a výkopy etruskými. Mniši, sotva viditelní, v chóru zpívali právě smuteční hodinky, tu velkou elegii Starého zákona, kterou církev tak uměle přizpůsobila potřebě pašijové. Monumentální latina lehce vlašského zabarvení, neškolené, ale přirozeně krásné hlasy, opravdová nábožnost vědomá přednášeného obsahu. Důstojný smutek Velkého pátku, ale asi takový, jaký vložil Ital Jacopone da Todí do hymnu Stabat Mater, kde srdce žaluje, ale nezoufá, vědouc, že nemůže býti docela ztraceno, právě pro smrt na kříži. Italská duše ani tehdy, když se inspiruje bolestí a smutkem, nepodtrhuje tragických živelů, snad s výjimkou rozvráceného Michelangela; antické tradice, mírné podnebí, vlídná povaha půdy a rostlinstva odvracejí ji od toho. Naslouchaje na Velký pátek smutečním hodinkám ve Fiesole, měl jsem před očima stále Snímání s kříže od Frà Bartolommea s jeho bolestnou, tesknou a tklivou zádušností, která nezná ani výbuchů ani řezavé prudkosti, jimiž se znetvořuje gracie obličej. Ital by nebyl nikdy namaloval divoce a prudce tragické Piety Grünewaldovy, kde bolest jest vášní a šklebem.

Chodíme v tomto elegickém a přece usmířeném kouzlu italského Velkého pátku za nachylujícího se odpůldne zahradami a osamělými cestami mezi nimi po svazcích Fiesole. Je podmračno, vítr hraje korunami vavřínových a olivových stromků, pohání oblaky, mete bílý prach v obnažených lomech a na rozestavěných silnicích. U nás by bylo za takového dne teskno a pochmurno. Ale zde, tváří v tvář krásné toskánské krajině, jejíž prudkou kamennou architekturu srázů a strží mírní vegetace jakoby úsměvná, zdá se

býti všecek smutek usmířen a vyrovnán. Zde nikdy neopustil Otec úplně svého Syna, ale zde se také nikdy Syn nechtěl vzbouřiti proti Otci.

Byl již večer, když jsme na úbočí vrchu stanuli v proslulé Badia di Fiesole, letním sídle platonské akademie medicéjské. Do tmy kostela svítily studeně bílé mramory; v rozlehlém vlhkém refektáři prostírali na drsných ubrusech hrubé cínové přibory pro žáčky koleje piaristické; nádvoří někdejšího opatství se vlnilo soumrakem. Docela sami jsme stáli ve volné, mocné loggii, která otvírá daleký pohled přes Florencii a její věže do hornatého kraje se zahradami, vilami, zdobnými architekturami v zeleni. Kdyby nebyl právě Velký pátek, jistě by sem hlasně zaznívaly večerní zvony florentské z Campanilly, ze Santa Croce a snad i můj nejmilejší od svatého Marka. Ale takto je nám ještě lépe. Pijeme mlčení večera tak zálibně, jako je před pěti sty lety na této terase pili Marsilio Ficino, Pico della Mirandola a jiní humanisté medicéjsí, když zde pobývali jako hosté. Nebyla snad i jejich sladká moudrost platonská vlastně jenom novou formou daru, vnést harmonii a řád do smutku, který provází let a zmar jevů a od něhož třeba se povznést k trvalosti spasné idee? Nebyla dokonce nejvlastnějším květem této země, kde i na Velký pátek hvězdy rozsvícené u Spasitelova hrobu mají útěšnou a klidnou záři?

Smutní poutníci severští, kteří klesáte pod tragickou tíhou své bolesti, složte své břímě na Velký pátek na zelených a kvetoucích stráních zahrad ve Fiesole!

ROK BOŽÍ

SVÁTEK MLÁDÁTEK

Se spravedlností, která vyhnána jest až ke grotesce, a s něhou svědčící o hluboké znalosti potřeb lidského srdce, položila církve v nejtěsnější sousedství Narození Páně slavnost nevinných dětí, jež „v Betlémě i ve všech končinách jeho, od dvouletých a níže zmodrovány od Herodesa“, staly se prvními mučedníky, ne-li učení, tedy alespoň příchodu Spasitelova. Není to svátek smuteční; jestliže pláč a kvílení jejich matek zaléhá žalně do sváteční nálady betlémské, změnil se naopak sten a vzlyk zavražděných nemluvnat dávno ve smích andělský, a všechny ty zkrvavené krčky namahají tenounké hlásky, aby s dospělými anděly volaly o závod „Gloria in excelsis!“

Není to jen zbožná křesťanská legenda Ježíšova narození, jež má svůj svátek Mládátek; každý velký převrat v dějinách vyžádá si své dětské oběti, tyto nejnevinnější a nejžalnější mučedníky, kteří hynou za ideu, o níž nemají ani tušení.

První neděle světové války přinesly hromadné vraždění nemluvnat ohavnou soldateskou rakouskou v Srbsku a německou v Belgii: otcové, kteří se před nedávnem rozloučili se ženami, držícími kojenče v náručí a nosícími děcka pod srdcem, pálili do dětí z pušek a rozbíjeli jim hlavičky pažbami. Když světová vojna dostoupila vrcholu, hynuly tisíce dětí daleko od front v zadní zemi podvýživou, nedostatkem mléka, tuků a cukru, propadaly úbytím, skrofulose a anemii, klesaly v mrtvolné bledosti jako květiny nalomeného stvolu k zemi — nešťastný dorost věku, jenž se opovážil nazvatí sám „stoletím dítěte“! Ruskou revolucí a soustavu bolševické krutovlády obžalovávají nejstrašněji statisíce lidských mládátek, po jejichž vyhublých mrtvolkách zsinale pleti a křivicovitého vzrůstu šlapou železné paty krvavých doktrinářů. Matky neměly pro ně ani mléka ani plének; rudí gardisté vyjedli jejich potravinový příděl; při šíleném útěku odhazovali je zoufalí rodiče pod kola vlaků a do řek u silnic.

Vstane-li ze světové války a z ruské revoluce nový společenský řád a obrodí-li se těmito ukrutnými zkouškami lidstvo ve svých mravních vztazích, budeme za to v neposlední řadě zavázáni všem

těm nesčíslným mučedníkům, které vojna a revoluce stála život — a mezi nimi Mláďátka jsou daleko nejžalnější a zaslouží si zasvěceného svátku v kalendářiku člověčenstva.

Ale jejich bezděčná obět byla by napolo marna, kdyby nebyla zároveň výstrahou. Strůjcové a spolupracovníci dějin, pomněte těchto drobných mučedníků a uvědomujte si napřed, že jejich slzy a krev, jejich popleněná tílka a zmařené dušičky si berete na svědomí. Každý neuvážený krok může vás proměnití mimovolně v Herody, a kdo z vás by se chtěl podobati onomu neblahému starci na vetchem trůně, jenž jednoho dne psal třaslavou rukou heslo „Vše pro dítě“ a druhého dne podpisoval vyhlášení války nesoucí s sebou mnohonásobné krveprolití betlémské? Nemysleme, že Mláďátka se jen teskně usmívají na rozloučenou životu neokušenému; jejich oči, užaslé předčasným zápasem smrtelným, varují a hrozí v duchu života nekonečného.

Mezi obrazy anglických paeraffaelistů požívá zvláštní slávy zbožná a vroucí komposice Holmana Hunta „Triumf nevinných dítek“, vzniklá za jeho východní pouti „na silnici u Gazy, třicet mil od Betléma a deset od egyptských hranic“. Podél cesty, kudy se malý Ježíšek s rodiči před Herodovými nástrahami ubírá do Egypta, vyrostly jako polní květy děti, táž nevinátka, která včera ukrutný tyran dal povraždití; každé má kolem hlavy již jasnou svatozář. Svatý Josef, obtížený nákladem a vedoucí oslika, ponořen jest zcela do své rodinné starosti a nevidí ani neočekávaných průvodčích. Maria ve východní kráse mladé královny nedbá dětí, pleťoucích se do cesty a vyrušujících poněkud jejího synáčka; jak nade všechny vyniká její prvorozený a jak ona pyšna jest svým vyvoleným mateřstvím! Ale Ježíšek vyklánějící se z jejího náručí náleží jenom dětem, usmívá se na ně, žehná jim, pojímá je do svých božských temných zraků. Ví, že to jsou první dělníci na roli jeho nesmrtelnosti; děkuje jim, že ve své mladé krvi první omočili budoucí šarlatový plášť jeho božství; slíbje jim, že budou s ním celá tisíciletí slaviti společné narozeniny.

Budme i my pamětlivi těchto a všech budoucích Mláďátek!

ÚRYVKY Z VELKONOČNÍHO DENÍKU

Z nemocnice zašel jsem na hřbitov, abych obdaroval své mrtvé petrklíči, jichž jsem nakoupil nadbytek pro své nemocné. Jest podmračný, studený večer, a ocitám se na Olšanech skoro sám, domnělé sténání, které ke mně doléhalo při vstupu, bylo pouhým svistem větví, zmítaných jarním víchrem. Pod lysými trnovníky a nedočkavě rašícími břízami uprostřed hrobů cítím úlevu ze stísněnosti, jež mne pronásleduje po celý den a která se stupňovala při návštěvě nemocnice. Není to paradox, vyznám-li, že na osamělém hřbitově promluvil ke mně život, kdežto dotud ke mně od rána hovořila v různých formách smrt. Pocit její blízkosti neměl zprvu nic hrůzného a zraňujícího, ale byl neodbytný, jako by se mně vnucoval pohled do nekonečné písčité či solné pláně, kudy co nevidět budu muset putovati. Opakují: neděsila mne ta představa, a nepotřeboval jsem ani, aby Seneca, můj věrný průvodce, mne přesvědčoval svým monumentálním klidem duchovního hrdiny o vliďné samozřejmosti konečného zániku. Teprve, když jsem vstoupil do nemocničních síní, a mne ovanula ta mdlobná sladkost-desinfekčních prostředků, která jest takovou trýzní zdravému a citlivému organismu, nabyl pocit blízké smrti čehosi mučivého: těch rafinovaných a nesmyslných příprav, které přes operační sň vedou konečně přece jen do ponurého chladu umrlčí komory! toho bláhového útěku s groteskními zastávkami, kde na konec poznamenaný člověk padne přece do rukou smrti, před níž jej lékaři všemožně asekurovali! Že neznal můj starý, dobrý Seneca těchto pošetilostí moderního sebeklamu: jak řízným a krutým posměchem byl by odbyl tuto nedůstojnou hru na schovávanou!

Ale jedva se zavřely za mnou hřbitovní dveře, spadl se mně rázem tento trapný spleen, a bylo mně, jako by se mi byl najednou vyjasnil hluboký smysl rabínské moudrosti, která zahradu smrti nazývá tak krásně domem života. Nevýslovná jistota věčného obnovení prostírala se v zelených láněch přede mnou: mladá tráva na rovech a dychtivé pupence na větvích kaštanů, neúnavné švitření drozdů a kosů v neviditelných hnízdech, nedovedný let mušek

a motýlů vzduchem slabě otepleným, zmatený shon lesklých brouků po pěšinách... jaké to poučení o neúnavné síle přírody, která spřádá stále nové formy života, čerpajíc svěžest a mizu z rozpadávajících se organismů! Starý, hluboký verš latinský: in urna perpetuum ver nevycházel mi z mysli, a bylo mně tak dobře na hřbitově v těsné blízkosti drahých mých mrtvých, kteří se sdíleli se mnou o tuto víru v nekonečný život, plný obměn a neutuchající vynalézavosti.

Však co to? Jaká to silná melodie táhne holými korunami stromů a valí se s mohutností varhan přes hroby mlčící pod nesmělou travou a pod fialkami podobnými dětskému pohledu? Jak bych nepoznal velikonočních zvonů, které nás často jako hochy překvapily v lesní samotě, když jsme se v pohanské lásce k přírodě nakláněli nad bohatými okvětimi tajemných devětsilů nebo studenou vodou potůčku vztahovali nedočkavé ruce po křehkých korunkách bílých pryskyřníků? Byli jsme zprvu poděšeni jako mladí fauni a tonuli jsme v rozkošném zmatku, ale v zápětí jsme pochopili, že ze zvonové melodie zpívající o křesťanském mytu vzkříšeného mladého boha line se táž radostná víra ve věčné obnovování života, kterou v jarních hájích se opájelo polovědecké pohanství našich patnácti let. Nuže, vítejte mně zde nad nekonečným krovem domu života, vy slastné, vy plesné, vy vítězné zvony velikonoční!

Leč, jak kráčí hřbitovními alejemi a ze starého zvyku pročitám nápisy i luštím symboly a jinotaje na náhrobcích, uvědomují si teprve plně, že lidskému srdci nikterak nedostačuje toto klidné a samozřejmé bezpečí života nekonečně obnovovaného, pokud znamená všeobsáhlý proud bytí, pohlcujícího v sobě nepatrné krůpěje jsoucna osobního. Každý nápis „na shledanou“, šlehající zlatým plamínkem ze tmy černého mramoru, každý anděl velící rozhodným gestem, aby oslavené tělo opustilo klenbu hrobovou, každý kahanec oleje, zapálený v lampě náhrobní, znamená rozhodný protest lidského citu a lidské vůle proti laskavé moudrosti, na níž se shodli přírodopytci s panteistickými mysliteli, a kterou teplá jarní noc šeptá básníkům, zatím co mudřec se jí domáhá návodem Spinozovým. Dnes jdu hřbitovem, nacházejí ten protest na kamenných náhrobcích a zítra probíraje se dějinami, rovněž nekonečným hřbitovem pokolení a národů, setkám se stejně s nepřetržitým úsilím

vyvzdorovati na osudu proti nekonečnému moři stále obnovova-
ného života sebe drobnější kapku individuální nesmrtelnosti, pro-
svícenou paprskem nepřerušného vědomí. Čím je všechna melodická
moudrost spinozovců a shelleyovců proti tomuto sebezáchovnému
pudu lidské monady, která je hotova podstoupiti všechno, jen ne
zničení, jen ne zhašení jiskry, ulétnuvši do temného vesmíru z obrov-
ského světelného krbu Hospodinova? A byl to pouze můj blud,
který z hudby velikonočních zvonů nad hřbitovem četl mytus pantei-
stického přerozování, místo aby byl v něm porozuměl věčné touze,
aby jednotlivec pro sebe a za sebe prošel vítězně zkouškou smrti
a dospěl vzkříšení věčného.

A zde mezi hroby a jarem, uprostřed projevů přírodního kolo-
běhu a křesťanskými symboly vzpomínám si živě a vděčně velikého
a sladkého pěvce života, jež neúnavně shledával za každou formou
smrti. Ale i on, panteista, který miloval Lucretia a modlil se z Goetha
a Shelleye, i on, pěvec hmoty věčně přetřídované a energií bez
ustání přepodstatňovaných, zahořel v hloubkách duše častokrát
touhou, aby jeho osobní jiskra plála vědomě dále, ne snad jiskra
abstraktní myšlenky básnické, nýbrž úplně srostitá jiskra lidského
já. Zprvu nejasně, pak určitěji a určitěji se mně vybavuje refrén
panteistické básně, kterou Jarosl. Vrchlický vyňal z kypivé plnosti
požehnaného léta chuchelského, kde tak melodicky dumal o životě
a smrti: rád připouští si všechny indické možnosti metempsychosy,
ale přece na každou odpovídá slovy: *Chtěl bych o tom vědět!*
A v tomto výkřiku individuální touhy zaniká posléze světlá re-
signace panteistova. — —

Jsem ze hřbitova zase doma, mezi svými knihami a děkuji Bohu,
že jsem u vrat hřbitovních nechal svůj spleen nasycený pachutí
smrti. Znovu jsem se začel do svého Vrchlického, a znovu se po-
divuji, kolik velkonočních zvonů modlí se a zpívá v jeho knihách
legend a mytů. A pokaždé pod symfonií slavné víry v nekonečnost
obecného bytí tž výkřik touhy po zachování života individuálního,
výkřik silnější, než básník sám by si snad přál. Beru do ruky slavný
svazek nejmužnější epiky Vrchlického, ty skulpturální a zároveň
barvitě „Nové zlomky epepeje“, jimiž genius čtyřicetiletý legitimo-
val svou tvůrčí sílu; naslouchám v kouzelně vlahné a vonné básni

„Vzkříšení“ symbolickému dialogu učedníků a žen nad otevřeným hrobem Ježíšovým. Kus básníkovy nadšeného srdce šepce s Martou „*Plál bok jeho jaseň!*“ Kus milostné ekstase jeho blouzní s Marií: „*Vůně z vázy mojí mne dotkla se!*“ Se Salomé a Petrem přisvědčuje zbožný úžas básníkův „*Vstal, přemoh Smrt!*“ Ale není to nejposlednější díl lidské bytosti poety-myslitele, který v tichu se táže s Tomášem Pochybovačem: „*Zda vstanu také?*“

A slastné, plesné, vítězné zvony velikonoční, které se hrnou otevřeným mým oknem, odpovídají na skepsi Tomášovu, že přese veškerou moudrost panteistických mudrců a přes veškerý důkaz přírodopysných učenců lidské srdce prudkou silou své touhy bude i nadále věřit v osobní nesmrtelnost dychtivého svého plamene.

Stříbřitý, vlídný lesk jest rozptýlen nad závěrečnou kapitolou Lukášova evangelia. Zbožný zpravodaj, jenž sám nechodil s Ježíšem a nejsa Židem, neznal z osobní zkušenosti snad ani míst Mistrovy smrti, líčí se podivuhodným uměním průsvitného slova, jak v mladé obci Ježíšově, skládající se z učeníků a oddaných žen, shromážděných v Jerusalemě, uzrála za několik hodin velkonocních tucha a touha po z mrtvých vstání Mesiášově v jistotu a přesvědčení, které byly schopny přetvořiti se co nejdříve v základní článek věroučný. Se všemi, kdo byli nejuže spíati s jeho osudy, setkává se Ježíš v nadzemské způsobě, nekráčeje, nýbrž vznášeje se, pln konejšivé laskavosti a štědrý bezpečnými důkazy — do chmurných smutků opuštěné církve proudí z postavy Mistrovy blahodějná záře vykoupeného lidství. Do samého středu svého oslavného vypravování o Ježíši z mrtvých vstalém umístil Lukáš jemně propracovaný příběh o dvou učednících, jdoucích do Emaus, který u původnějšího evangelisty, Marka, napověděn jest jediným sporým veršem: poznáváme smutek dvou věrných žáků, vzrušených velkými událostmi posledních dnů a ochuzených ztrátou učitele; slyšíme, jak vykládají nenadálému průvodčímu smrt Ježíšovu a první plaché zvěsti o jeho vzkříšení; jsme zapředeni do bohoslovných důkazů cizincovy víry mesiášské; s trojicí rychle spřátelenou vstupujeme za soumraku do večeradla v Emausích, abychom viděli obřad lámání chleba a dobrořečení; a když nás opouští neznámý host, věříme s Lukášem i s učedníky, že byl to Ježíš sám, kdo otvíral písma a podával chléb s blahoslavenstvím. Mistrným rozbohem psychologickým dovodil Arnošt Renan v „Apoštolích“, kterak za průzračnou legendou se v evangeliu samém rýsuje vlastní událost bez jakýchkoliv přímětků zázračných a nadpřirozených, a jak prudkost snivých vzpomínek na Mistra s důslednou samozřejmostí zaměnila Ježíše za neznámého soudruha, jenž zmizel nepozorován; jemný dějepisec prvního křesťanství neopomínul arcí vyložiti, jak význačný podíl na vzniku víry o Mesiáši, vstavším z hrobu, připadá tomuto zjevení v Emausích.

Křesťanský čtenář odolá sotva kouzlu, které se line z tohoto prostého a významného výjevu. Lidovost evangelická shledává tu se zalíbením, že za svědky tajemství zvolení dva prostičtí venkované, dotud zcela neznámí v obci vyvolených; eucharistické nadšení jest unášeno Ježíšovým obřadem lámání chleba; básnická nálada temení z pozdního soumraku, který důvěrnou svou peruf klade měkce nejprve na družnou pout v širém poli a pak na společnou večeři v skromném domku emauském — východní selanka s hlubokým pozadím náboženským prodšena jest svěží vůní mladistvého prvokřesťanství. Středověká církev, která v pondělí velikonoční obracela pozornost věřících k příběhu v Emausích, ocenila velmi dobře jeho věroučný i básnický smysl: v obřadných hrách velikonočních, jež jsou patrně východiskem dramatu novověkého, přisouzen jest emauské episodě zajímavý podíl. V některých bohoslužebných skladbách velikonočních, hlavně francouzského původu, k výstupům svatých žen, nakupujících mastí a dovídajících se od anděla o z mrtvýchvstání, k dialogu Petrovu a Janovu, pospíchajících ke hrobu a ke scéně mezi Magdalénou a Ježíšem v podobě zahradníka, řadil se výjev učedníků v Emausích, jenž býval zcela stručný, třebaže důkazy Spasitelovy, vybírané z Mojžíše a z proroků, lákaly často skladatele k věroučné důkladnosti. Také v Čechách za doby Karlovy zapíal duchovní básník epizodu emauskou do velikonoční hry „o třech Mariích“, kterou rozpředl do široka a využil co nejvydatněji tradice, přímo napěchoval jednotlivostmi z vypravování evangelického. Ale nebyl pouhým řemeslným veršotepcem, ani suchopárným dogmatikem; za prostoduchého dialogu, v kterém se střídá latinský recitativ s českým přednesem, pobízí u něho jeden z putujících tovaryšů Ježíše slovy primitivisticky půvabnými: „Náš milý, zuostaň s námi, prosíme tebe — bychom pak měli zaplatiti od tebe — nebo se k večeru blíží — a svietlost k mračnosti se níží; — puojdem rače do onoho domu — a pojíme, co budeme mítí k tomu“; jinak však se výjev v ničem neodchyluje od znění evangelia.

Leč emauský motiv sám, tak působivý v osnově velikonočních vypravování o z mrtvých vstání Ježíšově, neosvědčil plodivé síly v literatuře; neobsahuje ani hojnějších prvků výpravných, ani dra-

matické zápletky, hodil se leda pro legendu, která nevyžaduje ani charakteristiky postav, ani dějového konfliktu, nýbrž stupňuje příběh jednoduchý až k nábožné apoteose. Zato se vděčně a trvale začetli do emauské epizody Lukášovy umělci výtvarní, aby v ní opětovně nacházeli šťastný podnět pro tvoření; při tom vábí je hody lásky a dobrořečení v emauském večeřadle nepoměrně více než chůze učedníků se Spasitelem za nábožného hovoru přes pole. Jsou-li realisty, zobrazují rádi chudou a všední jízbu, kde Ježíš usedá ke skromné večeři a zachycují v obou zácích lidové typy svého okolí; jsou-li mistry přísné komposice, vítají jednoduché rozvržení trojúhelníkové, které sám motiv nabízí; jsou-li básníky světla z rodu Rembrandtova, nacházejí v postavě mistrově nevyčerpatelný zdroj záře, jejíž zlatý a teplý proud tajemně zalévá nuznou světnici, mění bědnou šed' všednosti v posvátný zázrak božské přítomnosti, vykupuje předměty i osoby tím, že je zbavuje tíhy a hmotnosti. Právě Rembrandt, nejhlubší vykladatel evangelia štětcem, odkryl v příběhu emauském dvojí kouzlo, drahé všem křesťanům nového věku; po prvé: těmi, mezi něž sestupuje zbožštěný Mistr nejdříve a s největší důvěrou, jsou nepatrní prosfáčkové, chudí duchem a bohatí srdcem, pohostinsky zvoucí ke skromné večeři a účastní při ní hlubokého tajemství; a po druhé: důkazem, že Bůh jest s námi, není nic hmotného a smyslného, nýbrž zlatistý jas, jenž přepodstatňuje skutečnost, vlašná záře, v které hoří srdce, tajemné štěstí, v jakém jihnou naše smutky a pochyby, starosti a tíhy, celé naše každodenní lidství. Z „pokladu pokorných“, jež Rembrandt odhalil v Emausích, bude malířství žítí celá století; německý realista Uhde, který zdůraznil i na této velikonoční legendě pohnutý vzlet lásky k pátému stavu, vyčerpal jen jednu možnost řešení malířského.

Bylo přáno českému básníku, aby našel v emauském příběhu symbol další, stejně hluboký, ba v podstatě tragický. V šestnáctičlenném kruhu básní „Co není v evangeliích“, tvořícím závěr zádušné knihy z těžkých let hořké mužnosti „Než zmlknu docela“, otiskl Jaroslav Vrchlický parafrazi vypravování Lukášova „Cesta do Emaus“, kde v mírně laděný celek plaché krásy splývá malba krajiny s tichou reflexí, šum podvečerního větru s tesknou nalé-

havostí zbožného rozhovoru. Moderní básník pečlivě prokresluje tam, kde evangelista podával pouhé obrysy. Východní kraj za předjaří prostírá se před námi v mlčenlivé chmuře; nad modravými cedry táhnou se dýmy a nad nimi holubi a čisté nebe, a pak se tmí a smráká. Z učedníků jeden jest pochybovač beze vzletu a odvahy, druhý však věrný žák Ježíšův, jenž staví nad taje, obemýkající svět, čistotu svědomí a vůli k dobru. Mistr na rozdíl od evangelia nemluví mnoho, a učedníci ani za hovoru v poli, ani při večerí nepostihují svatozáře kolem jeho hlavy. Teprve, když zmizí jím jako světlý přelud, uvědomí si v studu a strachu, kdo prodléval s nimi. Tu náš básník, jenž cítil božství svého poslání právě tehdy v nitru nejprudčeji, když zůstával souputovníky zneuznán, nepochopen, obrací se s bolestnou výmluvností k těm, kteří nejsou schopni uhodnouti přítomnosti boží ve svém středu. Uctívání genia, ne však již mladicky překotné a opojné, nýbrž mužně tragické, volá, napomíná a varuje z vroucích veršů závěrečných:

*„Ó, všichni my, kdo chceme cos v své snaze,
do Emaus ducha jdoucí, stůjme chvíli
a vize, kdo se přidruží k nám v dráze
a zeptejme se, kdo to s námi pílí?
A požehná-li nám též chleba skývu,
pak blahoslavme ten svůj život celý!
Čím odpykati největší z všech divů:
Bůh s námi šel — a my to nevěděli!“*

Nedopustme, aby básníkovo slovo, které jako trs jarních květů vyrostlo u nábožné cesty do Emaus, znělo k nám kdy výčitkou a obžalobou!

ČTYŘI JARNÍ PÍSNÍČKY

POSELSTVÍ JARA. Třeskutá, tuhá zima únorového odpůldne na Zadních horách beskydských. Jeden z pramenů Ostravice ještě nad Bílou prodírá se pod vysokými závěsemi do polovice zmrzlého sněhu ledovou tříští a zpívá si svou nekonečnou melodii vzdoru a naděje, do níž lehounce šumí les, vonící silně v slunci neočekávané útočném. Sluneční moc je tak neodolatelná, že kdesi v houštině tikne ptáček, na sněhové pokrývce kmitne se japonskou kresbou ocelová muška, na osamělé jívě nad potokem se zaleskne neklidně rozkošnické zlato kočičky. Ve vzduchu je rozestřeno jaro, na něž si ztuhlá země horské ráztoky počká snad ještě měsíc. Neviditelnou rukou se dotýká sněhových návějí na smrkových větvích, že celé bílé spousty hlučně padají na zem. A zase je ticho, přerušované jenom svéhlavou a důvěřivou písničkou bystřiny.

Najednou podivný neklid mezi stromy, těkavý a plachý let ptačí, úder tvrdého zobáku do stromové kůry, zase několik stručných tepů energických a poněkud těžkopádných křídel, kratičká přestávka a znovu zkumná práce pernatého tesaře. Již jej vidíme několik kroků před sebou, jak příkrčen k stromovému kmeni zkouší a pracuje, ohledává a vyšetřuje, zabrán úplně do svého díla. Červené solideo odráží se od sněhu, a dlouhý kněžský kabát má uprostřed stromové zeleně cosi slavnostního. Je-li v létě datel černý při svém vytrvalém a rytmičkém počínání hoden podivu, nelze ho teď před jarem pozorovati bez pohnutí, vždyť všecko na něm je slibem a poselstvím. Sletí, věrný přezimovatel, s vyšších poloh, kde hnízdil v dutém „sovím“ stromě, do údolí, protože tušil, že již již slunce láká hmyz ze stromového lýčí blíže ke kůře a ježto byl dychtiv zjistiti, zda se nemýlí. Nepracuje posud, nýbrž jen zkoumá; proto tak nervosně ve vlnité křivce, přelétaje od stromu ke stromu, všude nahlédne, udeří a snad i okusí. Ne, nemýlil se: hmyz se probouzí, tlačí se ke kůře, dychtí po slunci, po teple, po rozkoši, po zmaru. A datel černý sám také ví: jenom dva tři týdny, a pak v první polovici března nadejdou i pro něho slavní dnové, dnové záluďného pronásledování zdráhavé ochotné

samičky, dnové toužného bubnování a vábívého rachocení na ni, dnové slastného páření. Na Zadních horách beskydských blíží se jaro.

KOPYTNÍK. Nedívejte se po mně, tklivé podléšky, blankytnýma očima touhy; nezvoňte, žluté a bílé sasanky, křehkými a útlými korunkami mým pohledům na uvítanou; nepostýlejte, marnotratné dymnivky, mou cestu modrými a nachovými hrozny! V suchém loňském listí za mrazivého dne jarního hledám nedočkavě jenom tmavohnědý ukrytý kvítek podivně opojné kořenné vůně, jakoby načerpané z tajemných hloubek zemských; odhrnuji trpělivě tuhé, kožovité listy podkovité podoby; dotýkám se všetečnými prsty huňatého kalíšku; otvírám jej a pohlížím do jeho zakouřené hloubky. Ano, mám tě zase, kvítko kopytníku, o němž nezpíval doposud žádný básník, a který jsi přece byl s vítěznými pruhy tmavě růžového lýkovce vlastním poslem jara v dobách chlapec-kých. Neviděl jsem tebe již tak dávno a беру tě do ruky ne bez pohnutí. Co se to jen najednou dívá na mne tak upřeně z temného tvého kalíšku, že nedovedu zraku odtrhnouti? Víím již, toť tmavohnědé oči mého mrtvého bratra, pohled temný a záhadný, smutek a sen. Třicet let tomu, co jsme spolu v rodném kraji sbírali kopytník, lýkovec a zapalice, křehnouce zímou a rozpalující se nadšením, a málem čtvrt století spíš již tam hluboko dole, nevěda nic o probuzeních jara. A přece jsi mně poslal, bratříčku, poselství: беру kvítek kopytníku do ruky a dívím se, jak je studený. Má barvu tvých očí, má chlad tvého hrobu. Jest vzkazem, jest výčitkou.

VSTAVAČE. Promeškal jsem po mnoho let jejich příchod, a již již se měnily v pouhou vzpomínku z dětských dob prožitých na venkově. Ale letos uprostřed června přišel jsem dobrou náhodou zase na horské paloučky uprostřed smrkových a jedlových lesů, s drobným mechovým porostem pod travou a se skrytou spodní vlahou, a hle, první, co mne pozdravilo radostným vzkazem čas-

ného léta, byl půvabný tanec vstavačů na lukách. Jakoby se v rozvitém kole držela za ruce, rozestavila se překrásná vstavačová okvěť chráněná dužnatými listy s půvabnými skvrnami uprostřed trav. Je třeba zcela nepatrné obraznosti, aby se zdálo, že květiny ty, měnící rok co rok svá stanoviště, se pohybují. Nejsou stejně oblečeny tyto rozkošné tanečnice, uvádějící rej léta: kukačky potřásají tmavočervenými sukénkami, přecházejícími do fialova; vemeníky protahují se ve světlounkém gázu nazelenalé bělosti; vstavače bezové žloutnou v půvabu poněkud chorobném; vstavače plamaté pyšní se nejenom štíhlým růstem, ale i roztomilými tečkami na bledě růžové látce jakoby etaminové . . . věru dívčí, marnivé tanečnice! Jak je možno, že jsem se jim po tolik let zpronevěřil a nadobro nedbal, dobrovolný vězeň města a jizby, přírodního zázraku, jakým je příchod léta? Obávám se, že nejsem sám mezi milovníky přírody, kdo jeví takovou trestuhodnou nevšímavost ke vstupu léta, tolik slavenému v primitivních kultech přírodních a odtud ještě v tradici lidové. I ti, kdož neradi přehlédnou slavný vjezd Primavera s jehnědy a prvosenkami a kdož pravidelně pozorují brunátnění a zlatnutí listů na počátku podzimu, zpravidla zapomenou vstoupit v přírodní dílnu včas, kdy se tká letní šat pro luka a lesy právě před obdobím první senoseče. A proto vstavače, tyto exotické pozůstatky subtropické flóry v našich krajích zdaleka nepožívají lásky a slávy, vlastní jarním květům. A kdo mně zaručí, že sám na rok zase nepromeškám vstupní rej těchto letních tanečnic?

VEČER PŘED SVATÝM JANEM. Hluboké a svaté kouzlo vánoční půlnoci prožili jsme všichni a prožíváme každoročně, i rozumíme dobře básníkovi, proč ji nazval „máti všech nocí“. Čaromoc jejího mladšího bratra, večera před svatým Janem, pokládáme zpravidla za pouhou představu tradiční, a málokdo z nás se napít vlastními rty z jeho silného poháru. Snad si vzpomeneme na mocnou baladu o Tomanu a lesní panně; pak ozve se nám v sluchu i v nervech svůdná a zhoubná melodie líbající víly, která zabíjí horkými letními pocely, avšak pro většinu z čtenářů není dobrý Čelakovský již

poesí, nýbrž pouhou literární historií. Plně přišel na chut jeho starému a kořennému vínu jenom ten, kdo sám probloudil večer před svatým Janem v lesích a hájích pod rudou korouhví červánků svítících dlouho po západu a vyčkal ve vlhém vzduchu jiskření prvních hvězd a v studené rose jiskření prvních světlušek. Osamělý ten chodec dobře ví, že v celém roce není večera, který by se rovnal večeru svatojanskému. Jako v úrodném klíně spanilé mladé matky pomíchán jest k nerozeznání květ a plod: z trávy voní vstavače i jahody, mladičké žaludy a křehounké šišky borové s jejich svěží zelení nelze ani rozeznat od květů, ve vzduchu se páří kovový hmyz a z hnízd křičí již poloopeřená mláďata ptačí. Stejně se mísí v šumění lesa nápěv milostné písně, vábíci na měkký mech, s melodií ukolébavky, která utiňuje. Houpají-li se větve plné čerstvých výhonků, mají zároveň měkký pohyb nabízejících se loktů milčičiných i cudnou něhu hýčkájícího mateřského náručí. A ozývá se ze zurčení studánky skutečně jenom hudba nedočkavých políbení mileneckých či také již bručení netrpělivé mladé matky, již se prsy nalévají mlékem a rty písničkou pro nenarozené děcko? Za týden bude již překročen zenit, a všude zahlaholí letní chvalo zpěv zrání; dnes ještě voní do chystaného plodu květ a do hrdého mateřství letní přírody její jarní marnotratná láska. Jest nejpohanštější večer v křesťanském roce, večer před svatým Janem, otec všech večerů.

BLÍZCI CIZINCI

TŘI KAPITOLY O PEERU GYNTOVI.

I. REK SEVERU

Romantický básník dumá v cizině na břehu mořském a hledě toužebně do modrých kouřů a popelavých mlh dálky, pátrá v nich po domově, odkud nedávno prchl jeho nepokojný duch, hnán neodolatelnou touhou po změně a po záhadě neznáma. V jak svěžích barvách mladého jitra a s jakými čarovnými obrysy málem pohádkovými vstává nyní před jeho prahnoucímá očima vzdálená vlast! Bohatýrské postavy z pověstí a dějin zalidňují její požehnané nivy; kladné typy národních ctností přicházejí s věnci v rukách pomyslně k dojatému krajanu; v obranu, v oslavu, ano, v apoteosu domova mění se veškeré obrazy, v něž si na cizí půdě básníkova fantasmie přebásnila motivy, nalezené a prožité kdysi v otčině.

Z tohoto romantického rodu nebyl Henrik Ibsen nikterak. Když skončil navždy své básnické zájezdy do šeré oblasti hrdinských bájí a královských zkazek skandinávského středověku, soustředil na sklonku svých třicátých let tvůrčí sílu na to, aby pod vlašským nebem tváří v tvář hudbě Neapolského zálivu, psychologicky pronikl a dramaticky vztyčil skladný typ norský. Tehdy nepodleh ani na okamžik běžnému svodu idealisující dálky; ba naopak. Nikdy neselhávající silou kontrastu viděl nyní v jasném jižním vzduchu tím určitěji tvrdou a drsnou hranatost národní povahy severské, její urážlivě vyzývavý a při tom příkře pyšný nedostatek úměrnosti, její divokou směs pitvory a zloby, velikášství a nicoty, směšnosti a hrůzy. Všecko to se mu po náboženských útociích na skandinávskou polovičitost a kompromisnictví v „Brandu“ slilo v postavu tragicky groteskního Peera Gynta, jehož kmenovou osobitost viděl básník mnohem určitěji a bezpečněji, než by bylo možno v prostředí domácím. Kritická inspirace, která k němu vždy přistupovala při tvoření básnickém a léty zřejmě sílila, způsobila, že se Ibsen ke svému protihrdinskému hrdinovi stavěl od začátku jako soudce, studeně a neúprosně pronikavý u vyšetřování, ale málo shovívavý při vynášení rozsudku — norský poutník na Ischii a v Sorrentu

zasedl k soudu nad svým celým národem, ano, nad „zdeděným odkazem skvělým své rasy, dávných otců svých.“

Stejně jako bohatýrští hrdinové mladistvých Ibsenových her od „Kurhanu rekova“ po „Nápadníky trůnu“, pochází také divoký Peer Gynt ze starodávné domácí tradice severské, nikoliv však z její hrdínsky-šlechtické vrstvy, nýbrž z její méně ušlechtilé spodiny, ze lhářských zkazek selského rázu: prolhaným venkovským klackem, chvastounem a násilníkem, rváčem a holkařem jest v první polovici tragédie tento Petr Šilhan, jenž se na lidi a na osud, na ctnost a věrnost dívá potměšile a výsměšně skrze prsty, maře své žití lži a hrou, létaje ve lži a báji nad všední svou bídou lenošného a otrhaného dědice marnotratných otců. Tato kritika národního selství jest Ibsenova bitva s romantikou: Björnson, jako G. Sandová, B. Auerbach, K. Světlá, oslavil v norském sedláku věrně uchované rysy národní bohatýrské povahy, která si na omlazující hrudi přírody dovedla uchovati statečnost dávných vikingů a bájivého ducha starých skaldů. Ale na tento romantický kroj svých krajanů podíval se povahový i literární protinožec Björnsonův střízlivým okem kritického odsvětitelce — Peer Gynt, synek samolibého rozchazovače a sebeobelhávající báchorkářky, nepochází ani od vikingů ani od skaldů, nýbrž od rvavých sedláků a prolhaných myslivců a plavců, kteří nakonec uvěřili vlastním výmyslům a zakrývali si jimi svou potupnou zchátralost: toť ten rek Severu, v němž prý ožil bájeslovný Sigurd, toť ztělesnitel národní povahy norské, toť vyvolený miláček romantiků ve Skandinavii. Kam uvede tento rek Severu svou rodnou zemi, matku Aase? Na trůn slávy a moci, aby jako královna panovala nad národy a snad duchy, jak o tom snili buditelé norští? Ach nikoliv, milí páni romantikové! Někam na mlýnskou střechu zá komín k posměchu všech, aby byla povýšena nad rozumné lidi, nad všední skutečnost, nad politický realism. Jaká to groteska této nápadnice trůnu v duchu čistě romantickém!

Jako všude hlásali také na severu vlastenečtí romantikové kmenovou a národní samosvojnost, jež, rozvíjejíc do důsledků a v soustavu původní rysy povahové, dospěla by nakonec jak ke kulturní, tak k politické soběstačnosti; národ, odliš se jazykem, charakterem i vzdělaností od svých pokrevných sousedů a pohrdna tím, co dosud

přijímal od cizích učitelů, dostačil by posléze sám sobě ve svém vlastním státě, s vědomím úplné svrchovanosti mocenské i duševní. Henrik Ibsen, jenž dlouho před Nietzsche zvykl si uváděti velká mravní hesla na jejich kořeny lidské, přelidské, rozleptal i zde pojem samosvojnosti a soběstačnosti romantické, vytknuv především její prapůvod selský. Peer Gynt, úpadkový, vyděděný a zchudlý potomek selského rodu, vyvržený z domyšlivé společnosti venkovského panstva, zůstává v podstatě chrapounským furiantem, který se povyšuje jako holubník nad domácím mrvištěm a jenž ve všech svých vadách spatřuje hrdou rázovitost kmenovou — toť jeho tragický blud v prvním díle básně, končícím se třetím dějstvím a Aasinou smrtí. Ale již zde prohlubuje Ibsen selské sobectví Gyntovo v obecný egotism národní, aby pak je rozšířil v typický egotism všelidský: tak postupně nabývají obzory tragédie hloubky a šíře.

K tak příkrému odsudku gyntovství dobyl si Ibsen plného práva, vytvořiv „Branda“, který při své veškeré kritické polemici jest dílem ven a ven kladným. Brandovský individualism a gyntovský egotism náleží k sobě co nejtěsněji; jako rovný, tuhý kmen a divoký, pružný vlk vyrůstají z téhož kořene lutherského protestantismu, přijatého na severu za pravé náboženství národní — osobnost, již bylo přičteno právo státi Bohu tváří v tvář bez prostředníků a pomocníků, snadno uvěří hlasu hadovu, že od hesla „člověče, svůj buď“, vede malý, přirozený, ba nutný krůček k příkazu „člověče, stač sobě samému jen!“ Brand pochopil správně, že svým býti znamená usmrtiti sebe vždy a všude a vypracovati v sobě do důsledků obraz boží, který tvoří jádro osobnosti lidské; v tom ve všem kazatel a horlitel severu byl krajním hrdinou konsekvence, nesa s nejúzkostlivějším vědomím odpovědnosti následky svých činů. Peer Gynt jest jeho pravým protikladem. Poslechne vždycky prvního hnutí žádostivé a bujně své krve, poddává se každému rozmaru svého chtíče a své zloby, dopouští se, aby divé zvíře v něm štekotem přehlušilo hlas Boha, který občas se ozve z hloubek jeho bytosti. Mrazivě krutý výjev třetího aktu, když do milostné a očištné životní jednoty se Solveigou v horské chatě neodbytně se vdere potvorná dcera dovreského staříka i s obludným svým a

Peerovým synkem, připomínají svému zapomnětlivému svědci jeho nevyhladitelné závazky, jest dramatickým soudem nad Gyntovou bezohledností k důsledkům vlastních myšlenek, hnutí a činů; jen Ibsenův básnický učitel Heine vytvořil podobně mohutný symbol pro „skutky našich myšlenek“, když v satirické báchorce o Německu visionářským pohledem přimrazil svého liktora se sekýrou jasně vyleštěnou.

Jiří Brandes odhadl kritickým svým důmyslem velmi brzy puklinu v osnově dramatu i v povahokresbě Gyntově, která se rozvírá od počátku čtvrtého dějství; také Peerův egotism nabývá nové podoby. Norský selský výrostek s příznačnými rysy svého prostředí mění se v skandinávského dobrodruha-plavce a dobyvatele, jenž přímo zkarikuje pudy starých vikingů severských: Peer Gynt prvních tří aktů omezoval své bludy a vady na to, co vyssál z domácí půdy a co zdědil po otcích a dědech, Peer Gynt, císař Saharský a prorok muslimský, velkoobchodník s otroky, modlami a škapulíři, jest světoobčan, který ověsil své skryté norské já různými světoobčanskými cáry, vybíraje si vždycky z mezinárodní civilisace to, co nejlépe hovělo jeho výdělkářskému a požívačnému egotismu. A nyní v cizích zeměpásech, kde těžil a užíval Peer Gynt muž, i nahoře na severu, kam se pro rozhrěšení vrátil ztroskotavší Peer Gynt stařec, projevuje se stále určitěji další rys, který kontrastem Gynta pojí s Brandem. Tento jest rozhorlený sok vši polovičitosti, všeho kompromisnictví, veškerého pohrávání dobrem a zlem; Peer Gynt stane se na pouti světem toho všeho zosobněním. Jeho neúprosný soudce s mrazivým dechem smrti, Knoflikolijce, vytýká mu v hodině zúčtování, že nebyl ani velkým hříšníkem, ba ani neprostředním; že si hříchem jenom pohrával, nemaje opravdovosti a síly, které také hřích žádá: proto má býti nikoliv zachráněn, nýbrž přelit a přetaven jako otřelý peníz.

A tu se na sklonku svých dnů dozvídá Peer pravdy, jež jej ohromí a zdrtí: on, jenž mluvě v Maroku s jinými kořistníky z mezinárodní čeládky se chvástal parodií Písma, že raději by ztratil celý svět, než by pozbyl svého já, musí uslyšeti, že nebyl nikdy svým. Egotism není individualismem, tvrdí tu přísně největší básník osobnostní světového písemnictví; stačiti sobě neznamená ještě býti sám se-

bou; věrnost svému já není ani výsadou, ani pýchou, nýbrž pokorou a milostí.

A co přece nakonec spasí pobloudilého Peera Gynta? Že tam nahoře na severu pod věčnými ledy a hledíc do bílých zrcadel čistého sněhu, v cele samoty a žehnajíc svému odřikání, žila bytost bez úhony, která zůstávala stále věrnou tomu, co v osobnosti Peerově bylo přese vše pravé a celé, chráníc svou láskou a vytrvalostí jeho znak boží, vtisknutý do čela. Tam u ní, v náručí Solvejžině, žil a trval s tou duší, jak Bůh ji chtěl sám, pravý a skutečný Peer Gynt, nad nímž troldové neměli moci. A nad jeho vykoupenou hlavou mohou se rozhlaholiti zvony svatodušní.

II. DOVRESKÝ STAŘÍK

V kvetoucích a vonných zahradách villy Borghese vytvořil čtyřicetiletý Goethe cynicky divoké a zvířecky brutální výjevy „čarodějnické kuchyně“ a intenzivněji než byl by dovedl v prostředí severním, postihl pomocí výtvarných motivů brouwerovských a brueghelovských nestvůrnou obraznost germánskou, která si tolik libuje v bestiální pitvoře a děsivé křiklavosti. Stejným postupem tvůrčím vznikly v létě 1876 na slunné a barvitě Ischii troldovské scény druhého dějství „Peera Gynta“, vrcholící vzteklým mumrajem u královského staříka dovreského; sotva byl by Ibsen doma mohl z lidového bájesloví severského vyjmouti tolik hrůzné grotesky a grandiosní ošklivosti, jako se mu to podařilo v zemi přirozené krásy a úměrného vděku.

Dovreský výjev, připravený námluvami se Zeleně oděnou, která Peera Gynta uvede na svou cestu tvrzením, že u nich doma „černé se bílým zdá, ohyzné krásným“, má v tragédii Gyntově mnohem významnější a pevnější místo než „čarodějnická kuchyně“ ve vývoji Faustově. Příliš trpně předpodstatněn jest titanský myslitel středověký kouzelnickým hokusem pokusem a priapskými žerty pekelně přičmoudlými ve smyslného člověka erotických tužeb a hellénského okouzlení: jeho vnitřní bytost nezdá se zasažena touto infernální léčbou, pro níž dotud ve Faustově povaze nebylo valných pod-
mínek.

Zato u Ibsena jest trolldovská fantasie jedním ze svorníků celé psychologie stavby díla. Teprve v audienční síni skřetiho krále s kravským ohonem uvědomí si Peer Gynt plný smysl svého egotismu, který mu dotud zůstával v obalu selského furiantství polo-skryt. Dovreský stařík přijme Peera teprve tehdy za plnoplatného trollda a zetě, až mu přislíbí, že nebude se starati o nic, co leží mimo hranice dovreské; až si trvale vryje do svého erbu trolldského heslo o soběstačnosti; až ohonem kravským, který nerozlučně náleží k dovreskému kroji, vyznačí, jak se mu lidství zcela mísí se zvířectvím; víru si konečně smí Peer Gynt uchovati podle své vůle a libosti, jeť tak polovičatý a kompromisní, že víra nezmění valně jeho životní dráhy. A přece Peer Gynt, ač se napije medoviny ze zlaté číše dovreského staříka, ač s ochotou oblékne trolldský šat, nestane se troldem plně a cele; „i opravdovost i sílu chce hřích“, a té se Peeru Gyntovi právě nedostává. Proto se vytrhne z pařátů a paznehtů dovreské chásky, když má býti podroben operaci, která by mu navždy propůjčila trolldský zorný úhel a navždy jej zaklela mezi horské běsy a podzemní skřety, a ubrániv se napolo mstivým násilností štípačících a kousajících oblůdek, hledá záchranu, kterou mu přinese hlahol velkonočních zvonů. Mínil, že navždy ušel jejich moci a že proti nim obhájil lidskou samosvojskost. Mýlí se ovšem, jako vždy, kdykoliv si namlouval vlastní vítězství.

Dávno zapomenul Peer Gynt, velkoobchodník a kolonizátor, majetník napěchovaných korábů a pouště pán, na dovreského staříka a na jeho trolldský pronárod, když mu staříkovu pitvornou masku znenadání na dosah přistrčí Memnonova socha. Neuvědomuje si také, že se octl opětně mezi trolldy, kteří sami sobě dostačí, když v kahýrském blázinci provolan jest za „císaře interpretů na bási já.“ Jeho mužná pýcha nesla ho kompromisním životem a dala mu zapomenout minulosti. Ale té má ještě jednu, s mražením v těle a s pocitem hanby v duši, pohlédnouti přímo do očí.

Zřídka kdy v světovém básnictví byl soumrak romantiky namalován v barvách tak zsinalých, pod nebem tak popelavým, s beznadějí tak pustou jako v pátém dějství „Peera Gynta“, kdy hrdina tragédie na pokraji svých dnů se setká se staříkem dovreským. Intonace výjevu, těsně vkloubeného mezi scény Peerova bloudění

kolem Solvejžiny chyše a jeho rozhodné hovory s Knoflíkolijcem, jest připravena lyrickou mezihrou na lesním spáleníšti pod bílými mlhami, kde ztroskotavšího poutníka vyčítavě oslovují nezosnované myšlenky, nepronesená hesla, nevypěné písně, neprolité slzy a nevykonané činy: bezútěšný smutek neplodného života, promarněných let válí se s kotouči mlh scénou. A tu dva starci trosečníci stanou si tváří v tvář, sesazený císař jáství, u něhož všecko se rodilo ze lži a fantasie, a sešlý král trolldské říše, který sám byl lží a fantasií. Poníženě a ušlápnutě belhá se někdejší vladař horských mocností o žebrácké holi a s mošnou na almužny; bude spokojen, stane-li se někde vliďně trpěným špitálníkem; jest ochoten dát se angažovat venkovským divadlem jako pozůstalá ukázka národního svérázu norského: tak sešel, tak zvětšel, tak zbankrotěl kdysi pyšný romantik.

Peeru Gyntovi, jenž posměšně zlehčuje svého někdejšího tchána in spe, přišel právě vhod do cesty, od něho naděje se Peer onoho vysvědčení, jehož potřebuje pro Knoflíkolijce, že zůstal vždy sám sobě věren a to i přes nástrahy a útoky trolldů v Ronde. A tu do-vreský stařík konečně odhalí celou pravdu: třebaže Peer Gynt v rozhodné chvíli s odporem a vzdorovitostí prchl z trolldské říše, přece byl po celý další život, ač neuvědoměle a bezděky, pravým trolldem, osvojiv si za životní maximu vůdčí trolldské heslo: „člověče, stač sobě samému jen“. A tak proti sobě stojí — za celý norský národ — na konci dva trolldové, jimž jejich egotism pomohl k mošně žebrácké: trolldovský král a trolldovský princ, dvě bědné zkresleniny severského kultu osobnosti. Ó popeleční středo individualismu! Ó smrtelná mdlobo romantiky!

III. UKOLÉBAVKA

Srovnávání Ibsenova „Peera Gynta“ s Goethovým „Faustem“, v němž se zalíbilo kritice mimoskandinavské, jest patrně omylem; dobře poučení soudcové severští je odmítli, dovozující, že Peer Gynt nemá ani kapky faustovské krve, jejímž znakem jest titánská touha překročiti hranice lidství a přiblížiti se božstvu vystoupením ze svého já a to tak, aby i na bližní padl světlý a plodný paprsek

z nadlidského úsilí o vyšší možnosti života; z toho ze všeho ovšem nenacházíme u Peera Gynta ani nejmenší potuchy. Avšak dvojice Markétky a Solveigy bude vždy znovu povzbuzováti k paralele, i když víme, že to byl snad přímý podnět postavy Almy z románu Paludana Müllera „Adam Homo“, jenž Ibsena pohnul, aby protiluthersky, ano mysticko-katolicky vysvobodil svého reka z moci ďáblovy věrnou a obětavou láskou ženy světice. Ovšem, pouze závěrečný spasitelský úkol má Solveiga s Markétkou společný, kdežto v pozemském kolotání lásky a vášně nadobro se liší cudná a čistá posvátnost neposkrvněné panny světice od horkého pudového ženství svedené milenky: právě na Markétku uvaluje Faust svou nejtěžší vinu, kdežto věčná nevěsta psancova a tulákova vyhrazuje si z divoké Gyntovy duše onen malý, světlý kout, kam viny a hříchy přístupu nemají.

Dva motivy propracoval Ibsen, nejbohatší a nejsložitější tvůrce ženských postav v moderním básnictví, na Solveize, věrnost a moc spasitelskou, tedy rysy mravně citové, nepodléhající v ničem vlivu smyslné pohlavnosti. S modlitební knihou v ruce, vedouc malou sestřičku, horoucně lpíc na rodičích, vejde Solveig, mladičké děvčátko, sotva po konfirmaci, do Peerova osudu, a ihned pocítí pustý lhář a rváč „v duši svátek a nebe“. A přece tato světlá a věrná rodinná bytost zřídá se odhodlaně domova a sestry, otce a matky, aby šla za Peerem a stála při něm všude a přese vše:

*„Tam dole dusno tak tísnilo dech;
to zpola těž zrychlilo odchod můj, spěch.
Zde však, kam sosny šum zaléhá z mýti —
tiš, jaký zpěv! — duše má doma se cítí.
Cesta, již šla jsem, nevede zpátky.“*

Ale dříve než Solveize přáno plné a blažené objetí, odchází Peer Gynt, obtížen novým vědomím viny do světa. Solveižin osud mění se v čekání. Její věrnost, rozestřenou přes zimy a léta, roky a desetiletí, vtělil básník jako odpověď na obvinění žen z nestálostí, které Gynt pronáší po kalném dobrodružství s Anitrou, do oné věčně krásné a světlé písně, již Solveig zpívá pro vzdáleného

milence a pro přítomného Boha ve své lední chýši za plné záře severského léta; za sto, za pět set roků zůstane stejně krásným ono dvoje čtyřverší, z něhož posvátně září a cudně hřeje všecko, co Bůh ze své nesmrtelnosti vložil do ženského srdce. A když pak po letech shrbený, plesniv, ožebračelý Peer vrací se domů, zazní k němu jako pozdrav pravé otčiny opět Solveižina píseň, píseň čekání, píseň věrnosti, píseň důvěry: hle, žena, která se proměnila v pouhé stříbro melodie.

Není to po prvé, co má Peer Gynt na sobě pocítiti silnou a zázračnou moc Solveižina vykupitelství: sotva ji poznal, již talismanem svého kostelního zpěvníku vyprostila ho z obludné moci slíznatého, mlhavého, beztvárného strašidla, onoho temného Křivého, který se staříkem dovreským hlavně určil jeho pochybenou budoucí dráhu. A již tehdy platilo o něm veliké slovo: „*Byl příliš silný. Měl ženy po boku.*“

Než, nové a vítězné kouzlo, jímž postava Solveižina podmaňuje, tkví ještě jinde: v oné podivně odvážné invenci, s kterou Ibsen nerozlučně v Solveize spojil milenectví s mateřstvím. Bylo to — nehledíc ani k prvkům duševně osobním — nutno z důvodů dramatické stavby, neboť nebylo možno, aby v druhé půli a v závěru tragédie nadobro zmizel motiv tak silný, jakým v prvních třech dějstvích jest Peerův vztah k matce. Na rozdíl od Fausta, jehož vzpomínka na otce pochybné pověsti zazní jenom ojedinele a který nezná vůbec matky, vyrůstá Peer Gynt ze své rodiny jako její přirozený výkvět a plod a nese její vady hluboce vtištěny ve své tváři: marnotratník a lehkomyšlník po otci jest pohádkový fantasta a samolibý lhář po matce a lne k staré Aase s horkou přichylností, která zůstává nejčistším z pramenů, zurčících v jeho divoké mysli. Se starou matkou, nikoliv se Solveigou přichází se rozloučit před odchodem za moře a z Evropy a tu, ve výjevu, jemuž není v dramatickém básnictví — ani u Shakespeara — mnoho rovných, ukolébá lhavý báhorkář starou zatrpklou pohádkářku svými zkazkami do věčného spánku: tu po prvé a naposled Peerovo dobrodružné a rozmarné lhaní vyrůstá ve skutečnou báseň, která na svých saních unáší duši lehounce do zásvěti.

A hle, po letech, čeká v Solveize s milenkou zároveň matka

jeho návratu, ovšem ne již stará hranatá, ježatá a sešlá Aase, nýbrž očištěné a zduchovělé mateřství samo, které jako přirozený doplněk uceluje věrné a spasné milenectví Solveižino. S nebeským otcem, jenž přece nedal Peerovi úplně zablouditi na troldských cestách, bdí nad Peerem matka Solveiğa tak dlouho, dokud otec pro věrnost její nesejme viny se syna marnotratného. Sama pro sebe si od Peera ničeho nežadá: dávno zapomněla, že zůstal jí dlužen milenecké objetí. Sama mu nic nevyčítá: vědělať, že jen aby dávala a odpouštěla. Sama na nic nečeká: shledání s vytouženým jest jí vstupem do nebeského království. Podoben těm, kdož umírajíce, schnoucimi a chladnoucimi rty zajíkávě slabikují ne milenci, ne ženino, ale matčino jméno, chápe Peer Gynt: jako z lůna mateřského vyšel čistý, tak se tímto náručím druhé matky čist zase vrací k otci. Lehounce jako po mechu, nevinně jako v dětských dobách, sladce jako ve snách půjde svému otci vstříc. Solveižina ukolébavka, silnější mořského příboje a stříbrnější všech zvonů, ho doprovází.

Jako doktor Marianus ve „Faustu“ vzývá u mystickém vytržení na závěr pannu, matku, královnu, prose ji za milost, tak někdejší „císař jáství“ Peer umíraje modlí se: „*má matko, má choť, bez hříchů, vin, ty ženo!*“

A naše srdce ve sboru mu odpovídají: „*Ave, Mater Gloriosa!*“

Věrný žák Flaubertův a mimovolný stoupenec rozumových doktrin francouzského klasicismu usiloval v Maupassantovi vždycky vymýlit vlastní osobnost co nejrozhodněji z díla pokud možno necitelného a objektivního. Jeho inteligence jasná a střízlivá ve spolku s neústupnou a trpělivou kázní uměleckou spoutala všecku osobní účast, potlačila veškeru přítomnost citového žívlu, umlčela hlasy sympatií i antipatií; spisovatel měl nadobro zmizeti za knihou. Touto přísnou metodou román i novela stávaly se bezprostředním obrazem života vzněcujícím ilusi stupňované skutečnosti; ale malíř, jenž zprostředkoval tuto ilusi, a jehož tvůrčí schopnost jevy zmocňovala a násobila, neměl projevití ničím své přítomnosti. Maupassant si přál se vším rozhodným důrazem své hrdé povahy, aby čtenář jeho knih nemohl si vůbec učiniti představu o lidské bytosti jejich tvůrce, aby z nich nevyčetl ničeho o jeho osudu, charakteru, zvycích, aby v něm ctil toliko jeho slovesné mistrovství a nikoliv též jeho trpící lidství. Tak pyšnou a tvrdou formulaci dal naturalistický klasik asketickému slovu Pascalovu o zavržitelném Já, hodném vždy nenávisti.

A přece Maupassant nedovedl přese všecko úporné úsilí zahladiti naprosto v básnickém díle sebe sama, stejně jako nemohl Flaubert potlačití svého já ani ve výtvorech neobjektivnějších, a jako mramorová impassibilita Leconta de Lisle byla pouhým preludem: čím dokonalejší výtvor, tím méně snadno nedohlednutí na jeho dně tvůrce, třebaže stvořitel sám zahalil se úmyslně do neúčastného klidu sedmého dne.

I kdybychom neměli důvěrných dokumentů o Maupassantovi, vzpomínek jeho přátel, dopisů a zápisků, bohatě informující knihy Maynialovy, dovedli bychom asi přikresliti si k jeho neosobním dílům velice živý a intenzivní postoj básníkův, jímž takměř typicky se promítá lidský vztah Maupassantův k životu.

Hle, trojí podobizna velkého kmoťrence Flaubertova: Maupassant jarý, společenský a překypující ve veselé družině normandských lovců v rodném kraji za podzimní večeře sv. Huberta, s vlhkou

vůni obnažené hlíny v šatech nad sklenkou vína poslouchá prolhané příhody myslivecké a povážlivé historky milostné, zachycuje pointy, vychutnává situace, mísí se do hovoru, směje se překotně — toť Maupassant, obnovitel starofrancouzských fabliaux, arcimistr krátké novely, vypravovatel, ovládající stejně komiku i děs, frivolnost i brutalitu, Maupassant povídkář.

Maupassant unavený, zamlklý, poněkud záдумčivý uprostřed pařížské společnosti mezi světáky a hodnostáři, kteří ho nudí, a krásnými elegantními svůdnicemi, jimž se vyhýbá; pyšný, zdvořilý a zdrženlivý pozorovatel mondéniho života z koutu salonu, kam nedoléhají zábavy, rozkoše, rozmaru příliš prudce; společník úsečný, pohrdavý, sotva zúčastněný, který hledí na světelný vír elegantních šlechticů a měšťáků jakoby s druhého břehu — toť Maupassant psycholog moderního Francouze, zpovědník ženy pařížské, satirik z „Miláčka“ a básník z „Našeho srdce“ a ze „Silné jako smrt“, Maupassant romanopisec.

A konečně Maupassant osamělý, vzdálený na míle od lidí, od měst, zabraný do pozorování oblohy a větru a do obsluhování kormidla yachty „Bel Ami“ na světlých vodách Středozemního moře, nespolečenský tulák v jižních končinách sluneční záře a na pobřežích nezalidněných, ale zarostlých divokým rostlinstvem, plavec zapředený do samomluv a děsící se každého setkání s civilizací, přítel lodníků a rybářů, který s hrůzou myslí na Paříž — toť autor knih „V slunečním záru“, „Na potulkách“ a „Na vodách“, soustavně opomíjených čtenářským davem, Maupassant cestopisec.

Tyto tři knihy, sestavené poněkud mechanicky z cestovních zápisů a novinářských statí a pohřešující definitivní redakce, odmykají nejednu záhadu uzavřené a hrdé duše Maupassantovy; ba čteny v sledu chronologickém, vysvětlují tragickou dráhu Maupassantovu, která od slunného poledne koupajícího se v jasu jihu, vedla melancholickým večerem, naplněným nejistotou, úzkostí a znechucením až do noci, kde rozkládaly svá netopýří hnízda děs, záhada, zoufalství.

Knihy o Alžiru a Tunisu, nadepsaná „V záru slunečním“ vytvořena byla ještě za klidné a mužné rovnováhy rozkvetlých sil muže třicetiletého: mluví z ní zdravý sensualista, duch pozitivní, orga-

nismus robustní. Ostrá jasnost leží nad stranami těchto přesných popisů a názorných charakteristik; barvy mají jižní svítivost, která chvílemi až bolí; obrysy jsou určité, pevné, energické. Norman, jenž nezdědil po předcích pouze lásku k moři, důvěru k větru, oddanost k loď, ale také touhu po barevném dobrodružství Orientu, přišel do země svých exotických a smyslných přání: prožil žár pouště i osvěžující překvapení oas, pískovou bouři i záluď faty morgany, povstání domorodců a požáry lesů, temnou divokost erotických tanců i zámeznou mystiku kultu mohamedánského. Spoléhaje na bezprostřednost a živost dojmů i na prostou a jasnou inteligenci, zaznamenal vše stručně, pravdivě, názorně, připojil několik bystrých úvah rázu politického a hospodářského; pokusil se pod pestrou exotičností odhaliti původní lidskou podstatu, v níž neostýchal se spatřovati hlavně choutky animální, prudký egoismus, tvrdou panovačnost. Ale jda ve stopách velkého mistra cestopisné prósy, k němuž se výslovně hlásí, Eugena Fromentina, chce v Alžíru, Kabylsku a Tunisu býti spíše krajinářem než psychologem národů a ras: paletou, na níž vedle sebe leží základní nemíšené barvy, maluje oblohu a hory, poušť a zahrady, solná jezera a písčité úvaly, jsa šťasten z dálky od domova a od civilizace, jak propuká z výkřiku na pláni pod Džebel Gada: „Ó kdybyste věděli, jak jest daleko od všeho světa, daleko ode všeho života, daleko ode všeho pod tím malým, bílým stanem, jehož děrami možno viděti hvězdy a pod pozvednutým okrajem pak nesmírný kraj vyprahlého písku!“

Jenom chvílemi se vzepne uprostřed těchto zdravých a jarých dojmů, které pudově a smyslově rozkvetlý tulák vydatnými doušky pije v zemi barbarské a žhavé, vzněť složitý, ba rafinovaný. Pod korou realismu střízlivého a klidného, jenž vidí předměty bez oparu a výjevy bez umělého světla literatury, ozve se občas srdce romantikovo prošeďší školou Flaubertovou: Orient nabývá báchorkové barvitosti a svůdnického lesku, v rejích tanečnic a kurtisán zavíří tucha tajemné a neznámé rozkoše, z modliteb arabských mnichů kouří sám dech opojení božstvem. Ale toto vzrušení jest pouze chvilkové, dráždivá epizoda cestovní, do níž pozorovatel nevrhl pranic z hlubší své bytosti: Maupassant je příliš zdrav, příliš normální, aby se dovedl oddati horečce romantické. Zapředl se

tak úplně do barevného a proudícího světa jeví, že nemá smyslu pro oblast nadpřirozenou a pro sense umělé; s hrůzou a úžasem uvědomuje si chvílemi, že se smrtí brutální a nesmyslnou náhle končí svět jeví, a pak vše v tomto robustním milenci života se bouří a vzpírá; bolest velblouda umírajícího na poušti únavou a žízni, děs z pískové bouře, strach z jedovatého uštknutí hadího, konečně divoké pohnutí z návštěvy blázince v Tunisu jsou z nejsilnějších emocí cestovní kroniky africké, jakési to první pohledy do strašné tváře Medusiny, s níž se měl Maupassant setkat v blízkosti ještě ukrutnější.

Mezi knihou „V žáru slunečním“, která je zredigována podle určité cestovní soustavy, a svazkem „Na potulkách“, kde jsou volně seřazeny záznamy a dojmy z různých cest na pobřeží i ve vnitrozemí, leží několik let; jsou to nejen roky pilné práce a vítězných úspěchů, ale i doby letních pobytů v Normandii; spíat s rodnou zemí, oddán honbě, okouzlen plavbou na vodách, našel Maupassant pravou životní formu pro svůj pokojný a smyslový hedonismus otužilého venkovana a pozitivistického pozemšťana. Kniha „Na potulkách“ originál „La vie errante“ počíná se právě tam, kde se léta klidné eurytmie končí a kde démon nepokoje zatne básníkovi do šíje dravý svůj spár: když se Maupassantovi zhnusila Paříž, a když ho nedovedl upokojit rodný normandský venkov, zatoužil po jihu, po březích Mediterraneje, po Itálii. Ale ani tam nenalezl dosti ticha, dosti samoty, dosti oddechu od lidí a od civilizace, i vyplul na yachtě „Bel Ami“ na moře, aby občas jako veslař na malém člunu dobyl si osamocení naprostého . . . a jeho samomluvy, jeho samotřzně, jeho sebeobžaloby tvoří obsah poslední Maupassantovy cestopisné knihy „Na vodách“. Jest tento krutý a zoufalý svazek opravdu ještě knihou cestopisnou? Popisuje skutečně vodní dráhy mezi Cannami a Antibami, plavby podél Riviery, zkušenosti yachty výletní? Či spíše ukazuje nám rozrušeného a chimérou šílenství stíhaného básníka „Horly“ a povídky „Qui sait“ na plavbě po černých vodách Podsvětí? Před čím prchal a co hledal Maupassant na samotářských svých zájezdech středomořských?

Prudká láska k barbarskému člověčenství rozprostírajícímu všecku snědou a pudovou nádheru v žlutém písku rozžhaveném africkým sluncem, s níž setkáváme se v první Maupassantově cesto-

pisní knize, temenila z animální a smyslné koncepce života, kterou si přinesl z domova mladý venkovan — divoký a nesmířitelný odpor proti složité a umělé civilisaci otravující svou populární lži celou Paříž a odtud veškeru Francii, o kterém mluví knihy „Na potulkách a „Na vodách“, jest zoufalým výkřikem duše unavené a rozvrácené. Ne nepodoben svému učiteli Flaubertovi, Maupassant se cítí vyhnancem v pravidelné a unavené vřavě živoření praktického a účelnosti technické: proto musí prchnout z Paříže ovládané světovou výstavou a symbolisované nestvůrou chladné věže Eiffelovy; má nedůvěru člověka s bohatě vyvinutým životem smyslů k inteligenci, která rovná, seřazuje a zužitkuje poznatky k střízlivé prospěšnosti. Vidí člověka zmrzačeného novodobou jednostranností, zapřaženého do káry hmotného zisku a mechanické účelnosti, hnuší se mu tento tahoun, jenž dávno přestal býti dokonalým a úplným tvorem. Proto Maupassant hledá zbytky kultur, kdy lidstvo bylo harmonické a všestranné, kdy intelekt posud nedeformoval smyslů, kdy zdravá a mohutná krása nebyla v područí účelnosti. Toť smysl jeho zbožné pouti do Pisy za renesancí, toť podstata jeho blouznění za troskami antiky v museích i ulicích vlašských a sicilských. A tam, ve sbírkách města Syrakus Maupassant nalezl dílo, jež jakoby náhlým zázrakem odhalilo mu samo mysterium vlastní věčné touhy: z mramoru antického torosa Venuše Kallopygos usmálo se naň silné tělo plných nader, mohutných boků, s rukou pozvedající roušku, která zahaluje a odkrývá půvaby nejtajnější. Jest nutno čísti podivuhodné stránky, které Maupassant věnoval této smyslné Venuši bez hlavy, v níž viděl zároveň symbol i skutečnost; jak výmluvným, jak horoucím, jak nadšeným stává se Maupassant, mluvě o této žádostivé a žádoucí ženě, jejíž mocně vyvinuté tělo okouzlo jej přímo vášnivě svou mohutnou, zdravou a prostou krásou! Maupassant, jenž nerozuměl umění primitivů a jenž z antiky a renesance nade vše miloval období plného rozkvětu smyslnosti a plodivé síly, otevřel zde své srdce až dokořán; avšak zda klaní se v této pohansky rozkošnické a odhodlaně pozemské modlitbě svému svrchovanému idolu skutečně duševní a tělesné zdraví, neporušené moderními jedy či spíše vzývá tu nedosažitelnou bohyni novodobý dekadent v bolestném tušení rozkladného procesu své bytosti?

Ačkoliv se sugestivností básníka, jenž ze všech věcí mrtvých vyvolává proud života co nejintenzivněji, Maupassant popsal řadu soch, staveb, obrazů, přece nebyl v cestopisech ničeho více vzdálen než kronikářství uměleckého. Neměl zájmu antikvářova, neměl historikova vzdělání, neměl soustavnosti estetikovy; nehledal nikdy poučení, nýbrž prahl po dojmech a bral je vděčen a hltavě, kde se mu podávaly, ale neprožíval jich s pomalým labužnickým. Jeho cesty byly chvatem, útekem, horečkou; více než sám si uvědomoval, zdědil Maupassant romantickou nemoc neklidu Chateaubriandova.

Z vnitřní prázdnoty, z nepřemožitelného hnusu, z neumořitelné nudy míní se léčiti smyslnými a barevnými obrazy krajin, vzestupem na Etnu a pohledem do západu na moři dojmem z ječících vln v Bretagni a procházkami po osamělých březích v Nizze. Zprvu v knize „Na potulkách“, velmi malebné a rozmanité, dozvídá se čtenář více o léčebných prostředcích této nemoci století, později v knize „Na vodách“ úchvatnější, ale méně barvitě, vypravuje se skoro jen o nemoci samé. Šumění vln a hukot větrů jsou průvodní melodií této bolestné diagnózy, která nejde do menší hloubky než sebepozorování Sécancourova v „Obermannu“ neb Mussetova v „Zpovědi dítěte našeho věku“ ale jež zabývá se chorobou duše o století složitější a unavenější.

Romantická nuda ze života všedního a bezbarvého vystupňovala se u Maupassanta v hrozný hnus z pravidelnosti a opakování, jímž se mění lidé v automaty.

Nacházel blížní své odpornými, degenerovanými, zrůdnými, pokud pozoroval jedince; děsil se hromadné hlouposti, která ovládá stádo lidské. V tomto pocitu zařikal se, že se nikdy k nikomu nepřipoutá, aby po chvíli se dusil ve vědomí odvěké samoty. Neboť tento hrdý muž, jemuž se přičilo náležitosti komukoliv, ať jest to žena, přítel, pokrevenc, pocítil věčnou bezútěšnost nad tím, že „jsme stále uvěznění sami v sobě, aniž by se nám podařilo vyjít ze sebe, odsouzení vléci kouli svého snu bez vzmachu“. Poznán, že nedovede nás potěšiti věda, nedovede nás osvoboditi umění. Chtěl zapomenouti na tíhu svého já v tvoření básnickém a uvědomil si v okamžiku toho rozhodnutí, že kleté jeho já se rozdvojilo, na já pozorující a na já pozorované, na diváka a na herce, na lékaře

v pitevní síni a na pitvanou mrtvolu. A on toužil hráti svůj život spontanně, prožívati vše v nelomeném, silném dojmu, býti upřímným, prostým, nevinným. Prchal tomuto hroznému sebepoznání: toužil po letu vesmírem, při němž by měnil přírodu a formu všech věcí, ale musil se spokojiti poutí po Středozezemním moři; snil o tom, jak by probadával hvězdy a objevoval světy, avšak měl pouze svou yachtu, sotva vzdorující mořské bouři; prahнул po visí Flaubertova svatého Antonína, leč byl toliko básníkem věku pozitivního, prosaikem školy naturalistické.

A co zbylo mu jako výtěžek bludné té pouti vodami a po březích? Únava smyslů, nenasyčených dojmů prchavými, hrůza z lidí, jimž se konec konců nemohl přece vymknouti, strašné vědomí, že všude číhá nelítostná smrt, ať jest to láva nahoře na Etně, či poškleb groteskních kostlivců v kryptě pod kvetoucím rájem Palerma, či melancholie skonu souchotinářů mezi růžemi Rivieri. Víra, že prchne sám před sebou, byla pouhou ilusí; scenerie se měnily, lákaly, mýjely, ale cosi trvalo a nedalo se přehlušiti. Byl to onen hlas v duši, jenž poprvé ozval se jako zubatý nůž, pilující srdce v zátocce u Agy za noci bezesné. Hlas, jehož pessimistický básník nedovedl utlumiti, a na jehož výčitky pozitivista zakletý do čistě rozumového poznání neuměl odpověděti. A tento hlas, „mučivý, doráživý, neznámý, nezapomenutelný, divoký, neutišitelný“, vyhnal Maupassanta na pout poslední, tam daleko, tam dolů, tam kamsi.

Ale o této příšerné cestě nemohl již Maupassant vyprávěti.

Osmapadesátiletý divadelní kritik Alfréd Kerr jest dnes kulturní mocí v Berlíně, ano, v celém severním Německu; i tam, kde nejsou pravidelně čítány jeho zprávy, rozborů, podobizny, posudky a capriccia z berlínských divadel, které již čtvrtstoletí psává do časopisů: „Neue (deutsche) Rundschau“, „Der Tag“, „Berliner Tageblatt“, váží si vzdělané obecnost jeho skvělých a nabádacích přehledů, přednášených pro informaci o současném dramate výmluvným a vtipným řečníkem.

Když se Kerr dožil abrahamovín, uspořádal ze svých novinářských a časopiseckých statí, objemný výbor o pěti svazcích, s velmi sebevědomým, ale i přiléhavým názvem „Svět v dramate“, jemuž vůdčí berlínský nakladatel S. Fischer dal stejně sličné jako důstojné roucho: po třech svazcích věnovaných dramatickým zjevům, jež buď skutečně umělecké velikosti a opravdovosti dosahují, neb aspoň o ni usilují („Nové drama“, „Rys věčnosti“, „Hledající a blažení“), následoval řízný a prudký díl, zabývající se divadelními podečkami („Jepice“), a na závěr shrnul Kerr ve knize nejskvělejší techniky své zhuštěné studie herecké („Svět mimův“). Když byl Alfréd Kerr takto svezl a urovnal čtvrtstoletou žeň svého padesátiletého života do pěti vrchovatě napěchovaných a dobře pojištěných stodol, bylo každému nepojatému pozorovateli a znalci patrné, že má co činiti nejen s vzácně bohatou a sverázovitou osobností, ale i s význačným nositelem zcela nového kritického typu, který se pronikavostí, ohněm temperamentu a vervou vystoupení může měřiti snad se samým Lessingem.

Ale pozor! Novotářský a průkopný význam dramatické kritiky Kerrovy v Německu spočívá právě v tom, že navždy odzbrojila a překonala pozdní lessingovské epigony, kteří bez mistrovy geniality rozbírali a hodnotili dramata podle absolutních zákonů i pravidel krasovědných a srovnáváním s domnělými či skutečnými vzory klasickými. Jejich estetická odtážitost, jejich retrospektivní směr nespravedlivý k vývojové potřebě, jejich školský a pedantský způsob psaní stal se zcela nemožným, a nikdo dnes nepokládá ani

za rozkoš ani za činnost zvláště podnětnou, probírali se dramaturgickými studii Rötcherovými neb Bulhauptovými. Stejně rozhodný konec učinil Kerr — a v tom se s ním dělí o historickou zásluhu oba někdejší bouřliváci naturalistické moderny berlínské, bratři Hartové — feuilletonistické kritice divadelní, vedené Karlem Frenzlem a Pavlem Lindauem a zajímající v době Ibsenových i Hauptmannových výbojů stanovisko důsledně zpátečnické. Jak proti jeho pronikavým rozborům, zmocňujících se samé podstaty dramatického výtvaru a postupujícím odtud k jádru osobnosti tvůrců, jsou malicherny ony berlínsky vtípné a kousavé, dráždivé a nestatečné, pikantní a bezmocné poznámky duchaplnických liberálů, kteří se až do omrzení oháněli šibolety jako dobrý vkus, pravděpodobnost, prostředky to, jimiž prostřední měšťák tak rád ubíjí každé umění nepohodlné svou tvůrčí smělostí! Za doby Kerrových počátků byl za velkého divadelního kritika čtán také nevyzpytatelně odvážný politický publicista Max Harden, tvůrce a pán týdeníku „Zukunft“, ale kdo jadrnou věcnost a názorné podání Kerrovo postaví vedle jeho beztvárných odvětví, dávících se nekonečnými obdobami a doklady, převzatými ze slovníku naučného, nemůže býti na rozpacích, kde je umění a kde pouhá macha, nehledíc ani k tomu, že Harden, diplomat a tvůrce veřejného mínění, velmi rád do hlediště i zákulisí vnáší osobní politikaření. A tak stojí dnes Alfréd Kerr nesporně na prvním místě mezi dramatickými kritiky Německa.

Mezi divadelní soudce vstoupil Alfred Kerr z germanistické školy berlínské, vyzbrojen jejím vybroušeným uměním slohové pitvy, jejím darem metodického rozboru slovesných děl, její odborně pěstěnou schopností postupovati od výrazových znaků k osobnosti spisovatelově; hned na začátku projevoval, na rozdíl od kolektivistických choutek Schererovců, význačný sklon individualistický, který v umění hledá jednotlivce spíše než proudy a raději kreslí podobizny než charakterisuje skupiny, školy, hnutí. Přidal se velmi rozhodně k mladému naturalismu Hauptmannovu a Brahmovu, jemuž záhy bylo souzeno státi se vůdčím směrem v divadelním velkoměstě Berlíně, zastíňujícím vždy více Vídeň a Mnichov. Příslušnost Kerrova k naturalismu nebyla nahodilá, tím méně vypočítavá; souvisí s ním vnitřně těsněji, než by se na pohled mohlo

zdání. Má jeho hutnou věcnost, podmíněnou prudkým a stále svěžím darem pozorovatelským, jeho smysl pro příznačné nepatrnosti, z nichž lze souditi často na podstatu jevů, jeho úctu před detailem, jež umí oživit velice bezprostředně a s názorností až útočnou. Ale sám není naturalistou, ba možno jej označiti jako slohového protichůdce tohoto směru: třídí, vybírá, stilisuje do zkratek a napovědí, kdežto naturalisté sbírali, vyčerpávali, předkládali v dokumentární šíři a úplnosti jevovou skutečnost. Virtuosita kresebné zkratky, krajní odvaha slohového zhuštění, důmysl soustředěný k vytváření esencí, trestí, výtažků, růžových olejů — tak asi dal by se vyjádřiti Kerrův výrazový svéráz, jenž na čtyřech, pěti stránkách se osměluje podati celého člověka, v malém odstavečku charakteristiku dramatu, ve dvou přídavných přímětcích povahokresbu figury. Kerr sám dobře ví, že tento sloh, stíhaný často výtkou manýrovanosti, jest něco více než pravdivým a přirozeným výrazem vlastního temperamentu; právem zakládá si na tom, že toto prudké, divoké, opojné, vyčerpávající staccato jest vlastní mluva naší doby, chvatně pádící, nedočkavě v požitku a vjemu, rychle přijímající, rychle zapomínající doby vzducholodí a jiskrové telegrafie... doby, které staří, počestní, těžkopádní naturalisté z konce osmdesátých let sotva rozumějí.

Jestliže pavědecké sklony sváděly občas naturalistické spisovatele, aby se pokoušeli o neosobní věcnost, a byl-li tento směr někdy přenášen i do literární kritiky zvláště autory historicko-filologického školení, odmítal jej Alfréd Kerr, umělec osobitosti až útočné, od začátku co nejrozhodněji: kritika jest mu slovesným uměním, nikoli vědou neb doktrínou, a umění se přece nemůže státi nikdy neosobním. Kerr jest dokonce stále v pokušení, aby se vším důrazem podtrhoval subjektivismus svého povolání a díla; jeho dramatický rozbor nevzniká ani z úmyslu informačně sloužiti obecnstvu, ani ze snahy působiti na posuzovaného autora či herce, ani z úsilí hledati doklady a důkazy pro krasovědná pravidla, nýbrž především z tvůrčí potřeby, která jej nutí z dramatických dojmů a divadelních sensací vytvářeti samostatná dílka, sice jiného druhu než jsou básně, povídky a činohry, ale stejné hodnoty — produktivním kritikem jest podle jeho výměru ten kritik, jenž ve svém

oboru vytváří dílo umělecké, obsahující právě tak rys věčnosti jako jiný útvar slovesný; patrně se však Kerr mylí, hledá-li tento rys a uměleckou hodnotu skoro výhradně ve formě a nedoceňuje-li při tom kritikův osvoboditelský pohled do osnovy světa a jeho ideový přínos k myšlenkovému pokladu doby.

K dílům a výkonům, ke spisovatelům a hercům staví se tedy Kerr krajně subjektivně; svou kritiku nazývá sám kritikou nenávisti a lásky a jako své erbovní nástroje označuje s vtípnou symbolikou prak a harfu. Leč velice podstatný jest omezovací dodatek Kerrův, jímž se jeho subjektivism brzdí: nenávist a láska buďtež mírněny historickou spravedlností, a na díla přítomnosti pozírej kritik tak, jak na ně bude literární dějepisec pohlížeti za pětadvacet let. Kerrovou pýchou může býti, že sám vyhovuje zpravidla tomuto dvojnásobnému požadavku, neboť děl, k nimž se propálil svou bezohlednou láskou aneb nenávistí, neposuzuje z krátkozraké blízkosti, nýbrž z perspektivy dálky a vývoje. Proto se mu daří odlišiti vždy sensaci dne, směru a školy, od trvalého uměleckého činu, rozeznati skutečného tvůrce od strůjců pouhých překvapení látkových, výrazových či myšlenkových, sloupnouti dekorační vrstvu s líbivých her a najíti pod ní jejich vnitřní chudobu; jde-li o retrospektivu, není Kerr nikdy v pochybnostech o tom, které vývojové prvky pro budoucnost chová dílo bezmyšlenkovitě prohlášené klasickým. Jeho kampaň proti Sudermannovi, jenž až do jeho kritického protestu byl jmenován jedním dechem s Hauptmannem, dodala mu slávy ne bez příchuti skandálu, ale stejně významné bylo jeho dvojí tažení severské, zajišťující Ibsenovi, výhradní místo tragického genia, jednou proti monumentální těsovitosti Bjornsonově a podruhé proti Strindbergovu daru uváděti v úžas doklady patologického dušezpytu. Gerhard Hauptmann není Alfrédu Kerrovi zavázán za nejmenší část své proslulosti, neboť kdo by byl mohl s větším důvtípem a s vřelejší láskou odhaliti všecka ta skrytá kouzla posvěcené všednosti a promilovaného lidství než tento zanícený vykladač a obhájce hauptmannovské techniky? A přece od téhož Alfréda Kerra musil slezský dramatik barevné pasivity vyslechnouti za úpadkové doby svého vývoje nejtrpčí a nejzávažnější výtky a zároveň pozorovati, jak ne již jej, nýbrž ideově bohatého a obrazotvorně vynalézavého

Shawa pojímá Kerr za pravého, leč zcela samostatného dědice Ibsenova mezi dramatickými básníky germánskými. Nebuďtež již hromadění příkladové Kerrova kritického ostrovidu, který opravdu velmi zhusta předjal stanoviska historická tváří v tvář divadelním novinkám; jenom se zřetelem k našim poměrům buď vzpomenuto, jak přesvědčivě dovodil dramatickou chudobu naturalistického divadla ruského, přes jeho ohromující životnost, od Tolstého přes Čechova ke Gorkému a jak rozptýlil bezohledně všecek umělý dým kroužící kolem dekorační novoromantiky scénické, ať slove d'Annunzio, Hofmannsthal či Arnošt Hardt. Leckterý čtenář křížoval se jen před přemírou nenávisť (jako při statích o Hauptmannovi mnohým pozorovatelům vadila přemíra lásky), dnes však žasneme hlavně nad jistotou Kerrovy historické spravedlnosti.

Programní stať, kterou Alfréd Kerr postavil v čelo svých sebraných kritických děl, končí se třikráte opakovaným heslem: blaženost bytí. Tento pocit životní slasti jest naprosto neodlučitelný od jeho kritické tvorby, která zcela zřejmě temení z rozkoše vjemu a postřehu, z okouzlení myšlenkou i výrazem, ze štěstí nad vlastní schopností tvůrčí a stilistickou, z oslnění plností života a mnohostranností umění: proto Kerrovo všecko podání jest tak jaré, veselé, bujné, svěhlavé, ano, rozpustilé při veškeré opravdovosti pojetí. A z téhož pocitu životní slasti zrodila se také druhá řada Kerrových děl, souvisících jenom zdánlivě s jeho kritickou činností, ale doplňujících ji podivuhodně. K pěti svazkům „Světa v dramate“ přibýly totiž ještě dva díly „Světa ve světle“ v přesně téže knižní i slohové úpravě; mají označení goethovské a ježto jde o citát, jehož pro epigramatickou úsečnost a pro slovní melodii skoro ani přeložití nelze, buďtež jejich nadpisy citovány po německu. První slove „Verweile doch!“ a druhý „Du bist so schön!“ — dohromady jest to sedmsetšedesát stran krásného hustého tisku, jež by povrchní pozorovatel označil jako zhuštěné feuilletony z cest a potulek; vedle dojmů ze zemí, měst, národů a samot zaznamenal tam Alfred Kerr na základě svých deníkových zápisův i setkání s lidmi na cestách, pobožnosti u hrobů velkých mrtvých doma i v cizině a konečně ve zvláště půvabném oddílu závěrečném drobné zkušenosti s milou zvířecí čeládkou. Látkový okruh jest úžasný a hodný

závistí: zvroubiv křížem krážem rodné Německo a z něho zvláště dolnoněmecké pomoří a pak Bavorsy, prožívá Paříž s celou Francií od Normandie k Pyrenejím; z Itálie nejdéle a nejčastěji jej poutají Benátky; Španělskem, Řeckem a Adrií proletí rychle; v severní Africe a v Egyptě se zdrží déle: v přední Asii kromě Smyrny jest ovšem Jerusálém střediskem jeho zájmů; Anglie a Amerika skládají kapitoly pro sebe, v leccěms protilehlé; Čechy a Uhry zůstávají leda skromnými episodami, rovněž jako Holandsko a skandinávský Sever — nejeden oddíl shrnuje dojmy několikerého pobytu, jiná strana jest pouhým odrazem letmého turistického pohledu.

Český čtenář nemůže si nevzpomenouti na Nerudovy cestovní knihy, z nichž každá tu nachází obdoby, „Obrazy z ciziny“ jako „Menší cesty“ a jako Různí lidé“ a jejichž celková inspirace jest táž; zde i onde opojení širým světem, jeho přírodou i civilisací, světlem i rytmem, lidmi i památkami, zde i onde pocit umělecké i občanské radosti, která odstraňuje zeměpisné hranice, politické předsudky, národopisné rozdíly, zde i onde odvrát od minulosti k dnešku, od slovníkové učenosti kulturně historické k bezprostřední pravdě oka a zkušenostem ostatních smyslů, zde i onde kritik znásobený básníkem. Nepodceňuji vzdálenosti padesáti let, která mezi knihami leží, ani rozdílů, abych tak řekl civilizačních, ale přes to přese vše neznám děl vnitřně příbuznějších, třebaže jsem přečetl také ony cestopisné essaye, jež kritika uváděla nejčastěji v souvislost s Kerrovým „Světelným světem“, Holitschrový americké dojmy, Heřmana Hesseho zápisky z asijských tropů, Bonselsovy obrazy indické. (Měli jsme v Čechách velkého spisovatele impresionistického, dříve než vymezen a pochopen byl sám onen slohový pojem).

Lze si sotva představití knih osobnějších, ano, důvěrnějších než jsou tyto dva svazky dojmů a potulek; ani lyrika nemůže býti subjektivnější. Již věnovací úvod strhuje čtenáře rázem do teplé oblasti kritikova intimního lidství, jeť „Světelný svět“ připsán památce třiadvacetileté ženy Kerrovoy Ingy, rozené Thormählenové, s níž padesátiletému muži bylo přáno žiti jenom několik měsíců. Ale i tento krátký styk s „nejsvětlejším ze všech lidí“ dostačil, aby z něho zůstal v duši plavý pruh čistého světla, jenž neustále proudil z věčně nové bytosti sličné dcery starého pomořského rodu fries-

kého. Jsou v kritických studiích Kerrových, jmenovitě těch, které rozbíraly citové a smyslové fluidum některých ženských dramatických postav, strany, nad nimiž čtenář se přímo tázal po důvěrných vztazích k ženám — zde má jeden klíč pro pochopení; také kritik se nám stává dražším, dovedeme-li si ho lidsky dokreslit a shoduje-li se jeho umělecké pojetí s pravdou životní.

Způsob, jímž se tento turista a lovec, užívající nejen vlaku a parolodi, ale občas i člunu, mezka, velblouda a bloudivci někdy v soustředěné samotě a jindy společensky, zmocňuje zevního světa, jest příznačně impresionistický: sítnice, pokožka, čivy, nozdry a uši chytají s neunavnou lačností drobné, nelomené sensece prostorové i barevné, pohybové i sluchové, které si osobnost osvojuje s opojenou rozkoší. Pak velmi rozsáhlá, složitá, ano rafinovaná inteligence tyto vjemy prosívá, třídí a vybírá z nich, až vznikne stilisovaný obraz, soustředěný kolem kritikova já a vyzbrojený nárazkami historickými, uměleckými, kulturními a literárními, ale jen nárazkami, jež zvyšují dojmovou intenzitu; tomu, čím běžní cestopisci nejráději vyplňují své feuilletony, informačním výkladům a historickým neb zeměpisným vložkám, se Kerr důsledně vyhýbá, protože v ničem nepodporují jeho osobité vise světa. Často potlačuje čistě impresionisticky souvislou dějovou nit a klade vedle sebe jen barevné skvrny, světelné zákmity, někdy až metodou tečkovací; pak sloveso se ztrácí za přívalem podstatných jmen, zachycujících dojmové jádro a přídavných určení, nositelů to koloritu; jindy však, jde-li o zachycení pohybu, má Kerrovo verbum život velmi rozvité. A ještě něco: Kerr dbá melodického živlu řeči, jeť sám vášnivým hudebníkem a i u herce cení na jazykovém výrazu vedle prvku deklamačního značně složku musickou i zbarvení fonetické; jeho prósa vyniká ode dávna schopnostmi rytmickými, stupňovanými až ke svévolné virtuositě.

Bylí bychom spokojeni, kdybychom těmito metodami dospívali pouze k poznání duše kritikovy a nedozvídali se ničeho podstatného ani nového o námětech, uvedších duši tu v rozechvění? Sotva; toto nebezpečí však u Kerra věru nehrozí. Jemu se skutečně daří postavit před náš vnitřní zrak netoliko nekonečně živý a názorný obraz kraje a jeho lidí, ale i jeho skrytou duši,

kteřá jej takřka oslovila při intuitivním pohledu nedočkávého milence krásného divokého světa; řekli bychom, že někdy až příliš rychle se snažil uhodnouti tajemství, po němž se jiný pozorovatel dlouho pachtí diskursivním poznáváním. Upozorním alespoň na trojí zvláště skvělý příklad: na pronikavé odlišení kmenového charakteru Friesů a Dithmaršanů na Eideře a při labském ústí; na výklad národní povahy židovské, kořist to cesty do Jerusaléma; na moderní kmitavou báčorku složenou na motivy horečné romantiky uhlí, ocele, elektřiny a oleje v Novém Yorku... pokaždé na několika řádcích sama podstata věcí viděných se světové perspektivy okem umělce, jenž se vycvičil studiem, charakteristikami a soudem nejsložitějších individualit, jakými jsou právě dramatictí básníci. Nemysli však snad nikdo, že Kerra vodí po světě nějaký zájem dramaturgický neb divadelně kritický, jenž by se ohlížel po národopisných a civilisačních podmínkách dramatického tvoření toho onoho národa, pátral v krajině a městech po komentářích k životu a dílu scénických modelů. Naopak, výtěžek pro dramaturgické znalosti z obou knih jest skrovníčkový a omezuje se v celku na několik stran v oddílu „Pozdravy mrtvým“: deset kratičkových kapitol o Hebbelovi, přinesených z Wesselburen, dvě nezapomenutelně výrazné a seversky přísné stati o Ibsenovi-nebožtíku, z nichž jedna o úmrtním domě, druhá o pohřbu v Christianii — toť všecko, co by pedant z Kerrovy knihy dovedl vytěžiti pro svá divadelní kolektanea.

Přes to jsem přesvědčen, že Kerrův „Světelný svět“ jest po svém způsobě událostí v dějinách dramatické a divadelní kritiky. Teprve nyní rozumíme novému typu, jehož Berliňan Alfréd Kerr je představitelem a málem tvůrcem, a který se v ničem nepodobá ani Lessingovi neb Bulhauptovi, ani Paulu de Saint-Victor neb Sarceyovi. Nemíním pouze uměleckou složku kritického tvoření. Alfred Kerr znamená vývojově asi toto: dramatické umění moderní, jako báseň i jako výkon stalo se nejopravdovějším a nejpravdivějším výrazem složitého novodobého bytí a žádá po těch, kdo mu chtějí rozuměti, aby je veřejně vykládali, je závazně soudili, aby byli sami napojeni a opojeni tímto životem, aby znali jeho plnost a nikoliv jen abstraktní formulky o něm, aby jej přijímali a chápali ve

všech jeho jevech, odstínech, paradoxech — slovem aby s básníkem i hercem mohli soutěžit v lásce k životu a v citlivém smyslu pro hlasy. S rozšířením oblastí divadla souvěkého musí postupovati i rozšíření názorové, smyslové, dojmové oblasti, jeho kritiků. Snad nebude to vždy právě směrem ke končinám světla, slunce, barev, slasti a radosti, kterých nedovedl pro sebe dobýtí právě umělecký temperament Alfréda Kerra, světélkující v šedi berlínské; leč jeho průkopných podnětů sotva bude zapomenuto. *Vivant sequentes!*

OSUDY A TYPY

P R O M Ě N Y

Lesy, kam jezdívám o prázdninách, znám dobrých třicet let. Je to známost velmi důvěrná, ba odborně zasvěcená, o jaké se nezdá ani průměrným turistům ani všedním letním hostům. Jsem poučen poněkud o složení půdy i lesním hospodářství, trávím ze zbytků svých studentských vědomostí botanických a broukařských, a třeba že jsem nebyl nikdy lovcem, zajímám se živě o zvěř, kterou jsem nejednou překvapil na jejích stezkách nejtajnějších. Ale na rozdíl od odborníků naukových i užitkových nehledám v lesích jiné kořisti než jsou dojmy, které však pro mne neznamenají neklidné a dramatické jiskření a vzrušování. Spíše piji v lesích pomalu a zálibně z veliké číše božího míru a jsem až nábožensky vděčen za to, že se mohu žíznivými rty přisátí vždy k jinému místu na okraji mocného toho poháru, a že vždy ke mně teče plný, nasládlý proud zeleného štěstí.

Arciť za pětatřicet let proměnila se tvářnost lesů již několikrát, a každoročně čeká mne při shledání s podhorskou krajinou nějaké překvapení, na něž se již napřed těšívám s podivnou směsí nedočkavosti a smutku: o který kus mladosti budu zase oloupen neodvratným řádem přírody a jakou netušenou maskou kouzelného růstu a neodolatelné změny zakryje les svou necitelnost k mým důvěrným vzpomínkám?

Vysoko při kamenité lesní silnici, která se jenom namáhavě prodírá popelavou žulou prahorní, stávaly husté smrky, promíchané světlými buky. I o polednách kouřil se vlhký a chladný les zamračenou tmou, do níž ani červencový den neuměl hodit zlatou hrst svého slunce. Jako chlapi hledali jsme tam pod velkými kameny ve slizké a kypré hlíně vzácné střevlíky zlatolesklé a svraskalé, kteří se ve společnosti zlatých stonožek a bachratých pavouků zakusovali chtivě do tučných dešťovek — praví to králové temné komnaty. Dávno zahoustla mýl, vystřídavší les již přezrálý; mladá zeleň, již bohatě prosakuje sluneční zlato, vlaje svobodně svěžím podrostem ještě neprobraným; brunátné jahody posedaly na teplou půdu mezi šfavel a mech — nic, pranic nezůstalo z prokletí nepochopitelného.

Sotva deset minut odtud vlnil se přes mírné pahorky červený a fialový příval nekonečných pasek, kde bodláčí s vrbkami a maliním kralovalo. Za letního dopoledne vše zde vířilo, šumělo, kroužilo opo-
jeně: zlatohlávek se čmelem nad korunkou rostlin složnokvětých, bílé chmýří doprovázející okřídlená semena, motýli, včely a zlaté mouchy, kteří do sebe opile vráželi, výskavý pták ve vzduchu a především naše vlastní mladost, jež se potácela blaženě sluncem a kořenou vůní, až přemožena zmatenou tíhou života posud nerosozumitelného v náhlém zadumání usadala u domečku z kůry, praskajícího pod přílišným břemenem těžké atmosféry letní. Jaký tichý a vážný hřbitovní háj zamklých smrků a nervosních modřínů vyrostl nad tímto ztraceným mládím! Jaká elegie odevzdaně lyrická bez výčitky, ale nevýslovně smutná rozžehla na nových výhoncích jehličnatých stromů své světlé svíce pohřební! Již nic nevíří, nic nešumí, nic nekrouží, a jenom krásná babočka osiková ztrácí se ve svém černém paradoxu mezi bílými květy keře ostružinového, podobného družici v šatě tylovém.

Sestupoval-li jsem z vysokého lesa do přirozeného amfiteátru, kde smrkové a jedlové mlázi hrálo plnozvukou hymnu růstu a zrání na svých souměrných pšřtalách varhanových, vřtával mne po dlouhá léta — zvláště v časných hodinách dopoledních — již z dálky hebounký tmavomodrý opar, jakoby duchový dým lehce se zvedající nad zelení stromů. Zdál se mně jaksi vonným výdechem tohoto rozkošného kouta, kde zurčely potůčky, volaly kukačky, občas se houštinou kmitly pohyby srní, a zlaté ryzce krvácely v mokrých travinách. Stával jsem dlouho oslněn tímto divadlem atmosférickým a doslova jsem je ssál všemi rozevřenými póry; každoročně jsem na toto místo zacházel nejprve. Ale letos kouzlo nadobro zhaslo: nad mladým vzrostlým lesem, který pozbyl podoby amfiteatrální, nevznáší se již světelná mlha hlubokého modrého tónu, vše dospělo. zpravidelnělo, zestřízlivělo. A co ty hledáš ještě zde, pošetilý básníku?

Vím, že tyto neodvratné změny a s nimi spojený úžas při shledání s lesem milovaného kraje se budou co rok opakovati. V samém nitru hvozdů zasvítí na mýti chudá žitná stěbla dočasného pole. Neúnavně zpívající pramen vyschne, až se vykáčí bukový les nad

ím, a ožije snad zase teprve po letech. Husté, neprůsvitné koruny mrků a divoké uzloviny jmélí udusí úsměv křehkých hruštiček, raivních pomněnek a zardívajících se jahod, jímž mne vítá mladý ráj, můj přítel od svých nesmělých začátků. Avšak což mne sama nenalézá les stále změněna? Dávno je v duši světlo a klidno tam, kde se stmívaly vlhké a dusné hvozdy mladistvé, snad jen fyziologické zádumčivosti. Nad někdejšími místy kvetoucí víry v život a důvěřivého optimismu k lidem tká tiše stříbrné podzimní mlhy mírná melancholie. V srdci teskní skloněnou borovicí smutky nad předčasnými hroby a nad marnými nadějemi v sebe samého, které jako pod břechtanem zmizely pod resignací. Zdává se mně někdy, že se do svých lesů vracím každoročně shovívavější, laskavější, spravedlivější, ale přemýšlím-li o tom déle, není mně právě veselo. Což neznamená to zároveň, že jsem zase snížil své požadavky na život, že sem pozbyl další měrou schopnosti odsuzovati, která je výsadou vývojového mládí, že mne do svých kruhů opět pevněji zaklel odzbrojující relativismus? A pak — toto vše je mně důkazem, že není příliš daleka doba, kdy se přestanu měniti, dojde zralosti, málo hodné závidění, kdy sám již nestanu nad svým já v údivu ani s překvapením — lesy, měnící svou tvářnost ustavičně, budou mne rok co rok shledávatí týmž, vyřadovaným zvolna z vývojového rytmu života a růstu.

Jednoho léta již nepříjdu, abych při shledání s lesem prožíval zároveň rozkošné i bolestné divadlo úžasu nad změnami. Nepříjdu jenom proto, že zatím bude přelito do mých smyslů, do mých představ, do mých vět již všecko, co mně mohly lesy poskytnouti na zvucích, barvách a obrazech? Či snad spíše z té slavné příčiny mystické, že mne Věčně Nezměnitelný pojme do své tajemné dílny, aby se mnou provedl proměny nejzávratnější?

Na psacím stolku leží na knihách a papírech tři těžítka, prostá a krásná svým přirozeným tvarem, původní barvou, leskem, v němž plápolá sluneční paprsek, uvězněný po tisíciletí v hloubkách země. Dívám se po nich mezi prací a těším se jimi jako věrnými přáteli; i když povadnou květiny v kořenáčích za oknem a ve vásičce na stole, mají pro mne tito tiší druhové pozdrav, útěchu, povzbuzení.

Jsem nahoře nad Kutnou Horou na lesnatém Kaňku, když se zadívám na zelenavě stříbrnou hrudu kyzu, která svítí jako zálučné jezírko. Slyším zvony gotických kostelů, průvod havířů a maršejdníků v středověkém kroji postupuje rytmicky, couky stříbra se otvírají jako v báchorce a zase hasnou v té těžké elegii nezapomenutelného mrtvého města.

Nad hlavou šumí mně jedle a smrky Moravského Krasu, vezmu-li do ruky hranatý a ostrý kus lesklého bílého vápence, který jsem si loni přinesl z údolí mezi Křtinami a Adamovem, kde chytal jarní slunce do svých mléčných destiček jako benátské zrcadlo hltá mnohonásobně obraz mladé krásy. Slunce se na obloze ukrylo co chvíli za sivé mráčky, ne jinak než punkevní potok dole pod silnicí, avšak můj vápenec byl ho stále pln a doposud je vyzáruje i za nejkaldnějších dní — lež, dobrý, bílý kameni, klidně na černých verších básníka pesimistického!

Přece však nejraději mám těžítko třetí, nazelenalý, hladký pazourek, s nímž se možno laskatí, a který nikdy ruky neporaní. Jest na něm rázem vidět, že jest to dar dobrého člověka, věc spanilá i užitečná, kousek přírody, jež jest milo potězkati a přece také produkt umění, na jehož rysech spočine oko s tichou a pobožnou rozkoší. Mé těžítko jest drobným, napolo zpracovaným mlatem z mladší kamenné doby: tvar, krásně vyklenutý a cudně se po jedné straně užící, jest úplně hotov, ale po straně jest úchvatně jímavá stopa díla náhle přetrženého, kterou den co den pozorují jako čestnou jízvu bojovníka, přinesenou z hrdinského zápasu. Přítel starožitník, který mne touto předhistorickou sekyrkou obdaroval, upozornil mne, že kruhová prohlubenina s reliefním středem

po straně mlatu jest pracovním počátkem úsilného díla předvěkého člověka, jak bez kovových nástrojů, s pomocí pouhého tvrdého dřeva a křemenitého písku provrtati kámen tak nepovolný jako je pazourek. Topůrko, k němuž bývala sekerka přivazována, mělo, aby utkvělo pevněji, býti vraženo do kamene, což se později úpornému řemeslníku-umělci podařilo.

Ale zde, na mém mlatu, nedokončil svého díla a prozradil skoro jenom svou touhu, v které již spí budoucí titanismus inženýrů prolamujících tunely a stavějících podzemní dráhy; můj primitiv, o němž často a vždy s pohnutím přemýšlím, nebyl méně smělý než dnešní technik, který by rád pod kanálem La Manche zbudoval dráhu. Přítel starožitník mne poučil, že na pohled nepatrná prohlubenina stála předvěkého mistra při jeho ubohých prostředcích alespoň dvacet neb třicet let života, a protože badatelé, kteří sestupují až k srdci země a ke kořínkům civilisace, jsou zpravidla fantastickými básníky, vyslovil domněnku, že asi tento Homo artifex zemřel nad dílem nedokončeným a tehdy snad vůbec ještě neproveditelným.

Já se sám cítím malicherným, jak zbabělým, jak dětsky dráždivým, rozmrzím-li se u téhož psacího stolku, kde pokojně dříme toto těžítko nad prací, která se mně nedaří, nad periodou, jež nechce a nechce se větvit, nad myšlenkou, pro níž marně hledám logickou spojitost! Chtěl bych v dvaceti, třiceti minutách mít radost ze zdařilosti, pýchu z úspěchu, vědomí překonaných překážek, a zde klidným šedo zeleným okem na mne přes tisíce let hledí rek trpělivosti, mistr soustředěného úsilí, bohatýr experimentu, který neumí nad námahou třiceti let. Beru pokorně a s pobožností jeho odkaz do levé ruky, zatím co pravá odkládá jankovité pero a hladím si své těžítko. Kdyby opravdu cítilo, postřehlo by, že dotyk mého palce na místě okrouhlé prohlubeniny má přízvuk vášnivého oddání. Vidím tě, bratře, zase při práci, jsi silný, clevědomý, neúnavný, kroužíš a hloubíš. Pohybuješ se celý, ale duši máš v klidu bez nejmenší netrpělivosti a nervósy. Díky za to bratříčku! Neboť i já chci zase hledat, zkoušet, vyčkávat.

PAN PROFESOR JDE... Studentici, kteří zůstali na prázdniny v městě a krouží den co den kolem gymnasia jako zločinci kolem místa zlého činu, nemohli hned v prvních červencových dnech poznati svého profesora třídního, když si vykračoval ulicí náhle ztichlou směrem k parku, kam nikdy nechodíval. Jak vyrostl a zmládl za těch několik hodin, které ho dělí od rozdávání vysvědčení! Jaký jinošský a zálibný úsměv ozářil a jakoby očistil jeho tvář neobvykle pečlivě vyholenou! Jakým lehkým a vznosným krokem přeměřuje slunné prostranství před sebou a jak švihně užívá při tomto úkonu, zřejmě radostném, své tangenty, o níž se jindy sklíčeně opíral! Předevčírem poslal rodinu na venkov a ještě před jejím odjezdem pocítil neočekávanou změnu: s překvapením poznal, že žena je doposud slíčná a svěží a že se ve svých lehkých, světlých šatech podobá spíše mladé dívce než matce rodiny; těžko se loučil s dětmi, které po celých deset měsíců zlobily a vyrušovaly a nyní najednou laškovaly jako kolouši, vyběhnouví do jeteliště za plot obory; stálo ho to skutečně nemalé přemáhání, aby opustil své tři trapiče, od nichž se vlastně mýnil osvoboditi.

Ale ne... Týden dobrovolné odluky od nich není přílišnou cenou za blaho dokonalé volnosti v městě, jež si pan profesor takřka znovu objevuje. Jest to skutečností či přeludem, že lípy v parku voní tak silně a tak svůdnicky? Kolik neznámého půvabu jest skryto v rozmaném pohození krátce ostříhanou hlavičkou, v němž si skoro průsvitná děvčátka tolik libují! Jaká poutavá rozmanitost v střídání fysiognomií na promenádě, jež pan profesor ještě před týdnem míjel bez povšimnutí! Pan profesor jde... Jedno, zda do kavárny na polo zapomenutou partii kulečnicku a vydatnou porci novin, či na opožděnou výstavu obrazů, které tak sytě svítí, nebo k tenisovému hřišti, kde se blaženě kmitají světlé postavy studentů a studentek. Jedno jest jisto: školní budově se vyhne pan profesor ve velkém oblouku jako místu nesvobody. Před čtyřmi dny to bylo ještě pevné a kruté přitažlivé centrum jeho soustředěného života, dnes však se vlní den jako by nebylo vůbec středu. Jako ubohého mola sklapl

mezi listy dopsaného katalogu svou myšlenku teleologickou a jakou v tom cítí úlevu! Konečně po dlouhých měsících smí náležeti sobě samému a nebýti ničím, praničím poután.

A přece, jedna představa se zdá neodbytnou. Nejsou to naprosto procenta prospěchu v konferenčním období, ani účelný rozvrh učebné látky, ani kázeň najednou nepochopitelně uvolněná ve třídě. Jest to pлавný pohyb pružného dosud těla ženina pod tenkým zefýrem — ano, zefýr říká Zdenka té látce! — s nímž se naposled na perroně obrátila ne k profesorovi sedmé hodnostní třídy, ne k přednostovi domácnosti, ne k otci svých dvou rozkošných dětí, ale k milenci, v kterém její prozíravé vnučnutí ženské správně uhodlo člověka svobodného!

PRAŽSKÉ ZKLAMÁNÍ. Počátkem školního roku rozhlížejí se ze svých reálních a gymnasijských škamen mnozí studentíci marně, zda snad přece se za katedrou neobjeví jejich oblíbený učitel. Lnuli k němu po mnoho let s dětskou přítulností, radívali se s ním jako s otcem neb strýčkem a pochválili-li je, bývali tím povzbuzení a posílení jako pohlazením měkké ruky mamínčiny. Když se před prázdninami dozvěděli, že milovaný profesor snad opustí jejich ústav, byli poděšení a nechtěli tomu ani uvěřiti; jak by mohl tak lehce se rozloučiti se školou, kde ho všichni tolik milovali, s městem, v němž jeho přednášky byly s takovým nadšením navštěvovány, s přáteli, s kterými tvořil pevný kroužek nejhodnějších pracovníků osvětových? A profesor přece odešel do Prahy, žáci se ho nedočkají, a on sám? Nebude méně zklamán a rozčarován než jeho naivní studentíci. Není-li doposud, bude co nevidět a po roce bude mít sto chutí, aby se vrátil do dřívějšího působiště, a jen mužný stud mu v tom asi zabráni.

Od studentských let byla Praha předmětem jeho touhy a na každý rok působení na venkovském ústavě hledíval resignovaně jako na další splátku na daň, za kterou se po deseti, patnácti, dvaceti letech dostane do Prahy. Ale nelenošil na venkově: na škole srostl se svým úkolem a rostl s ním; ve veřejnosti pracoval seč byl,

přednášel, zorganizoval Francouzskou alianci, byl z nejmoudřejších rádců v městském zastupitelstvu a přední silou v museu; ani sám nevěděl, jak se stal samozřejmým střediskem kulturního ruchu v městečku dotud zaostalém. Když konečně přece přišel ustanovovací dekret na pražský ústav, cosi v něm zaprotestovalo proti jakési lehkomyšlnosti, s níž to vše má opustit a s melancholií si vzpomněl na Bezručův verš, který sám často veřejně recitoval: Kdo místo mne na stráž? A přece šel do Prahy, která pro něho, stárnoucího idealistu se šedinami na spáncích, zůstávala mrštkovskou Santou Lucíí.

A nyní si představme životní náladu ušlechtilého muže po ročním neb dvouletém působení v Praze!

Bojoval tam dosti dlouho proti zklamání, které ho přepadalo všude. V malých dvou pokojících ve vinohradském činžáku snažil se zapomenouti na útulný venkovský domek se zahrádkou. Smířil se pomalu s tím, že v Praze pro jeho osvětovou činnost nebylo nikde místa, i že jeho kulturní horlivost je přebytná tam, kde je tolik starých pracovníků a kde se dívají spatra na příchozí z venkova. Uchyloval se do svého zákoutí, do rodiny, ke knihám, konejš se, že tak doplní mezery ve vzdělání. Ale nevýslovně těžko bylo mu u srdce, když se znovu ztroskotávaly v Praze pokusy, ve velkém městě patrně nemístné, přiblížit se duším žáků a proměnit se teplým slovem a pomocnými činy ve skutečného přítele mladých, důvěřivých hochů; dále, dále, zůstával pro studenty pouhým profesorem, pro něhož mají leda zdrženlivou úctu a častěji pohrdlivou lhostejnost. A tu vidává na sebe upřeny pohledy venkovských chlapců s bolestnou výčitkou na rtech: Jak jste mohl nás, pane profesore, opustit? Strachuje se posud chvíle, kdy jej přepadne tato tesknost na večerní procházce u Olšanských hřbitovů a má v kapse stále přichystán žlutý svazek francouzského myslitele, aby násilnou četbou zaplašil ony černé ptáky výčitek.

KYTIČKA Z TRHU. Nedočkavě, rychlými krůčky vracejí se před desátou hodinou mladé hospodyně z nákupu a ve slícném zardění, které ranními červánky jim zalévá pleť, mísí se do únavy z přílišného břemene a ze spěšné chůze a také trochu naivní starosti, aby se zatím doma nic nepříhodilo v bytě na chvíli prázdném a v kuchyni opuštěné hravou velitelkou. Na dívčím ještě čele vepsána je lehounkým ornamentem půvabná vráska rozpaků, zda mladá ženuška nakoupila dnes dobře a dost lacino, vždyť musí tak opatrně počítat, aby vyšla, a není, běda, týdne, kdy by nějaký neočekávaný výdaj nerozbořil kartové domky skromného rozpočtu. Ale pod starostlivým mráčkem na čele objeví se najednou ve veselém důlku růžového líčka jakési šťastné šelmovství, docela stejně s tím, kterým před půl rokem při dostaveníčkách mátl svého hochu. Vzpomněla si totiž, že mu nese malé, zcela maličké překvapení, nevím, zda pro vkus nebo pro chut toho velikého zhýčkaného dítěte, které si nikdy neuvědomí, kolik přemítání a kolik počítání stojí taková maličkost, nutná, aby všední den změnil v svátek a manželství v mileneckou blaženost. Ne, ne, docela se mýlila maminka, když několikráte za sebou vykládala s bolestně ustaranou tváří, že manželské soužití jest jenom řada povinností, často mrzutých, ale vždy nutných — právě ty drobné náhody a nevinné improvi-sace neočekávaných radostí skládají jeho pravý obsah, a jak při této rozohňující myšlence zrychleněji buší srdce, tiskne si rusalka-hospodyně bēzděky na mladá, nepokojná ňadra kytičku, kterou si nese z trhu domů pro své vlastní potěšení: snítku růžového hlohu, zlatý chumáč dukátových upolínů nebo několik větviček plného bílého bezu. Nikdy se bez ní nevrací z nákupu a po každé napřed přemítá, jak by pro ni našla úhradu ve svém titěrném rozpočtu, aby při tom v ničem neošídila svého hochu ani mladou domácnost. Utrhne si raději sama na nějaké vlastní potřebě, jen aby si mohla koupiti kytičku a postavit ji na noční stolek nebo na okraj kredence v jídelně. Cosi jí ujišťuje, že nevyhodila peněz zbytečně, ač jinak jest a musí býti tak spořivá... jsou to skutečně jen vzpomínky na

bláznivá dívčí léta? Ani muž, třebaže se staví vždycky tak ukrutně moudrým, netuší, že v této laciné kytičce z trhu skrývá se mnohem, mnohem víc: potřeba zachovat si dívčí spojitost se sesterskými květinami, víra, že k posvěcení života náleží také nevinný půvab radosti, a snad i tušení rajskeho úsměvu nenarozeného posud dítěte. Žlutí upolínové, bledouneký šejku, pozardělé snítky hlohové, kveťte blaženě několik dní v novém svém domově!

SOUSEDKA V DIVADLE. Měla jasný a teplý půvab šťastných mladých žen měšťanských, vděkuplnou souhru temných očí a světlého vlasu a krásné plné paže, jež z krátkých rukávků svítily vábivě do tmavého hlediště. Vonělo z ní ovzduší mladé domácnosti, a jak se poloděvčátkovitě, polomanželsky nakláněla, rozpačitě šeptajíc, ke svému muži na pravici, prozrazovala mimoděk svému okolí, že její manželství se počítá sotva na měsíce. Ne, nevybrala si má sousedka v divadle pravé drama pro sebe, ba cítil jsem sám chvílemi až tělesnou útrapu z toho, jak se špičaté hrany scénické balady Hasencleverovy zarývají do oblé bytůstky v naší řadě. Ale byla to patrně ženuška vzdělaná a chrabrá: sledovala s napětím dramatické skoky rodinné truchlohry expresionistické; snažila se vmyslíti do situací překotně překvapujících; upozorňovala svého chotě s jemnou — doposud a zatím — důrazností, kdykoliv umdlával jeho zájem a kdy z osudové ložnice na scéně prchal v duchu zrádně do vlahé a útulné ložnice vlastní. Brzy mne napínal mnohem více zápas na tváři sousedčině než zápas na jevišti, byl rozhodně dramatictější. Sváříloť se ve výrazu mladé ženy stále vědomí, že básník promítá v tragické krajnosti možnosti jejího vlastního osudu s pocitem, že se ta všecka tlustě nanesená hrůza jí vlastně netýká, že je pololží, divadelním úskokem, násilnou sensací. První hlas byl posilován jakýmsi kulturním studem inteligentky, ale nakonec jej přece překřičel pravdivější, prostší a hlubší hlas rodový a instinktivní: světlá a klidná záře vnitřní katharse rozlila se nakonec jítrem červeným na líčku divadelní návštěvnice. A tu jsem pochopil, proč nejenom Hasenclever a Kaiser, Göring a Unruh, ale i Ibsen

a Strindberg, Becque a Curel tak těžko se vmlouvají a vmlouvali v přízeň a lásku divadelních návštěvnic: rodový a rodinný pud, moc štěstí a domova jsou silnější nad dramatické emoce.

Z ÁVIST NEPLODNÝCH

Mám starého dobrého přítele, s nímž se znám dlouhá léta, ale stýkám jen občas; za to cítím se každým jeho hovorem i dopisem štědře obdarován. Jest filologem z povolání i z náklonnosti, zůstává však i vědecké obci skoro neznámým; k nejprůzračnějším paradoxům jeho osudu náleží, že nadobro naň zapomněl tak mnohý universitní a oficiální „vědec“, který před léty velmi ochotně se u něho poučoval a hledal spolehlivou pomoc v odborných nesnázích. Můj přítel hledá za jazykovými zjevy zákony lidského myšlení a jsa vyzbrojen velkou životní zkušeností i stejně rozsáhlou dějinnou indukcí, pojímá všecko v typech. Rozumí se mu samo sebou, že jest srovnávacím jazykozpytcem, který zkoumá a chápe typy jazykového vyjadřování, ale stejnou nutností jest jemu, dávnému žákovi Comteovu, aby zkoumal a chápal typy lidských povah. Takto dospěl, podporován klasickým myšlením i klasickým vzděláním, k postupu, jenž živě připomíná starého La Bruyèra, ač by sám odmítl toto srovnání jako nadsázku chvály; můj přítel jest velmi skromný muž, jenž rád sedá ve stínu a nikterak si nepochutnává na chvalořečech. Naslouchati u jeho nohou jest pro každého mladého člověka vzácnou školou moudrosti, v neposlední řadě také proto, že můj La Bruyère jest nadán silným a svěžím humorem, který mu pomáhá snášeti různé svízele choroby i samotářství a jenž uzrál v duši, spojující věrnou a účinnou lásku k několika lidem se shovívavým opovržením k pokolení lidskému jako celku a vůbec i k přírodopisnému a sociologickému druhu člověk, řízenému po jeho soudu výhradně egoismem a ukrutenstvím.

Před dvaceti lety, když jsem byl ještě hodně zeleným mladíčkem s aprioristickými požadavky na život a s ilusionistickými názory o lidech, hovořival jsem mnoho se svým La Bruyèrem a skoro denně od něho něčeho získal. Často jsme se zabývali přírodopisem druhu „učenec“, a doposud není skoro dne, abych nedal za pravdu tehdejší charakterologii svého starého přítele. Živé exempláře, na nichž mně ozřejmoval své typisující názory, jsou dnes rozptýleny po třech universitách, ve dvou velkých knihovnách, v několika

archivech a běda, i po kancelářích ministerstev, avšak typus zůstává nezměněn.

„Nikdy však nezapomeňte, doktore“, řekl mně jednou s důrazem, který zazněl gargantuovským smíchem, „že hlavní vzpruhou učeneckého života, jenž může ovšem býti na míle vzdálen od vědeckého tvoření, jest závist. Dějiny podceňují vůbec její význam a nechtějí si uvědomiti, že vedle hladu a pohlavní lásky především určuje lidské činy. Od hloupoučké služtičky, která tamhle na chodníku závidí kamarádce křiklavou růžovou stuhu, až po universitního rektora, dusícího se žlučí nad tím, že v německé revui citovali včera článek jeho mladšího kolegy, vládne lidmi závist, ale nikde se jí tak dobře nedaří jako v učeneckém stavu. Počkejte, poznáte to na vlastní kůži, ale, protože vás mám rád, radím vám, abyste sám nikomu nic nezáviděl. Nestojí to za to. Jsou to dohromady hadry. Hadry, pravím, doktore; věřte zkušenému!“ Pojmem „hadrů“ končily se zpravidla jeho invektivy za lidstvo, vkládal do něho všecko opovržení k lidské komedii, všechnu povýšenost cynika, který pro sebe pranic od života nežádá.

Za léta nastrádal jsem si zkušeností, které do slova a do písmene potvrzují a prohlubují názor mého starého přítele. Dojista závidí si ze vši myslí a ze vši síly své také státníci a diplomaté (jménem a v duchu národů a států, jež zastupují), krásné i ošklivé ženy, hnány na pohled toaletní řevnivostí a vlastně neuvědoměle potřebami a nároky své pohlavnosti, umělci a především herci ve slastných vteřinách potlesku a v nepříjemných čtvrthodinkách pročítání kritik, matky na plese a svatbách svých i cizích dcer, kněží po visitaci a slyšení u biskupa — ale závistí učenecké se nevyrovná nikdo z nich. Ta neobmezeně panuje v profesorských sborech, rozhodujíc o nepochopitelně jinak distinkci mezi řádnými a mimořádnými silami. Za její diktatury se konají volby v akademiích a proslulé předporady k nim; běda tomu, na koho se snese závist několika držitelů akademické moci, promíjejících vše spíše než opravdovou schopnost a originalitu! Na oko nestranný posudek knihy kolegovy píše se výhradně za inspiračního vnuknutí blede ávistiz, jež arcif dlužno zakrýti vznešenou objektivností odbornic-

kou a stejně bezduchými jako imposantními odkazy k nepoužité literatuře předmětu. Jsou celé vědecké školy, které vznikly pouze závistí na jednotlivce příliš vynikajícího, který dovede všechno, po čem jeho p. t. páni kolegové marně se vzpínají, dráždíce svou neschopnost všemi prostředky tížadosti; dodatečně ovšem se ve vzdorochopisech dokáže jeho nesprávná heuristika, jeho přílišná důvěra pramenům zřejmě pochybným, ukvapenost jeho aperçus, formulovaných, běda, tak skvěle a přesvědčujících, probůh, dokonce čtenáře neodborného! Všecko jest ve světě Minervině hodno závistí: značná publicita knihy i její vděkuplné podání, chutnané každým čtenářem, řečnický úspěch ve veřejnosti i hojná návštěva přednášek od studentů, jubilejní článek v novinách i pochvalná zmínka v cizím časopise, bezcenný titul i platová trienáka — všechno, všecíčko, každý hadr, jak by řekl můj La Bruyère.

Avšak jeho diagnosa, tak správná v celku, zasluhuje přece jednoho doplnění, a to se týče odstupňování učenecké závistí. Její rozsah a intenzita se stupňují u převráceném poměru ke schopnosti a plodnosti závistníkově a to tak, že vědecký tvůrce nezávidí skoro vůbec, kdežto sterilní a impotentní duch ve své závistí se přímo zalyká. Martin Hattala, odpůrce Šafaříkův, Jagičův, Gebauerův, byl nejen klasikem neplodné neschopnosti, ale zároveň arcimistrem závistníků. Za to Šafařík, Jagič a Gebauer nezáviděli dozajista ani okamžik.

A právě proto se učenecká závist, tak vynalézavá ve vymýšlení různých umělých úskoků, tůček, drobných podlostí a důmyslných masek zákeřnických, prozradí velmi záhy: ráda by jako kokotice udusila ve svých vražedných úponcích zdravý a silný organism protivníkův a zatím sama usychá, žloutne, hyne. A milosrdný čas hází ji v zápětí na ohniště, kde z ní zbývá sotva hrstka nažloutlého popela.

SMRT K MOTŘIČKA

ŽIDOVSKÉ HŘBITOVY

Daleko za mým rodným městem při odlehlé blátivé cestě, mezi opuštěnými lomy opukovými a chudými pastvisky bělá se smutná a sirá ohrada židovského hřbitova, jejíž nevelká temná vrátka se otvírají jenom při pohřbech z města neb širého okolí; ponuře se krčí v rohu nepatrná koupelna pohřební. Jest to ztracený kout na nevlídném místě, jako by bylo nadobro vypadlo z ochranné ruky Hospodina, jenž jest Bohem živých a nikoliv mrtvých; lidé hodí tam snad občas kvetoucí snítku pietní vzpomínky rodinné, nechodí si tam však porozjímat, potruclit, poplakat. Jenom časně z jara bývá tu krásně: bíle rozkvetou koldokola plané stromky třešňové a slívové, nasázené mezi poli v blízkosti hřbitova, a kvetoucí hebký sníh na křivolakých větvích pokroucených pláňat odráží se od černého syenitu pomníků náhrobních, propadajících se do trávy. Odsoudilo pustnoucí zahradu života k této beznadějně tesknotě jenom nenávistné opovrzení někdejších křesťanských otců města, kteří minili mrtvým Židům oplatit vše nepříjemné, čeho v obchodních a peněžních stycích doznali od Židů živoucích, či jest příčinou žalostné nevlídnosti vanoucí z odstrčeného hřbitova spíše lhostejnost Židů samých, hanbících se v přemoudřelém liberalismu za všecko, co v cizorodém prostředí neklamně dosvědčuje jejich národnost a jejich náboženství?

Nemýlím se asi příliš, tvrdě, že podobně vypadají všechny židovské hřbitovy českého venkova, vyhoštěné z blízkosti živoucích kamsi na obvod potupný nebo ošklivý, daleko od hlavních cest mimo laskavý stín stromů a mimo harmonický zpěv ptačí . . . týž pustý stesk, táž hluchá prázdnota zapomenutí bezednějšího než sama smrt. S jejich smutkem závodí snad ještě jen hořké mlčení chudičkových hřbitůvků, které zůstaly v našich krajinách po židovských uprchlících ze světové války, když epidemie zabourily v jejich táborech, rdousíce s dětmi matky a starce: kdesi v zapomenutém úvalu sotva přístupném vrší se drobné pahrbky a vlní tráva na jejich pravidelnými řadami, zakrývajíc některý ojedinělý drobný bílý pomníček, jehož písmo již smyl déšť a vítr; sem tam překoceny a zneuctěny

památník připomíná poslední návštěvu živoucích, kdežto jinak jen nahodilý poutník zabloudí k zídce hřbitůvku, aby lhostejně opouštěl mrtvé, nad nimiž se navždy zavřely vlny cizoty.

Ale na židovských hřbitovech u nás táboří ještě jiný hořký smutek než jest tato chmurná nálada místní, kterou možná v průběhu let rozplaší větší péče židovských obcí o místa pokoje, zvláště pomínou-li v obecních správách předsudky antisemitské. Tohoto jiného smutku, jenž má osten tragičnosti, nezabývá se židovské hřbitovy tak záhy. Myslím na krutou výčitku, utkvěvši na hrobech a pomnicích a obnovovanou při každém pohřbu, aniž si ji plně uvědomují ti, na jejichž hlavy padá. Jenom zde, tváří v tvář smrti, ve vůni čerstvé hlíny, nad pomníčky popsanými hieratickými značkami hebrejskými, pocítují Židé dneška bez rozdílu, že tvoří jednotu krve, národnosti, náboženství, a že mezi nimi a jejich státními krajany stojí silná, ač neviditelná a opětovně popřená hradba.

Řídkou travou truchlivě šelestící podávají jim přes hroby ruce předkové, na něž zapomněli; v ritu pohřebním šumí k nim slovní hudba mateřštiny, které neznají; ze hřbitova samého, jenž prosycen jest náladou vyhnanství, proniká ke kostem a čivám jejich vzkaz minulosti dávno překonané a přece spoluúčastné na tvoření povah a citů. Toto poznání dolehne na všechny účastníky pohřbu jako bleskové vnuknutí, odhalující pravdu rasy a víry, zasutou kdesi v hlubinách bytostí, a ohlížejíce se v této vteřině očištěné intuice po ostatních pohřebních hostech, čtou v jejich tvářích, že cítí stejně, třebaže jindy zaplašují i nejslabší tuchu takových pomyslů a citů rozumovými důvody politického liberalismu či socialismu, praktickými ohledy všedního života, pohodlnou lhostejností pozemských požitkářů. Jest to pouze okamžik, který mine, jakmile se smuteční hosté ze hřbitova rozejdou, vždyť většina z nich duse tuto jiskérku zcela úmyslně a když se vrátili do města, zpravidla již nic nevědí o chvilkovém očištěném vzplanutí, ba snad i stydí se za ně.

Avšak na hřbitově samém uvázlo trvale cosi z této posvátné a kruté chvíle i s výčitkou, která se tají na jejím dně. Nešťastný národě bez vážnosti k sobě samému, který si své jsoucno plně uvědomuješ nikoliv v slavnostech života, nýbrž jenom v truchlém hodokvasu smrti! Nepřátelé tví vyvrhli tebe nejdříve ze svého

středu, a příklad jejich ponížil tebe tak, že ty sám jsi opustil a zradil střed svého bytí, kterým jest jednota národa a náboženství! Prcháš před tímto poznáním, jež by ti mohlo býti posilou a slábněš nevírou v sebe, již bys měl zakopati do nejodlehlejšího kouta svých hřbitovů pod kopřivy a blíny!

Čtu tuto výčitku já, syn národa jiného, vždy znovu z památníků, zdí i hrobů všech židovských hřbitovů našeho venkova, a ani návěje bílých květů třešňových a švestkových z jara nedovedou jí ukryti svým laskavým milosrdenstvím.

HŘBITOV BEZVĚRCŮ

Při návštěvě olšanských hřbitovů náhle se mně v paměti s neočekávanou jasností vynořila ta malá polopustá ohrada při hřbitovni zdi, která nepozorovaně snad před patnácti, snad před osmnácti lety zmizela, jako by se byla propadla s povrchuzemského. Oddělena od pátého hřbitova živým plotem keřovým, přístupna od silnice samostatnými, napolo ukrytými vraty, opatřena v úřední důkladnosti zvláštní popisnou tabulkou, budila tato smutná prostora za dob, dokud nad hřbitovy ještě vládla neobmezeně církev, teskný dojem pohřebiště společenských vyvrženců. I připomínala čímsi zpustlé kouty sebevrahů na vesnických hřbitovech, čímsi zase žalostná místa na mořském pobřeží nebo v sousedství moderních veleměst a velkých řek, kam ukládají bezejmenné utonulce, vyvržené očišťujícími se vlnami. Dnes by připadlo asi také srovnání s těmi poloorientálními, poloseverskými hřbitůvky židovských uprchlíků z Hallice, které nenadále vběhnou vám s těžkým a němým svým žalem do cesty při bloudění po českém venkově, ale tehdy jsem ještě neznal těch opuštěných zátok světové vojny a s ní spojeného stěhování národů.

Na olšanském hřbitvě bezvěrců nebylo skoro náhrobků; popisná čísla se bortila do vysoké trávy mezi zárné pampelišky a kalný laštovičník; cestičky zarůstaly a hroby se rychle ssedaly. Nikdo patrně hrobů, většinou proletářských, nevykupoval, a tak mrtví se v tlecích lhůtách kvapně střídali, krátce oplakávání, málo pohřešování. Jen někteří dělníci předáci, kteří tam odpočívali, měli své ctitele a hosty smuteční: soudruzi přinesli kvítí, odevzdali vlastní či spolkovou navštívenku, často s prostoduchým heslem revolučním, v mimovolné příkloně k staré tradici rozsvítili i kahánek neb svíčičku, postáli, podumali a jaksi slavnostněji šli za svou prací, za svým trudem, za svou veřejnou činností. Pozoroval jsem často tyto neobřadné návštěvy — naše rodinné hroby, k nimž jsem tehdy chodíval dvakrátě týdně, byly jenom několik kroků vzdáleny od hřbitova bezkonfesijních — a býval jsem nejednou dojat přísnou a hrdou důstojností této tiché piety: taktó staromódní básníci líčí-

valí v baladických slohách pohřby válečníků a pocty soubojovníků u jejich mohyl.

Někdy přišly na večer po práci navštívit svých mrtvých ovdovělé milenky a ženy z lidu. Tehdejší ženský kroj dělnické čtvrti — temný tištěný šátek na krku a zástěrka s lacinými kraječkami přes sukni jej takřka charakterisovaly — neubíral pranic z důstojné a drsné krásy jejich smutku. Zdálo se mně, že leckterá z těch mladých proletáček ze Žižkova a ze Strašnic měla v pravdivé a silné své žalosti velká a tragická gesta Feuerbachových urozených Římanek neb hrdinských Černohorek Jaroslava Čermáka — ostatně každá žena truchlící z plnosti srdce a nelomcovaná při tom křečí vášně, je heroinou. Mnohá z nich prožívala nad propadajícím se rovem zcela patrně vnitřní zápas. Již již se shýbalo koleno, aby pokleklo, již již cukaly prsty, aby udělaly na hrobě křížek, jak to ze zděděné tradice nábožných pramatek vniklo až do podvědomí, než, v tom projela celým tělem obranná a odmítavá myšlenka, v oku se rozsvítil blesk uvědomělého vzdoru — a právě v této chvíli se pocítily vdovy a milenky bezvěrců plně spojeny se svými mrtvými, jichž hodnými se nyní samy shledávaly. Některé, měkčí a citovější, pohladily před odchodem trávu na rově, jiné se ještě pohrdlivě a s úšklebkem ohlédly po zlacených křížích v nedalekém sousedství — tyto ženy dovedly býti věrní památce mužů, kteří chtěli býti buřiči a zápasníky.

Tehdy, málem před dvaceti lety, dožíval český ateismus ještě svou hrdinnou romantiku, na níž nic neměnilo, že výrazy a obraty převzaté z přírodovědeckého materialismu byly v ústech našich bezvěrců běžny. Každý ateista stilisoval sebe sama v duchu jako vnuka Luciferova, dědice Prometheova a blížence Manfrédova: nad hlavou prázdné, pusté nebe, tělo přikováno k nepovorné skále poměrů a k řetězu hmoty, pod nohama sráznou temnou propast, ale ve vzdorném srdci slavně šlehající plamen lásky k veškerenstvu, jenž se prodíral kouřem opovržení k církvi a ke kněžím. Sousedé, kteří sami mnoho nevěřili, ale zachovávali se světskou i duchovní vrchností dobrou vůlí, dívali se na nevěrce s úkosem, a sousedky, zvláště zbožné a obřadné při rodinných příležitostech, se před nimi křížovaly, avšak toto tiché opovržení nesnižovalo, nýbrž mravně

vychovávalo, povzbuzujíc nevěrce, aby si v ničem před sousedy nezadali. Proto bývali přísní až k askesí a pěstovali, jak sami říkali, ctnost pro ctnost samu bez nenáviděné sankce kněžské. Namlouvali si, z domnělého vědeckého přesvědčení, že jsou pouhými materialisty, avšak zbožňovali s nadšením, jehož jim mohl každý spiritualista závidět, sílu ducha chrabrého ve vzdoru a důsledného v negaci. Sami se označovali ve smyslu tehdejšího kriticismu, prosakujícího již z univerzitní inteligence do dělnického lidu, za pochybovače, řízené střizlivým smýšlením, a zatím byli proniknuti mohutným ethusiasmem, který jenom nevěděl, kam se obrátiti se svou podnětnou chutí. A byli by se opravdu zhrozili, kdyby jim byl někdo po pravdě dovedil, že jejich atheismus je vlastně náboženstvím svého druhu.

Mnozí z nich zaujímali čelné místo v počátcích dělnického hnutí a přinášeli také do časného socialismu onu až fanatickou úpornost, která mnohem spíše svědčí vyznání náboženskému než směru hospodářsky a sociálně revolučnímu. Dějiny českého socialismu v prvních svých kapitolách nesou stopy toho, ale dnes, za dob obecných úspěchů stran dělnických, nedovedou toho pochopiti pozitivní politikové socialističtí. Čím může být pro ně byronská romantika jejich zakladatelů?

Také bezvěrci zaznamenávají dnes úspěchy nebývalé. Jsouce zastoupeni ve správě obcí, nedopustí ovšem, aby jejich mrtví byli pohřbíváni odděleně od ostatních občanů jako vyvrženci. Jejich velké, mocně rozvětvené a důmyslně organisované sdružení stalo se církví chráněnou státem, i požívá znamenitých výsad; jeho poslanci chlubí se zákonodárným vlivem a působivým vetem. Dočítám se občas, že sdružení to pořádá besídky, divadla, skautské výlety a snad i taneční věnečky pro své členy; nepochybuji, že je náležitě postaráno o nemocenské a starobní pojištění bezvěrců, což jim může plně nahraditi blaženost nebeskou. Říká se tomu prosaicky: běh věcí lidských a s patetickým důrazem: krása vývoje. Ale mně není pranic dobře ve světě, kde se každý ethusiasmus proměnil již v organisaci.

KŘEHNOUCÍ SRDCE

Rozpačité slunce dubnové prodíralo se řídkými pohyblivými oblaky, v nichž snad ještě číhal pichlavý sníh, a bojovalo marně se studenými závany jarního větru, jak se hnal přes širou, posud pustou a nevlídnou Hanou, která se v ničem nepodobala požehnané zemi zlatého ječmene, ryšavé pšenice a šfavnaté cukrovky. Toto chladné odpůldne předjarního dne, za něhož jsme jej pohřbívali, přiléhalo až symbolicky k jeho osudu. Křehl zimomřivě po celý život v zemi, která neměla dosti tepla pro jeho nalomený organism. Toužil horoucně po slunci, jež jako vzácná milost jenom občas plnými proudy zalilo jeho povadlou hrud. Zahynul předčasně, když se ledový vítr prudce opřel o jeho slabý a křehký stvol.

Byl synem starodávné továrnické rodiny moravské a měl se s bratřími účastniti rozvětveného závodu technického. Ale jemný, poněkud úpadkový jeho duch nejevil ani smyslu konstruktivního, ani daru podnikatelského, tím méně schopností obchodních. Jsa od narození oslaben, nedovedl v ničem, a nejméně v obchodě a průmyslu tvořiti nové hodnoty; jeho rozkoší bylo vnímati, srovnávat, tříditi dané a pokud možno složité skutečnosti kulturní, někdy s vědeckým diletantismem a jindy s uměleckým rozkošnictvím. Vše co bylo hlučné, triviální, příliš zjednodušené, ho odpuzovalo; miloval odstín, kochal se výjimkou, hloubal rád o starých přezrálých kulturách. Halil se do melancholie a skepse lidí vědoucích, zklamaných a trochu pohrdavých, a proto většině jeho známých zůstával nesrozumitelným jeho zádumčivý pohled, v němž tála prosba za odstup, i jeho podivný úsměv, jakoby prosycený blízkostí rozloučení.

Jeho churavé plíce vyhnaly jej záhy na jih, za teplem, za sluncem, neboť doma ho stále záblo až do morku kostí. Po Římě následoval Alžír a Egypt, pak Ceylon, Malajské ostrovy a dálný východ s Hongkongem a Singaporem; nebyl tu jen letným poutníkem, nýbrž aklimatisoval se tu postupně. V severní Africe přilnul vřele k muslimskému světu, jako všichni, kdož milují silné a suché, svobodné a čiré sluneční světlo, dávající obrysům tvrdou pevnost a životu vůbec pyšný, vybroušený lesk, ale sestupuje na povrch věcí, oblíbil

si v mohamedánské kultuře též její mužnost a rytířskost, její statečný vztah ke skutečnosti, její víru v život ohraničený a pozemský. Tak léčil zároveň s tělem i svého ducha, který rovněž křehl v domově, někdy příliš praktickém a jindy příliš sentimentálním.

Když mu válka uzavřela širý svět, nezbylo než otočiti hlavu imaginárním turbanem v prostějovské studovně, otevřítí vedle světových alb a cestopisů v předních evropských jazycích vlastní výpisky a zápisky, zabráti se do fotografií a diapositivů z cest, vkládati do stereoskopů původní snímky z Biskry a z poříčí Nilu, studovati typy asijské i africké na obrazech, ale i v dílech slovesných, která jej hlavně zajímala příspěvky k etnopsychologii. A již křehlo srdce méně: přese rty samotářovy přelétla arabská písnička v originále; Musilovy články v novinách připomínaly poměry a vztahy vzdálených a drahých krajů; nahodilý rozhovor s malířem, jenž pobyl mnoho let na východě, vzbudil zájem na tváři zcela odvrácené od přítomnosti.

Ale touha zimomřivého srdce po slunci nebyla ani pouhou potřebou fyziologickou, ani jen dychtivostí ducha po silných sensacích exotických. Propalovala se až ke dnu citové bytosti. Osamělý paník prahl po družnosti, která mu byla jenom sváteční výsadou: miloval duchaplný a zdrželivě rytířský rozhovor se vzdělanými ženami; vnášel do styku s dětmi svých bratří něžnou hravost a nevinné šibalství; osvojil si tichou a jemnou kulturu účasti v rodině a jejích starostech. Mohlo mu to dostačít? Toužil po plném proudu arabského slunce a musil vzít za vděk odraženým pableskem plaché záře říjnové. „Též já jsem chtíval šťasten být, však Pán Bůh nechtěl tomu!“

A tak zbyla mu nakonec hlavně jen staříčká matka, na níž zůstal odkázán, když choroba jej věznila ve ztichlém bytě mládeneckém. Symbiosa, která je družila, byla podivnou směsí lásky, zvyku a cizoty, jsouc vším spíše, než štěstím pro ně oba. Bylo to jen zimní slunce severské, v němž senám neodolatelně stýská po teple a kouzlu léta. Občas otevřely se suché lokte mateřské, aby, jakoby z povinnosti, objaly syna. Kdo to však vlastně napřahoval se v nich po křehnoucím srdci churavého samotáře? Myslím, že matka země, se-

verně chladná, která již již dychtila přivínouti k sobě zpronevěřilého rozence, tak oslněného kouzly teplého východu.

A dnes už jinovatka lemuje drobným svým krajkovým jeho temný náhrobní kámen pod studeným nebem předjarním.

O B S A H

Předmluva.

Mocné chvíle:

Jitro v Praze	9
Léto básníkovo	14

Důvěrné podobizny:

Ještě jeden buditel	21
Zapomenutý stařeček	24
Na besedě u Aloise Jiráska	28
Feuilleton o feuilletonistovi	31
Malý svět Ignáta Herrmanna	35
Politikové (More geometrico. Pan rada. Realista. Příklad.)	39
Tři popularisátoři (Hněvšín. Žák Vojty Náprstka. Nedělní odpůldne v Přerově.)	44
Mladí mrtví (Excelsior. L'enfant perdu. Vzkaz mrtvého. Passepartout pokroku. Síla a vzdor.)	48

Pražské motivy:

Svatovítská elegie	57
Španělsko v Praze	60
Šlechtic staropražský	63
Vánoce Hany Kvapilové	66
Nová Praha	68

Pohlednice z domova:

B. Smetana (Litomyšl. Bezděz.)	73
Máchovo jezero	76
Loketská romantika	79
V zemi hrdinů (Žižkovo pole. Pozdrav z Havlíčkova do- mova. Přivítání prácheňského kraje. Stopy básníkovy.)	82
Vlastenecké putování po Moravě a Slezsku (Zima na Kunštátsku. Mrtvým vlastencům. Beskyd. Válečná vzpomínka na horách. Mluva hřbitovů. Pozdrav do Hlučínska.)	87

Vlast Mignonina :

Marietta	97
Dva bratři	103
Velký pátek ve Fiesole	106

Rok boží :

Svátek Mláďátek	111
Úryvky z velkonočního deníku	113
Cestou do Emaus	117
Čtyři jarní písničky (Poselství jara. Kopytník. Vstavače. Večer před svatým Janem.)	121

Blízcí cizinci :

Tři kapitoly o Peeru Gyntovi (I. Rek severu. II. Do- vreský stařík. III. Ukolébavka.)	127
Maupassant na cestách	137
Kritikova cesta sluncem	144

Osudy a typy :

Proměny	155
Moudrost těžítka	158
Dva genry středoškolské (Pan profesor jde. Pražské zklamání.)	160
Madrigaly všedního dne (Kytíčka z trhu. Sousedka z divadla.)	163
Závist neplodných	166

Smrt kmotřička :

Židovské hřbitovy	171
Hřbitov bezvěrců	174
Křehnoucí srdce	177

Arne Novák
HOVORY OKAMŽIKŮ

Kniha feuilletonů

Obálku nakreslil

Josef Čapek

Vytiskl a vydal

Fr. Obzina,

nakladatel a knihtiskař

ve Vyškově na Moravě

na jaře 1926

jako

24. knihu „Obzínových tisků“

v 1000 výtiscích.